DİL HASTALIKLARI

Kitâbu Âfâtı'l Lisân

İMAM-I GAZÂLÎ

EHİL

İstanbul, 2017

EHİL
YAYINCILIK

DİL HASTALIKLARI
İMAM GAZALİ

Yayına Hazırlık
Aktif Ajans

ISBN
978-605-9918-35-0

Baskı
Mart 2017

Yayıncılık Adresi
EHİL YAYINCILIK
Büyükreşid Paşa Cad. Nur İş Merkezi No:20/18
Vezneciler/Fatih/İstanbul
Tel 0212 514 5 222
Faks 0212 514 5 222

Yayıncı Sertifika No: 12866

Matbaa Adresi
Milli Basım Yayın
Maltepe Mah. Davutpaşa Cad. Güven iş merkezi
No: 83/3 201-202
Topkapı / Zeytinburnu / İstanbul

Matbaa Sertifika: 14973

Genel Dağıtım
Yeryüzü Yayın Dağıtım Ltd. Şti
Şirket Tel: 0212 445 80 00
Şirket Gsm: 0505 972 36 23
Whatsapp no: 0505 972 36 23
Web: yeryuzudagitim@gmail.com
Adres: Göztepe Mah. İnönü Cad. Rahim Sok. No:111
Bağcılar/İstanbul

"EHIL YAYINLACILIK" Ağaç Kitabevi Yayınları Ldt. Şti'nin Markasıdır.

DİL HASTALIKLARI

İmam Gazali

Tercüme:
Osman Yolcuoğlu

EHİL
YAYINCILIK

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ 7

HADİSLER VE İSLAM BÜYÜKLERİNİN SÖZLERİ IŞIĞINDA DİLİN BÜYÜK TEHLİKESİ VE SUSMANIN FAZİLETİ

Hadisler 13
Sahabe ve Tabiin Sözleri 19
Birinci Hastalık: BOŞ KONUŞMALAR YAPMAK 25
İkinci Hastalık: SÖZÜ UZATMAK 33
Üçüncü Hastalık: BÂTILA DALMAK 39
Dördüncü Hastalık: BAŞKASININ SÖZÜNE İTİRAZ ETMEK VE CEDELCİ OLMAK 43
Beşinci Hastalık: HUSÛMET 51
Altıncı Hastalık: GÖSTERİŞ İÇİN YAPMACIK KONUŞMAK 57
Yedinci Hastalık: FAHİŞ KONUŞMAK VE DİLİ ÇİRKEFLEŞTİRMEK 61
Sekizinci Hastalık: LÂNETLEME 67
Dokuzuncu Hastalık: TEGANNİ VE ŞİİR 77
Onuncu Hastalık: ÖLÇÜSÜZ MİZAH 81
On Birinci Hastalık: ALAY VE İSTİHZA 93
On İkinci Hastalık: SIRRI İFŞA ETMEK 97
On Üçüncü Hastalık: YALAN VAADDE BULUNMAK 99
On Dördüncü Hastalık: YALAN YEMİN VE YALAN SÖZ 103
On Beşinci Hastalık: GIYBET 125
On Altıncı Hastalık: DEDİKODU 167
On Yedinci Hastalık: İKİ HASIMIN ARASINA GİRİP, İKİ YÜZLÜLÜKLE HERKESİN ARZUSUNA GÖRE KONUŞMAK 179
On Sekizinci Hastalık: MEDHETMEK 185
On Dokuzuncu Hastalık:KONUŞURKEN HATALARIN İNCELİKLERİNDEN GAFİL OLMAK 193
Yirminci Hastalık: AVÂMIN ALLAH'IN SIFATLARINDAN, KELÂMINDAN VE HARFLERDEN SORMALARI 197

GİRİŞ

İnsanın yaratılışını güzelleştirip âzâlarını en güzel şekilde yerleştiren, insana iman nurunu ilham eden, o iman ile insanı süsleyip onu insanda gösteren, insana konuşma kabiliyetini verip konuşma yeteneğiyle insanı diğer yaratıklardan şerefli kılan, kalbine ilim hazinelerini akıtan, kemâle erdikten sonra üzerine rahmetinden perde geren, kalbinin ve aklının kapsadığı mânâya, o dili tercüman yapan ve onun vasıtasıyla gerdiği perdeyi kalpten kaldıran, insanın dilini hamd ile konuşturan, kendisine ihsan buyurduğu ilim ve kolaylaştırılmış olan konuşma nimetlerinin karşılığında o lisanı açıkça okutturan Allah'a hamdolsun! Ben Allah'tan başka ilah olmadığına, Allah'ın bir ve ortaksız olduğuna, Muhammed'in O'nun kulu ve rasûlü olduğuna şahidlik ederim! O rasûl ki, Allah onu şereflendirmiş ve aziz kılmıştır. O peygamber ki onu, indirmiş olduğu Kitab›ı tebliğ etmekle vazifelendirmiş ve faziletini yüceltmiştir. Allah Teâlâ, Muhammed'in, âlinin ve ashabının ve ondan önce geçmiş peygamberlerin üzerine Allah'ı tâzim edip tehlîlde bulunan bir kul bulundukça rahmet deryalarını açsın!

Dil, Allah'ın büyük nimetlerinden ve olağanüstü sanatının inceliklerindendir. Dilin kendisi küçüktür, fakat ibadeti veya isyanı pek büyüktür; zira küfür ve iman ancak dilin şehâdetiyle açığa çıkar. Oysa küfür ve iman, taat ve isyanın hedef ve gayeleridir. Sonra mevcûd, mâdûm, yaratan,

yaratılan, hayal olan, malûm olan, sanılan, vehmedilen, her ne varsa dil hepsini kapsamakta, varlık ve yokluklarını ilân etmektedir; zira ilim neyi kapsarsa dil onu açığa vurmaktadır. Hak veya bâtıl yönünden hiçbir şey yoktur ki ilim ona dokunmasın. Bu öyle bir özelliktir ki dilden başka diğer organlarda bulunmaz; zira göz, renk ve suretlerden başkasına, kulak, seslerden başkasına, el, cisimlerden başkasına yetişemez.

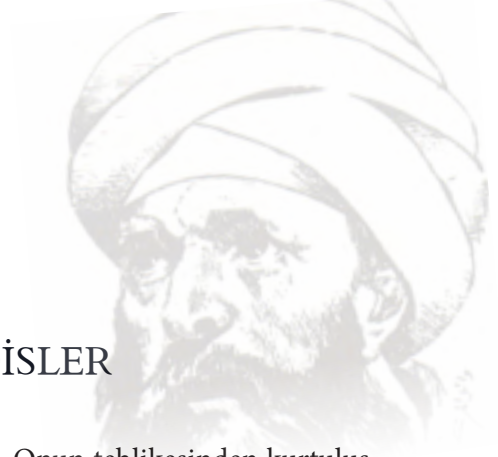
Diğer organlar da böyledir. Dilin alanı ise, çok geniştir. Onu çevirecek bir engel yoktur. Onun sahasının ne sonu, ne de sınırı vardır. Hem hayır dilin sahasına girer hem şer... Bu bakımdan dilin ucunu bırakıp onu tutmayı ihmâl eden bir kimseyi, şeytan sürükler götürür. Onu büyük bir uçurumun kenarına sürekleyerek helak eder. Böylece onu ebedî bir felâkete girmeye mecbur eder; zira insanlar cehenneme ancak dilleriyle ekip biçtiklerinden dolayı atılırlar. Dilinin şerrinden ancak şeriatın gemiyle gemlenen bir kimse kurtulur. Dilini dünya ve âhirette kendisine fayda verecek konularda çalıştıran, dünya ve âhirette sonucundan korktuğu şeylerden uzaklaştıran bir kimse dilin şerrinden kurtulur. Dilin nerede iyi ve nerede kötü olduğu, keyfiyetinin bilinmesi pek güç ve herkes tarafından bilinmeyen bir durumdur. Bilen bir kimsenin de ona göre amel etmesi, gayet ağır ve zordur.

İnsanoğlunun en asil âzası dilidir; zira dilin hareketinde herhangi bir meşakkat yoktur. Halk da dilin âfet ve felâketlerinden sakınmak hususunda şeytanın elinde en büyük âlettir. Biz Allah›ın tevfîki ve güzel tedbîri sayesinde dilin âfetlerini derli toplu olarak açıklayıp; teker teker târifleriyle, sebep ve tehlikeleriyle zikredeceğiz, sakınma

yolunu göstereceğiz. Dilin aleyhinde rivayet edilen hadîs ve eserleri beyan edeceğiz. Önce susmanın faziletini zikredecek, onun akabinde boş konuşmanın kötülüğünü zikredeceğiz. Sonra fuzulî konuşmanın âfetini, sonra bâtıla dalmanın âfetini, sonra mücadelenin âfetini, sonra münazaanın âfetini, sonra avurtları dolduracak şekilde konuşmada lâfazanlığa gitmenin âfetini, seci' ve fesâhat için zorlanmanın âfetini, konuşmada tasannu yapmanın ve hatiblik dâvasında bulunan, fasih konuşmak için kendilerini zorlayan kimselerin âdetlerinden olan diğer tehlikelerin âfetlerini, sonra fâhiş konuşmanın, küfretmenin, bozuk dilli olmanın âfetini, sonra bir hayvana, cansız bir maddeye veya bir insana lânet okumanın âfetini, sonra şiirle teganni etmenin âfetini zikredeceğiz. Zaten biz Sema kitabında teganninin haram olan kısmını da, helâl olan kısmını da zikretmiştik, ikinci bir defa bunu tekrar etmeyeceğiz. Sonra mizah yapmanın âfetini, sonra alaya almanın âfetini, sonra sırrı ifşâ etmenin âfetini, sonra yalan vaadin âfetini, sonra sözde ve yeminde yalanın âfetini, sonra yalandaki tarizlerin beyanını, sonra gıybetin, nemime'nin âfetini, sonra övmenin âfetini, sonra konuşmanın sonucundan çıkan yanlışlığın inceliklerinden gafil olmanın âfetini -hele bu konuşma Allah'ın sıfatları ve dinin esaslarıyla ilgiliyse- sonra halk tabakasının Allah'ın sıfatları, Allah'ın kelâmı, o kelâmın harfleri hakkında 'Acaba bu harfler kadîm midir, hadîs midir?' gibi soru sormalarının âfetini açıklayacağız. Bu âfet, âfetlerin sonudur ve bunlarla ilgili konulara da değineceğiz. Bu âfetlerin tümü yirmi tanedir.

Allah Teâlâ'nın lütuf ve keremine sığınarak, O›ndan başarılı kılmasını talep ederiz!

HADİSLER VE İSLAM BÜYÜKLERİNİN SÖZLERİ IŞIĞINDA DİLİN BÜYÜK TEHLİKESİ VE SUSMANIN FAZİLETİ

HADİSLER

Dilin tehlikesi büyüktür. Onun tehlikesinden kurtuluş ancak sükut etmekle mümkündür. Bunun için Allah›ın dini susmayı övmüş ve müslümanları susmaya teşvik etmiştir.

Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurdu: *"Sükut eden kurtulmuştur!"*[1]

Yine şöyle buyurdu: *"Susmak, hikmettir. Susan ise pek azdır!.."*[2]

Abdullah b. Süfyan babasından şöyle rivayet eder: "Ben Peygamber'e 'Ey Allah'ın Rasûlü! Bana İslâm'dan öyle birşey öğret ki bundan sonra artık hiç kimseden İslâm hakkında birşey sormaya ihtiyaç duymayayım!' diye sorduğumda, Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* cevap olarak: *'Allah'a iman ettim de, sonra dosdoğru ol!'* dedi. Peygamber'e yine sordum:

'Hangi şeyden sakınayım ey Allah'ın Rasûlü?' O da eliyle dilini işaret etti".[3]

Ukbe b. Âmir der ki: Ey Allahın Rasûlü! Kurtuluş nedir?' dedim, Hz. Peygamber cevap olarak şöyle dedi: *'Dilini koru! Evinden çıkma! Günahın için ağla!'*[4]

---

1 Tirmizî, 2501.
2 İbn Adiyy, el-Kâmil, 5/169.
3 Tirmizî, 2410; Nesâî, Sünenü'l Kübrâ, 11425.
4 Tirmizî, 2406.

Sehl b. Sa'd es-Sa'dî, Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in şöyle dediğini rivayet eder: *'Kim çenesi ve bacaklarının arasındakine (diline ve tenâsül organına) kefîl olur, haramda kullanmayacağına dair Allah'a söz verirse, ben de onun için cennete kefîl olurum*'.[5]

Yine şöyle buyurdu: *'Kim, Kabkabı'nın, Zabzabı'nın ve Laklakı'nın şerrinden korunmuşsa, o kimse bütün şerden korunmuş demektir.*"[6]

Kabkab mide, Zabzab tenâsül uzvu, Laklak ise dil demektir. İşte bu üç şehvet ile insanların ekserisi helâk olmaktadır. Bu sırra binaen biz, mide ile tenâsül organının şehvetinin âfetini beyan eder etmez, hemen dilin âfetlerini açıklamaya başladık.

Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'e 'İnsanı cennete götüren şeyin en büyüğü› sorulduğu zaman şu cevabı verdi: *'Allah'tan sakınmak ve güzel ahlâk*' 'Ateşe sokanın en büyüğü'nden sorulduğu zaman da şu cevabı verdi: *'Ağız ve ferc olmak üzere iki boşluktur!'*[7] İhtimal ki hadîste bahsi geçen ‹ağız›dan murâd, dilin âfetleridir. Çünkü ağız dilin mahallidir ve yine ihtimaldir ki mideden murâd onun menfezidir. Yani tenâsül uzvudur. Çünkü Muaz b. Cebel Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'e 'Ey Allah'ın Rasûlü! Biz söylediklerimizden sorumlu muyuz?' diye sordu. Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle cevap verdi:

"Ey Cebel'in oğlu! Annen matemini tutsun! İnsanları burunları üzerine ateşe sürükleyen dillerin mahsulünden başka ne olabilir ki?"[8]

5 Buhârî, 6474, 6807; Tirmizî, 2408.
6 Deylemî, 5978.
7 Tirmizî, 2004.
8 Tirmizî, 2616; İbn Mâce, 3973

Abdullah es-Sakafi 'Ey Allah'ın Rasûlü! Bana sığınacağım birşey söyle!' deyince, cevap olarak şöyle buyurmuştur: *'Rabbim Allah'tır de, sonra dosdoğru ol!'*[9] 'Ya Rasûlullah! Benim için en tehlikeli şey nedir?' diye sordum. Dilini tutarak 'Budur' dedi.

Rivayet ediliyor ki Muaz *(radıyallâhu anhu)* "Ey Allah'ın Rasûlü! Amellerin hangisi daha faziletlidir?' dedi. Bunun üzerine Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* dilini çıkardı. Sonra üzerine parmağını koydu.[10]

Enes bin Mâlik rivayet ediyor: Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurdu: *"Kulun kalbi doğru olmadıkça imanı doğru olmaz. Kalbi de dili doğru olmadıkça doğru olmaz. Komşusunun şerrinden emin olmadığı bir kimse cennete giremez."*[11]

Yine şöyle buyurdu: *"Kim selâmette kalmayı seviyorsa, sükûttan ayrılmasın."*[12]

Said bin Cübeyr *(radıyallâhu anhu)*'nun merfû olarak rivayet ettiği hadiste Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurdu: *"Ademoğlu sabahladığı zaman bütün organlar dile derler ki: 'Bizim hakkımızda Allah'tan kork! Zira sen doğru olursan biz de doğru oluruz. Eğer sen bozulursan, biz de bozuluruz, haktan ayrılırız'."*[13]

Rivayet ediliyor ki Ömer *(radıyallâhu anhu)* Ebubekir Sıddîk'ı, eliyle dilini çekerken gördü ve ‹Ey Rasûlullah›m halifesi! Ne yapıyorsun?› diye sordu. Ebubekir şöyle cevap verdi: Beni tehlikeli yerlere sokan budur!.. Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurmuştu:

9 Nesâî, İbn Mâce.
10 Taberânî, el-Kebîr, 20/64.
11 Müsned, 1/198.
12 Taberânî, el-Evsat, 1955.
13 Tirmizî, 2407.

"Bedende hiçbir organ yok ki Allah katında dilden şikayetçi olmasın."[14]

İbn Mes›ud *(radıyallâhu anhu)*'dan rivayetle kendisi Safa tepesinde bulunuyordu: 'Lebbeyk Allahümme lebbeyke!' duasını okuyor ve şöyle diyordu: 'Ey dilim! Hayrı söyle, kâr et! Kötü söz söyleme, tehlikelerden selâmette kalırsın. Bunları,pişman olmadan önce yap!' Kendisine 'Ya Ebû Abdurrahman! Bu senin kendiliğinden söylediğin bir dua mıdır, yoksa Peygamber'den dinlediğin bir dua mı?' denildi. İbn Me'sud şöyle dedi: Hayır! Aksine ben Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in şöyle dediğini işittim:

"Muhakkak ki ademoğlunun yanlışlıklarının çoğu dilindedir."[15]

İbn Ömer *(radıyallâhu anhu)*'dan rivayet ediliyor: Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurdu: *"Dilini koruyan bir kimsenin ayıbını Allah Teâlâ örter. Öfkesine hâkim olan bir kimseyi Allah azabından korur. Çünkü Allah'a yalvarıp özrünü arzederse, Allah onun özrünü kabul eder."*[16]

Rivayet ediliyor ki, Muaz b. Cebel 'Ey Allah'ın Rasûlü! Bana nasihatta bulun!' dedi. Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*:

"Allah'ı görür gibi ona ibadet et! Nefsini ölülerden say! Eğer dilersen, senin için bunlardan daha faydalı birşeyi haber vereyim" diyerek dilini işaret etti.[17]

Saffan bin Selim *(radıyallâhu anhu)*'dan rivayet edildiğine göre Allah Rasûlü *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle

14 Ebû Ya'lâ, Müsned, 5.
15 Beyhakî, 4584.
16 İbn Ebi›d Dünya, 21.
17 İbn Ebi›d Dünya, 22.

buyurdu: *"Size ibadetin en kolayını ve beden için en rahatını haber vereyim mi? Susmak ve güzel ahlâktır."*[18]

Ebû Hüreyre *(radıyallâhu anhu)* Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in şöyle buyurduğunu rivayet eder:

"Her kim, Allah'a ve son güne inanıyorsa, ya hayır söylesin veya sükût etsin."[19]

Hasen *(radıyallâhu anhu)*'dan rivayet edildiğine göre Allah Rasûlü *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurdu: *"Allah o kula rahmet etsin ki, konuşup ganimet sahibi olur veya susup selâmette kalır."*[20]

Süfyan dedi ki: İsa *(aleyhisselâm)*'a 'Bizi öyle bir amele muttali et ki onunla cennete girmiş olalım!' denildiğinde şöyle demiştir: 'Hiç konuşmayınız'. Dediler ki: 'Buna gücümüz yetmez!' O zaman şöyle dedi: 'O halde ancak hayır ile konuşunuz!'[21]

Süleyman *(aleyhisselâm)* şöyle demiştir: «Eğer söz gümüş ise sükut altındır».[22]

Berra b. Âzib'den şöyle rivayet ediliyor: Bir göçebe Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in huzurunâ geldi ve dedi ki: 'Beni öyle bir ibadete muttali et ki cennete girmeme vesile olsun!' Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* de şöyle buyurdu:

"Aç kimseye yedir, susuza içir! İyiliği emr et! Kötülüğü yasakla! Eğer gücün buna yetmiyorsa -hayır hariç- dilini tut!"[23]

18 İbn Ebi›d Dünya, 27.
19 Buhârî, 6018.
20 İbn Ebi›d Dünya, 41.
21 İbn Ebi›d Dünya, 46.
22 İbn Ebi›d Dünya, 47.
23 İbn Ebi›d Dünya, 67.

Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurdu: *"Hayır hariç, dilini tut! Böyle yapmakla şeytanı mağlûp edersin."*[24]

Yine şöyle buyurdu: *"Allah Teâlâ her konuşanın dilinin yanındadır. Bu bakımdan ne söylediğini bilen kişi Allah'tan korksun!"*[25]

Yine şöyle buyurdu: *"Müslüman kimseyi susmuş ve vakur gördüğünüz zaman ona yaklaşınız! Çünkü o, hikmeti telkin eder."*[26]

Allah Rasûlü *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurdu: *"İnsanlar üç gruptur: Gânim, Sâlim ve Şâcib. Gânim, Allah'ı zikreden, Sâlim sükût eden, Şâcib ise bâtıla dalan kimsedir."*[27]

Yine şöyle buyurdu: *"Mü'min bir kimsenin dili, kalbinin arkasındadır. Konuşmak istediği zaman kalbiyle o şeyi düşünür, sonra diliyle onu geçiştirir; münafığın dili kalbinin önündedir. Bir şeyi kastettiğinde diliyle söyler, kalbiyle düşünmez."*[28]

İsa *(aleyhisselâm)* şöyle demiştir: "İbadet on parçadır. Bu on parçanın dokuzu susmak, bir parçası da insanlardan kaçmaktadır».[29]

Peygamberimiz *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurdu: *"Çok konuşan bir kimsenin, düşüşü çok olur. Düşüşü çok olan bir kimsenin günahları çoğalır. Günahları çok olan bir kimse ise herşeyden daha fazla ateşe lâyıktır."*[30]

---

24 Taberânî, Mu'cemü's Sağîr, 2/66.
25 Ebû Nuaym, el-Hilye, 8/160.
26 İbn Mâce, 4101.
27 Ahmed b. Hanbel, Müsned, 3/75.
28 İbnü›l Mübarek, ez-Zühd, 390.
29 Ebû Nuaym, el-Hilye, 8/142
30 Taberâni, el-Evsat, 6537.

SAHABE VE TABİİN SÖZLERİ

Ebubekir Sıddîk *(radıyallâhu anhu)* ağzına küçük taşları koyar, onlarla nefsini konuşmaktan menederdi. Kendisi diline işaret ederek şöyle derdi: "Beni tehlikeli yerlere sokan budur!"

Abdullah b. Mes'ud *(radıyallâhu anhu)* der ki: "Kendisinden başka ilah olmayan Allah'a yemin ederim, hapsedilmeyi dilden daha fazla hak eden hiçbir şey yoktur!".[31]

Tâvus şöyle demiştir: "Benim dilim yırtıcı hayvandır. Onu bıraktığım zaman beni yer!"[32]

Vehb b. Münebbih, Davud ailesinin hikmetinden şunu söyledi: "Akıllı bir kimseye gereken, zamanını bilmek, dilini korumak ve kendi hâline yönelmektir".[33]

Hasan-ı Basrî şöyle der: "Dilini korumayan bir kimse dinini hakkıyla bilmiş değildir".[34]

Evzâî şöyle demiştir: Ömer b. Abdulaziz *(radıyallâhu anhu)* bizlere şöyle yazdı: "Ölümü fazla hatırlayan bir kimse, dünyada aza razı olur. Konuşmasını amelinden sa-

31 İbn Ebî Şeybe, el-Musannef, 27030.
32 İbn Ebi›d Dünya, 39.
33 İbn Ebi›d Dünya, 31.
34 İbn Ebi›d Dünya, 34.

yan bir kimse, kendisini ilgilendirmeyen konuda az konuşur!"[35]

Bazıları demiştir ki: "Susmak, kişi için iki fazileti bir araya getirir: Dininde selâmet kalmak ve arkadaşını iyi anlamak."[36]

Muhammed b. Vâsi', Mâlik b. Dinar'a şöyle dedi: "Ey Ebû Yahya! İnsanlar için dilini korumak, dinar ve dirhemi korumaktan daha çetindir".[37]

Yunus b. Ubeyd şöyle demiştir: "Bir kimse diline önem verirse diğer amellerinde de salâh hali görülür".[38]

Hasan-ı Basrî şöyle demiştir: "Bir grup Muaviye'nin yanında konuştu. Ahnef b. Kays ise susmuştu. Muâviye ona dedi ki: 'Ey Ebû Bahr! Sen hiç konuşmuyorsun?' Ahnef, Muaviye'ye 'Eğer yalan söylersem Allah'tan korkuyorum. Eğer doğru söylersem senden korkuyorum' dedi".[39]

Ebubekir b. Ayyaş şöyle anlatıyor: "Dört padişah bir araya geldi. Biri Hind, biri Çin, biri Kisrâ ve biri de Kayser... Aynı mânâyı ayrı ibarelerle ifadeye çalıştılar. Onlardan biri dedi ki: 'Ben söylediğimden dolayı nedamet duyarım. Fakat söylemediğimden dolayı duymam'. Diğer biri de şöyle dedi: 'Ben herhangi bir kelimeyi konuştuğum zaman o kelime bana hâkim olur. Ben ona hâkim olamam. Onu konuşmadığım zaman ise, ben ona hâkimim. O bana hâkim değil'. Üçüncüsü dedi ki: 'Ben konuşanın hâline hayret ediyorum. Eğer konuştuğu kendisine dönerse, kendisine zarar verir. Eğer dönmezse kendisine fayda vermez'. Dördüncüsü de

35 İbn Ebi>d Dünya, 35.
36 İbn Ebi>d Dünya, 55.
37 İbn Ebi>d Dünya, 57.
38 İbn Ebi>d Dünya, 60.
39 İbn Ebi>d Dünya, 62.

'Ben söylemediğimi reddetmekte söylediğimi reddetmekten daha kudretliyimdir' dedi".[40]

Denilir ki: Mansûr b. Mu'taz kırk sene yatsı namazından sonra bir kelime dahi konuşmadı.[41]

Rabi b. Huseym, yirmi sene dünya kelâmından bir kelime dahi konuşmadı. Sabahladığı zaman bir divit ile kâğıt alır, ne konuşursa kaydeder. Akşam üzeri konuştuklarından nefsini sorumlu tutar, hesaba çekerdi.

Eğer dersen: Susmanın bu büyük faziletlerinin sebebi nedir?

Deriz ki: Sebebi dil âfetinin çokluğudur. O âfetler; yanlışlık, yalan, gıybet, kovuculuk, riya, münafıklık, fâhiş konuşmak, cedel yapmak, nefsi temize çıkarmak, bâtıla dalmak, başkasıyla kavga etmek, fuzulî konuşmak, hakîkati tahrif etmek, hakîkate ilâvelerde bulunmak veya hakikatten eksiltmek, halka eziyet etmek veya halkın namusuna saldırmaktır. İşte bu âfetler çoktur. Bunlar dile ağır gelmezler. Kalpte bunların halâveti vardır. Nefis ve şeytan insanı bunlara itelemektedir. Bunlara dalan bir kimse diline az zaman hâkim olup da sevdiğinde dilinin dizginini bırakır, sevmediğinde dilini tutabilir. Çünkü böyle yapmak, ilmin -ileride de geleceği gibi- çetinliklerindendir. Bu bakımdan konuşmaya dalmakta tehlike vardır, susmakta ise selâmet... Bunun için susmanın fazileti oldukça büyüktür. Susmakta -bu faziletle beraber- himmetin derli toplu bulunması, vakarın devam etmesi, fikir, zikir, ibadet için boşalmak, dünya hakkında konuşmanın mesuliyetinden selâmet kalmak ve âhirette hesabını vermekten kurtulmak gibi iyi hasletler vardır.

40 İbn Ebi>d Dünya, 65.
41 Cürcâni, Tarihü Cürcân, 501

Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"(İnsan) hiçbir söz söylemez ki yanında (onu) gözetleyen, dediklerini zapteden (bir melek) hazır bulunmasın."* ***(Kâf, 18)***

Susmaya devam etmenin faziletine birşey delâlet eder. Şöyle ki: Konuşma dört kısımdır. Bir kısmı katıksız zararlı, başka bir kısmı katıksız faydalı, diğer bir kısmı hem zararlı, hem faydalı, dördüncü bir kısmı ise, ne zararlı, ne de faydalıdır. Katıksız zarar olan kısma gelince, bu kısımda mutlaka susmak gerekir. Çünkü onun faydası, zararını karşılayamaz. İçinde ne fayda, ne de zarar olan konuşmaya gelince, bu fuzûlî konuşmadır. Zamanın zayi edilmesi de zararın ta kendisidir. Bu bakımdan elimizde dördüncü bir kısım kalıyor. O halde konuşmanın dörtte üçü düştü, dörtte biri kaldı. Bu dörtte birin içinde de tehlike vardır; zira bu kısım içine riyanın inceliklerinden tasannu, nefsi temize çıkarmak ve fuzûlî konuşmak gibi günah olan şeyler karışır. Öyle bir şekilde karışır ki idrâk edilmesi pek güçtür. Bu nedenle insanoğlu böyle bir konuşma ile kendisini tehlikeye atmış olur Kim -ilerde zikredeceğimiz şekilde- dil âfetlerinin inceliklerini bilirse, kesinlikle anlar ki şu Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in bu hususta söylediği en keskin ve şaşmaz sözüdür: *"Kim susarsa kurtulur."*[42]

Yemin olsun ki, Peygambere hikmetin cevherleri, kelimelerin toplayıcıları bahşedilmiştir.[43] Onun kelimelerinin herbirinin altındaki mânâ denizlerini ancak âlimlerin havâss tabakası bilir. Eğer Allah Teâlâ dilerse bizim zikredeceğimiz âfetlerde ve o âfetlerden korunmanın zorluğunda sana bunun hakîkatini bildirecek ayrıntılar vardır. Biz

42 Tirmizî, 2501.
43 Bkz. Buhari, 7013; Müslim, 6/523.

şimdilik dil âfetlerini sayalım. Onun en gizlisinden başlayalım. En açığına doğru yavaş yavaş çıkalım.

Gıybet, kovuculuk ve yalancılık hakkındaki konuşmayı erteleyelim. Çünkü bu hususta konuşma oldukça uzundur. O âfetler yirmi tanedir. Bunları bil ve Allah'ın inayetiyle irşâd ol!

Birinci Hastalık:

BOŞ KONUŞMALAR YAPMAK

Senin en güzel hâlin, daha önce zikrettiğimiz gıybet, kovuculuk, yalan, cedel, ağız kavgası ve benzeri âfetlerden korunman, ancak mübâh olup ne sana, ne de bir müslümana zararı olmayan şeyler hakkında konuşmandır. Gereksiz konuştuğun takdirde zamanını zayi ettiğin gibi, o konuşmada çalıştırdığın dilinden de sorumlu olursun. Az ve çabuk geçen bir şey e, senin için daha hayırlı olanı fedâ edip değiştirmiş olursun! Çünkü sen konuşmaya sarfedeceğin zamanını düşünceye sarfettiğin takdirde, düşünce ânında faydası pek büyük olan ilâhi rahmetin esintilerinden biri çoğu zaman senin için açılabilir. Eğer kelime-i tevhidi söylersen, Allah'ı anar ve tesbih edersen senin için daha hayırlıdır.

Nice kelime vardır ki ondan dolayı cennette insanoğluna köşkler bina edilir. Oysa hazinelerden birini almaya muktedir olduğu halde, onun yerine fayda vermeyen bir ateş alan, apaçık zarar eden bir kimsedir. İşte bu, Allah'ın zikrini terkedip kendisini ilgilendirmeyen mâlâyanî (fuzulî) şeylerle meşgul olan bir kimsenin misâlidir; zira bu kimse, her ne kadar günahkâr olmasa da muhakkak zarar

eder. Çünkü Allah'ın zikriyle elde edilecek büyük kârı elden kaçırmış olur; zira müslüman bir kimsenin susması düşünce, bakışı ibret, konuşması da zikirdir. Çünkü Peygamber böyle buyurmuştur.[44]

Kulun sermayesi vakitleridir. Vaktini fuzûlî şeylere sarfettiği zaman, o vakitlerde âhirette azık olacak bir sevabı edinmediği takdirde sermayesini zayi etmiş olur ve bu sırra binaen Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurmuştur:

"Boş konuşmalar yapmayı terketmek, kişinin müslümanlığının güzelliğindendir."[45]

Bundan daha şiddetli hadîsler de vârid olmuştur. Enes der ki: 'Bizden bir genç Uhud gününde şehid oldu. Baktık ki onun karnının üzerine, açlıktan dolayı bir taş bağlı. Annesi, yüzünden toprağı silerek şöyle dedi: 'Ne saadet, sana cenneti müjdelerim ey oğlum!' Bu sözü dinleyen Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şu karşılığı verdi:

"Sen cennetin ona nâil olacağını nereden biliyorsun? Oysa o mâlâyanî konuşmalar yapardı. Kendisine zarar vermeyeni menederdi!"[46]

Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* Acre'nin oğlu Ka'b'ı bir ara kaybetti. Ka'b'ın ne olduğunu sorunca hasta olduğunu söylediler. Bunun üzerine Ka'b'ın evine geldi, içeri girince şöyle dedi: 'Ey Ka'b! Müjde sana!› Ka›b›ın annesi, Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in bu sözü üzerine 'Ey Ka'b! Senin için cennet vardır' dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* 'Allah namına

44 Bkz. Müsnedü'ş Şihâb, 1159.
45 Tirmizî, 2317
46 Ebû Ya'lâ, Müsned, 4017.

cennet satan kimdir?' dedi. Ka'b 'Annemdir ya Rasûlullah?' dedi. Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle dedi: *"Ey Ka'b'ın annesi! Sen ne biliyorsun Ka'b fuzulî konuşmuş veya lüzumsuz şeylerden menetmiş olabilir!"*[47]

Hadîsten çıkan mânâ şudur: Cennet ancak hesaba çekilmeyen bir kimse için hazırlanmış olur. Fuzulî konuşan bir kimse ise, her ne kadar konuşması mubah bir konu hakkında ise de bu konuşmasından dolayı hesaba çekilir. Bu bakımdan hesapları tartışmalı geçeceğinden ve tartışmalı hesaplarında bir tür azap olması nedeniyle bu gibilere cennet hazırlanmaz. Muhammed b. Ka'b'dan rivayet edildiğine göre, Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurmuştur: «Bu kapıdan ilk içeriye giren cennet ehlinden bir kişidir." Bunun üzerine Selman'ın oğlu Abdullah, kapıdan girdi. Ashab-ı kiramdan bir grup Abdullah'ın yanına gittiler. Ona hâdiseyi anlattılar ve dediler ki: 'En fazla güvendiğin ve bu sevaba nail olmana vesile olabileceğini umduğun amelini bize haber ver!' Bunu üzerine Abdullah dedi ki: 'Ben muhakkak zayıf bir kimseyim. Allah'tan umduğum en kuvvetli amelim, göğsümün selâmeti ve fuzulî konuşmayı terketmemdir'.[48]

Ebû Zer el-Gıfârî şöyle demiştir: Hz. Peygamber bana şöyle dedi:

-Sana, bedenine hafif, mizanda ağır bir ameli öğreteyim mi?

-Evet, ya Resûlullah! Öğret!

-O amel susmak, güzel ahlâk ve seni ilgilendirmeyeni terketmektir.[49]

47 İbn Ebi'd-Dünyâ, es-Sumt ve Âdâbu'l Lisân, 110.
48 İbn Ebi'd-Dünyâ, es-Sumt ve Âdâbu'l Lisân, 111.
49 İbn Ebi'd-Dünyâ, es-Sumt ve Âdâbu'l Lisân, 112.

Mücâhid, İbn Abbas'ın şöyle dediğini naklediyor: Beş haslet vardır. Onlar muhakkak ki Allah yolunda vakfedilen yağız atlardan bana daha sevimli gelirler:

1.Seni ilgilendirmeyen bir konuda konuşma! Çünkü böyle bir konuşma fuzulîdir ve bu konuşmadan sana günah gelmeyeceğinden emin değilim.

2. Seni ilgilendiren bir konuda yeri gelmedikçe konuşma! Çünkü kendisini ilgilendiren bir konuda konuşan çok kimse vardır ki konuşmasını uygun olan yerde değil de başka yerde yapar ve böylece sıkıntıya girer.

3. Ne halîm bir kimseyle, ne de ahmakla tartışma! Çünkü tartışmandan dolayı halîm kimse sana buğzeder, ahmak da seni üzer.

4. Senin yanında bulunmadığı zaman arkadaşını öyle bir sıfatla zikret ki seni aynı sıfatla zikretmesi hoşuna gitsin. Kardeşine öyle bir muamele yap ki aynı muameleyi sana yapması seni sevindirsin.

5.İyiliğinden dolayı mükâfatlandırılacağım, kötülüğünden dolayı cezalandırılacağını bilen bir kimsenin ameli gibi amelde bulun!

Lokman Hakîm'e şöyle denildi: "Senin hikmetin nedir?' Cevap olarak şöyle dedi: 'Başkası tarafından yapıldığında yapmaktan kurtulduğum şeyi sormamam ve beni ilgilendirmeyen birşey için zorluklara girmemem".[50]

Muvarrak el-Acelî der ki: "Bir iş vardır ki, ben yirmi seneden beri onun peşindeyim. Hâlâ onu beceremedim ve onun peşini bırakmak da istemiyorum?" Kendisine 'O ne-

50 İbnü Ebî Şeybe, el-Musannef, 35436.

dir?' diye sordular. Cevap olarak şöyle dedi: "Beni ilgilendirmeyen şeylerde susmaktır".[51]

Ömer *(radıyallâhu anhu)* şöyle demiştir: «Seni ilgilendirmeyen şeyleri kurcalama! Düşmanından uzaklaş! Emin olan hariç, kavminden olan dostundan bile uzak dur! Emin de ancak Allah'tan korkan bir kimse demektir. Fâcir bir kimse ile arkadaşlık yapma ki ondan fısk ve fücûr öğrenmeyesin! Ona sırrını ifşa etme, işlerinde Allah'tan korkanlarla istişare et!"[52]

Seni ilgilendirmeyen şey hakkında konuşmanın sınırı şudur: Öyle bir konuşma olmalı ki eğer onu yapmadığında günahkar olmadığın gibi, hiçbir durumda da ondan zarar görmeyesin. Bunun misali şudur: Bir kavimle oturup onlara yolculuklarını, yolculukta gördüğün dağlar, nehirler, cereyan eden hâdiseler, hoşuna giden yemek ve elbiseler, o memleketlerde hoşuna giden âlim ve yaşlı insanların hallerini, başlarından geçenleri nakletmendir. İşte bunlar birtakım şeylerdir ki eğer bunlarda susarsan günahkar olmadığın gibi herhangi bir zarar da sana dokunmaz. Anlattığın hikayeye, fazlalık, eksiklik, gördüklerinle böbürlenip nefsini büyük görme, bir şahsın gıybeti, Allah'ın yarattıklarından bir şeyi kötüleme karışmasın diye dikkat ettiğin zaman bile zamanını zayi etmiş olursun! O halde saydığımız âfetlerden nasıl korunabilirsin?

Başkasına seni ilgilendirmeyen bir şeyi sorman da fuzulî konuşma sayılır.

Sen sormakla hem kendi vaktini, arkadaşını da cevap vermeye mecbur ettiğinden ötürü hem de onun vak-

51 İbnü Ebî Şeybe, el-Musannef, 36292.
52 İbnü Ebî Şeybe, el-Musannef, 26041.

tini zayi etmiş olursun. Bu durum, ancak sorduğun şeyin sorulmasından dolayı bir âfet sözkonusu olmadığı takdirde öyledir. Oysa suallerin çoğunda âfetler vardır. Sen başkasından ibadetini sorarsın, mesela şöyle dersin: ‹Sen oruçlu musun?› Eğer evet derse, ibadetini belirtmiş olur, bu ibadete riya karışmış olur. Eğer riya girmezse bile ibadet gizlilik defterinden silinir! Oysa gizli ibadetin, açıkça yapılan ibadetten birçok üstünlüğü vardır. Eğer hayır derse yalancı olur. Eğer ne evet, ne hayır demeyip de sükût ederse, sana cevap vermemek suretiyle seni aşağılamış sayılır. Dolayısıyla sen rahatsız olursun. Eğer cevabın müdafaası için hileli yollar ararsa zorluk çeker ve yorulur. Bu bakımdan sen ondan sormakla onu ya riya veya yalana veya istiğfara veya müdafaa hilesindeki yorgunluğa mâruz bırakmış olursun! Diğer ibadetler hakkında sorman da böyledir. Günahlardan gizlediği ve çekindiği herşeyden sorman da böyledir. Başkasının konuşmuş olduğu şeyden sual sorman, ‹Ne dersin? Senin bu hususta görüşün nedir?› demen de böyledir. Çünkü çoğu zaman geldiği yeri sana söylemekten onu engelleyen bir mâni vardır. Eğer geldiği yeri söylerse utanır. Eğer doğru söylemezse, yalan söylemiş olur ve sebebi de sen olursun ve böylece seni ilgilendirmeyen bir mesele hakkında sormuş olursun. Sorulan adam çoğu zaman ‹bilmiyorum› demeye utanır ve bilmediği halde cevap verir!

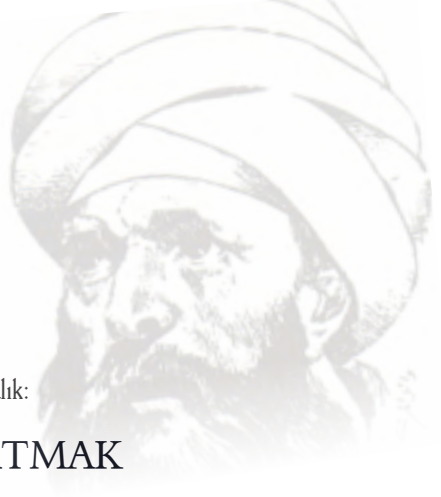
Seni ilgilendirmeyen hususta konuşmaktan, bu tür konuşmaları kastetmiyorum. Çünkü bu tür konuşmalar, bazen günah ve zarar vericidir. Ancak seni ilgilendirmeyen konuşmanın misâli, Lokman Hakîm'den rivayet edilen şu hususdur: Lokman, Davud *(aleyhisselâm)*'ın huzuruna girdi. Hz. Dâvûd o anda bir zırh örüyordu. Lokman daha

önce bu sanatı görmüş değildi. Ondan gördüğü bu sanat onu şaşırttı ve Davud'a yaptığını sormak istediyse de hikmet onu bu sualden menetti. Dolayısıyla nefsini zaptedip sormadı. Dâvûd *(aleyhisselâm)* işini bitirince ayağa kalktı. Sonra zırhı giydi ve şöyle dedi: ‹Evet, zırh savaş içindir!› Bunun üzerine Lokman şöyle dedi: ‹Susmak hikmetin ta kendisidir. Fakat susan pek azdır'.[53]

Deniliyor ki, Lokman bir sene sormadan zırhın ne olduğunu öğrenmek için Hz. Davud'a gidip geldi. İşte bu ve benzeri sorular, içlerinde zarar olmadığı, başka birisinin perdesini yırtmak bulunmadığı, riya ve yalana sokmadığı takdirde, seni ilgilendirmeyen konuşma türündendir. Onu terketmek İslâm'ın güzelliğinden gelir. İşte mâlâyanî konuşmanın tarifi budur.

İnsanı mâlâyânîye teşvik eden sebebe gelince, o sebep, insanoğlunun muhtaç olmadığı birşeyin bilinmesine karşı gösterdiği harislik veya sevgi kabilinden uzun konuşmalar yapmaktır veyahut içinde fayda olmayan hikâyelerle vakit geçirmektir. Bunun tedavisi, kişinin ölümün önünde olduğunu ve her kelimesinden sorumlu bulunduğunu, nefeslerinin en önemli sermayesi olduğunu ve dilinin bir tuzak olduğunu, onun vasıtasıyla cennetin elâ gözlü hurilerini kazanabileceğini, onu boşa harcamanın da apaçık zarar olduğunu bilmesidir. İşte ilmî tedavisi budur. Pratik tedavisi ise, uzlete çekilmek veya konuşmamak için ağzına küçücük taşlar koymak veya kendisini ilgilendiren bir kısım şeylerde dahi nefsini susmaya zorlamaktır ki dili bu şekilde mâlâyânîyi terketmeyi âdet edinsin! Dili burada zaptetmek, insanlardan uzaklaşıp uzlete çekilen kişi hariç başkası için gayet güç ve çetindir.

53 Beyhakî, 4671

İkinci Hastalık:

SÖZÜ UZATMAK

Fuzûlî yere sözü uzatmak da kötüdür. Bu tür konuşma, mâlâyânîye dalmayı ve amaçlanan konuşmada ihtiyaçtan fazlaya kaçmayı ihtiva eder. Çünkü bir kimsenin kendisini ilgilendiren birşeyi kısa bir konuşma ile ifade etmesi mümkün olduğu gibi, onu uzatıp dallandırması da mümkündür.

Maksadını bir kelime ile ifade edebildiği zaman iki kelime konuşursa, ikinci kelime fuzûlîdir. Yani ihtiyaçtan fazladır. Bu da -daha önce geçen illetten dolayı- çirkindir. Her ne kadar buna günah ve zarar yoksa da... Atâ b. Ebî Rebah der ki: 'Sizden öncekiler, fuzûlî konuşmayı çirkin görürlerdi. Allah›ın kitabı, Peygamberin sünneti, emr-i bi'l-mâruf ve nehy-i an'il-münker veya zaruri ihtiyaç hakkında konuşmak hariç, bunun dışında kalanları fuzûlî konuşmadan sayarlardı. Acaba sizin üzerinizde hafaza ve kirâmen kâtibîn meleklerinin olduğunu, sağ ve solunuzda gözcü meleklerin bulunduğunu ve kişinin ağzından çıkan her sözü kontrol eden ve yazan bir meleğin bulunduğunu inkâr mı ediyorsunuz? Acaba sizden biriniz günün başında doldurmuş olduğu amel sahifesi neşredildiği zaman o sahifedeki hükümlerin çoğunun dininin veya dünyasının işinden olmadığını görürse utanmayacak mıdır?"[54]

54 İbnü Ebî Şeybe, el-Musannef, 36618.

Sahabileriden birisi şöyle demiştir: "Biri benimle konuşmak istediğinde, onunla konuşmak, soğuk suyun susamış bir kimsenin hoşuna gitmesinden daha çok hoşuma gider. Fakat fuzûlî konuşma olur düşüncesiyle konuşmayı terkediyorum".[55]

Mutarrıf şöyle demiştir: "Allah'ın celâli kalbinizde büyük olsun! Bu bakımdan Allah Teâlâ'nın yüce ismini köpeğe veya merkebe ‹Ey Allahım onu mahrum et!› sözünüz gibi sözlerle beraber zikretmeyin!». Bil ki fuzûlî konuşma, inhisar altına alınmayacak kadar çoktur. Hatta mühim olanı Allah'ın Kitabında geçmektedir. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

"Onların fısıldaşmalarının çoğunda hayır yoktur. Ancak sadaka vermeyi veya bir iyilik etmeyi, yahut insanların arasını düzeltmeyi emreden müstesna!" ***(Nisâ/114)***

Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurdu: *"Sözün fazlasını tutan, malının fazlasını Allah yolunda infak eden bir kimseye cennet vardır!"*[56]

İnsanlar bu hususta ki işi nasıl da tersine çevirmişlerdir! Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in dediğinin tam aksine, mallarının fazlasını depo etmişler, sözlerini ise serbest bırakmışlardır.

Mutarrıf b. Abdullah babasından şöyle rivayet ediyor. Babası şöyle anlatmış: Benî Amr kabilesinin bir grubu ile beraber Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in huzuruna geldim. O grup Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'e şöyle hitap edip: 'Sen bizim babamızsın, efendimizsin. Sen fazilet bakımından bize bizden daha faziletlisin. Sen cö-

55 İbn Ebi'd Dünya, es-Sumt ve Âdâbu'l Lisân, 628.
56 Taberânî, 5/71.

mertlik bakımından bizim için bizden daha cömertsin. Sen bembeyaz bir kâsesin. Sen söylesin, sen böylesin' gibi övgülerde bulundular. Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* bunun üzerine şöyle buyurdu:

"Sözünüzü söyleyiniz! Sakın şeytan sizi dalâlete düşürmesin."[57]

Bununla şuna işaret ediliyor ki dil -doğru da olsa- övmek hususunda başıboş bırakıldığı zaman, şeytanın onu lüzumsuz fazlalıklara düşürmesinden korkulur.

İbn Mes›ud şöyle demiştir: "Sizi fuzulî konuşmak hususunda uyarırım! Kişiye ihtiyacına yetecek kadar konuşma yeter!"[58]

Mücâhid şöyle dedi: "Muhakkak ki konuşmalar yazılır. Hatta kişi oğlunu susturup ona 'sana şunu şunu satın alacağım' dediğinde yalancı yazılır".[59]

Hasan-ı Basrî şöyle der: "Ey Ademoğlu! Bir sahife senin için açılmıştır. O sahifeyi senin amellerini yazan iki tane melek idare etmektedirler. İstediğini yap! İster az, istersen çok yap!"[60]

Rivayet ediliyor ki Süleyman *(aleyhisselâm)* cinlerinden birini gönderdi ve arkasından bir ifrit daha gönderdi ki onu kontrol etsin, dediklerini dinlesin ve gelip kendisine haber versin. Arkadan gönderilen ifrit Hz. Süleyman'a gelerek o gönderilen ifritin çarşıdan geçerken başını göğe kaldırıp baktığını, sonra insanlara bakıp başını salladığını haber verdi. Bunun üzerine Hz. Süleyman *(aleyhisselâm)* ona

57 İbn Ebi'd Dünya, es-Sumt ve Âdâbu'l Lisân, 73.
58 Taberânî, 9/93.
59 İbn Ebi'd Dünya, es-Sumt ve Âdâbu'l Lisân, 653.
60 İbn Ebi'd Dünya, es-Sumt ve Âdâbu'l Lisân, 85.

bunun sebebini sordu. İfrit dedi ki: "Ben, insanların başının ucunda durup onlardan çıkanları hemen yazan meleklere ve o meleklerden daha aşağıda bulunan kimselerin acelece yazmalarına hayret ettim".[61]

İbrahim Teymî şöyle demiştir: «Mü'min konuşmak istediği zaman düşünür; eğer lehinde ise konuşur, aksi takdirde susar; fâcirin konuşması ise zincirleme gider".[62]

Hasan-ı Basrî şöyle demiştir: "Konuşması çok olanın yalanı çoğalır. Malı çok olanın günahı çoğalır. Ahlâkı kötü olanın nefsi azap görür veya nefsine azap çektirir."[63]

Amr b. Dinar şöyle demiştir: Bir kişi, Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in yanında fazla konuştu. Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* kendisine şöyle sordu: "Senin dilinin önünde kaç perde vardır?" Adam; "Dudaklarım ve dişlerim vardır." Bunun üzerine Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem):* "Acaba o perdelerde konuşmanı azaltacak bir kuvvet yok mudur?" buyurdu.

Bir rivayette Hz. Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* bunu kendisini öven bir kişi hakkında söylemiştir. Çünkü Peygamberi öven bu kişi, konuşmasında aşırı bir şekilde mübalağa ederek sözü uzatmıştı. Sonra Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle dedi: «Bir kişiye dilindeki fazlalıktan daha şerli bir şey verilmiş değildir!"[64]

Ömer b. Abdülaziz *(rahmetullâhi aleyh)* şöyle der: «Kendini beğenme korkusu beni çok konnuşmaktan men etmektedir.»[65]

61 İbn Ebi'd Dünya, es-Sumt ve Âdâbu'l Lisân, 86.
62 İbn Ebi'd Dünya, es-Sumt ve Âdâbu'l Lisân, 88.
63 İbn Ebi'd Dünya, es-Sumt ve Âdâbu'l Lisân, 90.
64 İbn Ebi'd Dünya, es-Sumt ve Âdâbu'l Lisân, 93-94.
65 İbnü'l Mübarek, ez-Zühd, 137.

Hikmet ehli zâtlardan biri şöyle demiştir: "Kişi, bir mecliste olduğu zaman konuşmak onun hoşuna gidiyorsa, sükût etsin! Eğer susmuş ise ve susmak hoşuna gidiyorsa, konuşsun!"[66]

Yezid b. Ebi Habib şöyle demiştir: "Konuşmasının dinlemesinden kendisine daha sevimli gelmesi âlimin fitnesindendir. Eğer âlim, kendisinin yerine konuşup kendisine ihtiyaç bırakmayan birini görürse, onu dinlemekte kendisine selâmet vardır."[67]

Konuşmakta süslemek, artırmak ve eksiltmek vardır! İbn Ömer şöyle demiştir: 'Kişinin temizlenmesine en fazla muhtaç olduğu şey dilidir'.

Ebû Derdâ çenesi düşük bir kadını gördüğünde şöyle dedi: "Eğer bu kadın dilsiz olsaydı, onun için daha hayırlı olurdu."

İbrahim Nehâî şöyle demiştir: ‹Halkı iki haslet helâk ediyor: Birincisi fazla mal, ikincisi fazla konuşmak.

İşte bunlar, çok konuşmanın kötülenmesi ve sebebidir. Fazla konuşmanın ilâcı ise boş sözlere dair bölümde geçmişti.

66 İbnü'l Mübarek, ez-Zühd, 202.
67 İbnü'l Mübarek, ez-Zühd, 48.

Üçüncü Hastalık:

BÂTILA DALMAK

Bâtıla dalmak, günahlar hakkında konuşmak demektir. Kadınların, içki meclislerinin, fâsıkların makamlarının, zenginlerin refahının, padişahların diktatörlüğünün, çirkin merasimlerinin ve çirkin durumlarının hikayesi gibi... Çünkü bunların tümü, kendisine dalmanın helâl olmadığı konulardır ve bunları anlatmak haramdır. Seni ilgilendirmeyen konuda konuşmak veya seni ilgilendiren konuda ihtiyaçtan fazla konuşmak ise evlâ olanı terketmektir. Fakat buna rağmen bu tür konuşmada haramlık yoktur. Evet! Kendisini ilgilendirmeyen bir konuda fazla konuşan bir kimsenin, sonunda bâtıla dalmayacağından emin olunamaz; zira insanların çoğu konuşması, halkın namusunu çiğnemek, bâtıla dalmak veya bâtılın diğer türlerini işlemek suretiyle meyvelenmenin ötesine gitmez. Bâtılın türlerini sınırlamak mümkün değildir. Çünkü çok ve çeşitlidir. İşte bundan ötürü bâtıldan korunmak, ancak din ve dünyanın önemli meselelerinden kişiyi ilgilendirdiği kadarı ile yetinmekle mümkün olur. Yine de birtakım kelimeler vâki olur. O kelimeleri konuşan, onları önemsemez ama o kelimeler onu helâk etmeye sebep olur!

Bilâl b. Hâris Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in şöyle dediğini nakleder: "Kişi, Allah'ın rızasına uygun bir kelime konuşur, o kelime sayesinde varmış olduğu makama varacağını sanmaz. Dolayısıyla Allah Teâlâ o kelimeden ötürü rızasını kıyamete kadar o adam için yazar. Kişi Allah'ın gazabını hak eden bir kelime konuşur, o kelimeden dolayı felâkete uğrayacağını sanmaz ve böylece Allah Teâlâ onarı üzerine o kelimeden dolayı kıyamete kadar gazabını yazar."[68]

Alkame şöyle derdi: "Konuşacağım nice şeyler vardır ki Bilâl b. Hâris'in hadîsi beni o konuşmalardan menetti".[69]

Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurmuştur:

"Kişi bir kelime söyler, o kelime ile yanında oturanları güldürür ve o kelimeden dolayı Süreyya'dan daha uzak bir mesafeden cehenneme düşüp yuvarlanır."[70]

Ebû Hüreyre şöyle demiştir:

"İnsan bir kelime söyler ve onu önemsemez. Oysa o kelimeden ötürü cehenneme yuvarlanır ve yine bir kelime söyler, bu kelimeyi yeterince takdir etmez. Oysa Allah Teâlâ o kelimeden ötürü onu cennetin yüce mertebelerine yükseltir.»

Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurmuştur:

"Kıyamette insanların en fazla hatalı olanları, dünyada en fazla bâtıla dalanlarıdır."[71]

Allah Teâlâ cehennemliklerin şöyle dediklerine işaret etmektedir: *"Boş şeylere dalanlarla birlikte dalardık!"* ***(Müddessir, 45)***

68 Tirmizî, 2319.
69 İbn Ebi'd Dünya, es-Sumt ve Âdâbu'l Lisân, 70.
70 Buhârî, 6477.
71 İbn Ebi'd Dünya, es-Sumt ve Âdâbu'l Lisân, 74.

Başka bir ayette ise; *"Onlar başka bir söze dalıncaya kadar onlarla beraber oturmayın; yoksa siz de onlar gibi olursunuz."* ***(Nisa, 140)*** buyurmaktadır.

Selmân-ı Fârisî der ki: 'Kıyamet gününde insanların en günahkâr olanları, dünyadaki konuşmalarında Allah'a en fazla isyan edenleridir'.

İbn Sîrîn şöyle demiştir: "Ensâr'dan bir kişi bu tür insanların yanından geçerken onlara '(Kalkın) abdest alın! Muhakkak sizin söylediklerinizin bir kısmı abdestsizlikten daha şerlidir' derdi".

İşte bu, bâtıla dalmanın ta kendisidir. Bu ise, ileride bahsedilecek olan gıybet, kovuculuk, fahiş konuşmak ve benzerlerinin ötesindedir. Hatta bu, varlığı daha önce geçen mahzurları anmaya dalmaktır veya onları anmaya dinî bir ihtiyaç olmaksızın onlara varmayı düşünmektir. Buna, bid'atlerin hikâyelerine dalmak da, bozuk mezheblerin ve ashâb-ı kiramın arasında cereyan eden savaşları ashâbın bir kısmını kötülemeyi andıracak şekilde hikaye etmek de dahildir! Bütün bunlar bâtıldır. Bunlara dalmak bâtıla dalmaktır. Allah Teâlâ'nın lütuf ve keremi sayesinde güzel yardımını talep ediyoruz.

Dördüncü Hastalık:

BAŞKASININ SÖZÜNE İTİRAZ ETMEK VE CEDELCİ OLMAK

Başkasının sözüne itiraz ve cidal etmek yasaklanmıştır. Nitekim Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurmuştur:

"Kardeşinle tartışma, onunla alay etme! Ona bir söz verdiğin zaman, sözüne muhalefet etme!"[72]

Yine şöyle buyurdu: *"Tartışmayı terkediniz; zira tartışmanın hikmeti anlaşılmaz, fitnesinden de emin olunmaz!"*[73]

Yine şöyle buyurdu: *"Kim haklı olduğu halde tartışmayı terkederse, onun için cennetin en yüce yerinde bir ev bina edilir. Haksız olduğu halde tartışmayı terkeden bir kimse için ise, cennetin orta yerinde bir ev bina edilir."*[74]

Ümmü Seleme *(radıyallâhu anhâ)*'dan rivayet edildiğine göre Allah Rasûlü *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurdu: *"Putperestlik ve içkiden sonra rabbimin beni nehyettiği ilk şey münakaşa etmekten sakındırmak olmuştur."*[75]

72 Tirmizî, 1995.
73 Taberânî, el-Kebîr, 8/152.
74 Tirmizî, 1993.
75 İbn Ebi'd Dünya, es-Sumt ve Âdâbu'l Lisân, 134.

"Allah hidayet verdikten sonra cedele dalan bir topluluk, dalâlete sapmış demektir."[76]

"Haklı da olsa kul, cedeli bırakmadıkça iman hakikatini kemâle erdiremez."[77]

Yine şöyle buyurdu: *"Altı haslet vardır ki kimde bulunursa o, imanın hakikatine varmıştır:*

Yaz mevsiminde oruç tutmak. Allah düşmanları ile savaşmak. Yağmurlu ve bulutlu günlerde namazı ilk vaktinde kılmak. Musibetlere sabretmek. Zorluklara rağmen abdesti tam manâsıyla almak. Haklı olduğu halde münakaşayı bırakmak."[78]

Zübeyr b. Avvam, oğlu Abdullah'a şöyle dedi: "Halkla, Kur'ân ile tartışma! Çünkü sen onlara güç yetiremezsin. Fakat sünnet-i seniyye ile onlara karşı çık!"

Ömer b. Abdulaziz şöyle demiştir: "Kim dinini husûmet ve tartışmaya maruz bırakırsa, o fazlasıyla değiştirmeye muhtaç olur!"

Müslim b. Yesar şöyle demiştir: «Cedelden kaçınınız! Zira o an, âlimin câhilleştiği andır. O saatte şeytan, âlimin dilinin sürçmesini bekler!"

Denildi ki: "Allah'ın hidayet ettiği bir kavim dalâlete, ancak cedel ile saplanır!'

Mâlik b. Enes *(rahimehullah)* şöyle demiştir: «Dinde cedel yoktur». Yine şöyle demiştir: «Mücadele kalpleri katılaştırır, kin ve nefret doğurur".

Lokman Hakîm, oğluna şöyle demiştir: "Âlimlerle tartışma, sana buğzederler!"

76 Tirmizî, 3253.
77 İbn Ebi'd Dünya, es-Sumt ve Âdâbu'l Lisân, 139.
78 Müsnedü›l Firdevs, 3484.

Bilâl b. Sa'd şöyle demiştir: "Kişiyi konuşmada fazla inatçı, cedelci veya görüşünü beğenmiş olarak gördüğün zaman bil ki onun zararı zirveye ulaşmıştır".

Süfyan es-Sevrî şöyle demiştir: 'Eğer kardeşim bir nar hakkında 'o tatlıdır' dese, ben de 'hayır, ekşidir' desem mutlaka gidip beni sultana şikayet eder!'

Yine şöyle demiştir: "Dilediğin bir insanla muhabbet et! Sonra onu bir defacık cedelle kızdır. O sana öyle bir iftira atar ki o felâket senin hayatını alt üst eder".

İbn Ebi Leylâ şöyle demiştir: «Ben kesinlikle arkadaşımla cedel etmem! Çünkü onunla cedelleştiğim takdirde ya onu yalanlayacak veya kızdıracağım.»

Ebû Derdâ şöyle demiştir: 'Devamlı cedel yapman günah bakımından sana yeter'.

Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurmuştur: «Her münakaşanın kefareti iki rek'at namazdır."[79]

Ömer *(radıyallâhu anhu)* şöyle demiştir: İlmi şu üç şey için öğrenme: 1. Halkla mücadele etmek için 2. Onunla böbürlenmek için 3. Riyakarlık yapmak için... Üç şey için de ilmi bırakma: 1. İlmi öğrenmekten utanmak için 2. İlmi kıymetsiz saymak için 3. İlim yerine cahilliğe razı olmak için...

İsa *(aleyhisselâm)* şöyle demiştir: «Kimin yalanı çoğalırsa, güzelliği silinir. Halkla münakaşa edenin ise mürüvveti düşer! Üzüntüsü çoğalanın bedeni hastalanır. Ahlâkı kötü olanın da devamlı canı sıkılır ve sıkıntı içinde kalır".

Ömer bin Abdülâziz›in kâtibi Meymûn b. Mihran'a şöyle denildi: "Sen neden arkadaşına küsüp onu terketmi-

79 Taberânî, el-Kebîr, 8/149.

yorsun?" Cevap olarak: "Çünkü ben onunla ne husumet ederim, ne de cedel" dedi.

Başkasının sözüne itiraz ve cedelin aleyhinde vârid olan hadîsler ve rivayetler sayılamayacak kadar çoktur. Mira'nın tarifi şudur: Mira, başkasının konuşmasındaki bir eksikliği belirtmek suretiyle o konuşmaya yapılan herhangi bir itiraz demektir. Bu belirtilen eksiklik ya lâfızda, ya mânâda veya konuşanın maksadında olur. Mirayı terke etmek, muhatabın konuşmasını münker görmeyi ve konuşmasına yapılan itirazı terketmekle olur. Bu bakımdan dinlediğin konuşma hak ise tasdik et! Eğer bâtıl ve yalansa ve aynı zamanda dinî emirlerle ilgili değilse sus! Başkasının konuşmasına itiraz etmek, bazen o konuşmanın lâfzına yapılır. Yani gramer cihetinden lâfızdaki bir eksikliği belirtmekle olur veya lûgat cihetinden veya arapçası cihetinden veya tanzim ve tertip cihetinden olur. İtiraza sebep olan bu durum, bazen marifetteki kusurundan dolayı meydana çıkar. Bazen de dil yanılmasından ötürü sözüne itiraz edilir -durum ne olursa olsun, başkasının konuşmasındaki eksikliği belirtmenin bir faydası yoktur- veya mânâsı bakımından başkasının konuşmasına itiraz edilir, 'Senin dediğin gibi değildir. Çünkü sen filan filan yönden bu konuşmada yanıldın' denir.

Konuşmanın maksadından dolayı konuşmaya itiraz etmeye gelince, 'Şu söz haktır, fakat senin bu sözden kasdettiğin hak değildir. Senin maksadın bozuktur!' demesi veya buna benzer sözler sarfetmesi gibi... İşte bu tür mücadele, eğer ilmî bir meselede cereyan ederse, bazen ona cedel ismi verilir ve o kötüdür. Bir müslümana farz olan susmaktır, inat etmek ve tenkid etmek değildir. İstifade tarzında sor-

maktır veya itiraz etmek şeklinde değil de tashih etmede ince ve zarif davranmaktır.

Cedele gelince, o başkasını susturmak, âciz bırakmak, konuşmasını tenkid etmek suretiyle onun değerini düşürmek, onu kusurlu bulmak ve cahilliğe nisbet etmekten ibarettir. Mücadelenin alâmeti, hakka dikkat çekerken karşıdakinin hoşuna gitmeyecek şekilde yapılmasıdır. Şöyle ki, muhatabın hatasını açıklar. Bunu da karşısındakinden üstün olduğunu ve muhatabının değersiz ve eksik olduğunu açığa vurmak için yapar. Bu tür mücadeleden, sustuğu takdirde günahkar olmayacağı her tür tartışmadan kaçınmakla kurtulunabilir. İnsanı bu tür mücadeleye teşvik eden şey ise, ilmini ve faziletini göstermek suretiyle üstünlüğünü ispat etmek ile başkasının eksikliğini göstererek ona hücum etmek hevesidir! Bunların ikisi de nefsin gizli ve pek kuvvetli iki şehvetidir.

Faziletini göstermeye gelince, bu kendisini büyük gösterme kabilindendir. Bu tezkiye, kulda bulunan büyüklük davasının gereğidir. Oysa bu nitelik rubûbiyet sıfatlarındandır. Başkasını eksik ve düşük göstermeye gelince, bu da yırtıcı tabiatının gereğidir. Çünkü bu tabiat yırtmayı, vurup kırmayı, eziyet etmeyi ister.

İşte bu iki sıfat kötü ve helâk edicidir. Bu iki sıfatı mira ve cedel takviye etmektedir. Bu bakımdan mira ve cedele devam eden bir kimse, bu helâk edici sıfatları takviye etmiş olur. Bu ise kerahiyeti ihlal etmektir. Hatta -eğer içinde başkasına eziyet vermek varsa- mâsiyetin ta kendisidir. Oysa cedel, hiçbir zaman başkasını üzmekten hali değildir. Öfkeyi kabartmaktan, kendisine itiraz edilen kişinin konuşmasını -ister hak, ister bâtıl olsun- mümkün olduğu şekilde

takviye etmeye teşvik etmekten uzak değildir! Kendisine itiraz edilen kişi aklına gelen herşey ile itiraz edeni tenkid eder. Böylece iki tartışmacının arasında şiddet gittikçe kızışır. Tıpkı birbirine hırlayan iki köpeğin arasındaki sürtüşmenin kızışması gibi... Onların herbiri diğerini ısırmaya fırsat kollar. Ceza bakımından daha büyük ve arkadaşını susturmak hususunda daha kuvvetli çıkışlara yeltenir.

Bunun tedavisi ise, kendi faziletini belirtmeye zorlayan, başkasını kusurlu ve eksik göstermeye iten yırtıcılık sıfatını kırmaktır. Nitekim bu, kibir, ucub ve öfkenin kötülüğünü anlattığımız bahislerde gelecektir. Çünkü her illet ve hastalığın tedavisi, onun sebebini silmekle olur. Mira ile cedelin sebebi ise bizim söylediklerimizdir. Sonra ona devam etmek de onu insanoğlunda âdet ve tabiat haline getirir! Öyle ki artık bu hastalık nefiste yerleşir. Bu hastalığa karşı sabretmek artık zorlaşır.

Rivayet ediliyor ki Ebû Hanife *(rahmetullâhi aleyh)* Dâvûd et-Tâî›ye şöyle sordu: «Sen neden inzivaya çekilmeyi seçtin?" Şöyle cevap verdi: "Cidali terketmek suretiyle nefsimle mücadele etmek için inzivayı seçtim." Ebu Hanife ona: "Meclise gel! Söylenilen sözü dinle! Konuşma!" dedi. O ise; "Ben bunu yaptım! Bana bundan daha güç gelen bir mücâhede görmedim." dedi.

Hakîkat de Davud et-Tâî'nin dediği gibidir. Çünkü başkasının yanlışını gören bir kimse, o yanlışı düzeltmeye veya ifade etmeye gücü olduğu halde, orada sabretmesi cidden zordur ve bunun için de Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurmuştur:

"Kim haklı olduğu halde tartışmayı terkederse, Allah Teâlâ ona cennetin en yücesinde bir ev bina eder."

Çünkü böyle bir durumda tartışmayı terketmek, nefse çok ağır gelir ve bu ağırlık en fazla mezhepler ve inançlarda insana galebe çalar. Çünkü mira ve cedelleşme öyle bir tabiattır ki kişi bundan dolayı kendisine bir sevap geleceğini zanneder ve hırsı daha da artar. O vakit tabiat ile ilâhî nizam bu hususta yardımlaşır. Oysa böyle sanması katıksız bir yanlışlıktır. Oysa insana ehl-i kıble hakkında dilini tutması daha uygun düşer. Ne zaman bir bid›atçıyı görürse ona tenha bir yerde cedel yoluyla değil, nasihat yoluyla ve uygun bir dille söylemelidir. Çünkü cedel, karşısındaki insanın hayaline ‹adamın söylediği şey, beni şaşırtmak için bir hiledir› fikrini getirebilir ve bid›atçı sanar ki bu bir sanattır. Benim mezhebimin ehlinden olan mücadeleciler de bu sanatın benzerlerini eğer isterlerse yapmaya muktedirdirler. Böylece bid›at, cedel yüzünden onun kalbinde devam eder ve kuvvetlenir. Ne zaman bid'atçıya nasihat etmenin fayda vermeyeceğini bilirse, o vakit bid'atçıyı terkedip, kendi nefsiyle meşgul olmalıdır.

Nitekim Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurmuştur: *"Ehl-i kıble hakkında dilini tutan bir kimseden Allah razı olsun. Ancak bildiğini en güzel bir şekilde söyleyebilir."* Hişam b. Urve der ki: "Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* bu hadîsi yedi defa tekrar etti."[80] Kim bir müddet mücadeleyi âdet edinirse ve halk da onu överse ve bundan dolayı nefsinin aziz olduğunu ve halk tarafından kabul edildiğini görürse, o kimsede bu helâk edici sıfatlar kuvvet bulur ve öfke, kibir, riya, makam sevgisi ve faziletten dolayı aziz olmak gibi kötü sıfatlar kendisinde toplandığı zaman onlardan kurtulmaya gücü yetmez. Bu sıfatlarla teker teker mücadele etmek bile güç olduğu halde acaba tümüyle birden nasıl mücadele edilebilir?

80 İbn Ebi'd Dünya, 137.

Beşinci Hastalık:

HUSÛMET

Husûmet de kötüdür. Husûmet, cedel ve mira (başkasının sözüne itiraz)dan daha ileridir. Mira başkasının konuşmasındaki bir eksikliği belirtmek suretiyle itiraz etmektir. Bu itirazda muhatabını tahkir etmekten, kendi aklının üstünlüğü ile fikrinin kuvvetini göstermekten başka cedelcinin hiçbir gayesi yoktur. Cidal, mezhebini belirtmek ve yerleştirmek için yapılan münakaşadır. Husûmet ise, bir mal veya hak iddiası ile alâkalı sözünde ısrar ve inat etmektir. Bu ısrar ve inat bazen başlangıçta olur, bazen de karşısındakinin tavır ve davranışından kaynaklanır. Mira ise, bir konuşmaya yapılan itirazdan ibarettir. Nitekim Âişe *(radıyallâhu anhâ)* Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in şöyle dediğini naklediyor: *"Allah nezdinde erkeklerin en sevimsizi, münakaşada ısrar edenidir."*[81]

Ebû Hüreyre Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'den şöyle rivayet ediyor: *"Kim ilimsiz olarak bir husûmette mücadele ederse, o mücadeleden vazgeçinceye kadar Allah'ın öfkesine maruz kalır."*[82]

Bazıları şöyle der: "Husûmetten sakın! Çünkü husûmet, dini mahveder».

81 Buhârî, 2457.
82 İbn Ebi'd Dünya, 153.

Deniliyor ki: "Muttaki bir kimse, din hususunda hiçbir zaman husûmet etmez".

İbn Kuteybe şöyle anlatıyor: «Bişr b. Abdullah yanımdan geçti ve bana şöyle dedi: "Neden burada oturuyorsun?" Ben; "Benimle bir amcazadem arasında bir dâva var, onun için bekliyorum" dedim. Ben: "Senin babanın bana iyiliği vardır. Ben de buna karşılık sana iyilik etmek isterim. Allah'a yemin ederim ki ben husûmetten daha fazla kalbi meşgul eden, huzuru bozan ve dini kökünden söken başka birşey görmedim!" İbn Kuteybe diyor ki: Bu söz üzerine gitmek için ayağa kalktım. Hasmım bana dedi ki: "Ne yapacaksın?"Dedim ki: "Seninle artık muhakeme olmayacağım." O: "Sen benim haklı olduğumu anladın da ondan mı vazgeçtin?" dedi. Ben: "Hayır! Öyle olduğu için değil. Fakat ben nefsime ikram olarak vazgeçiyorum." dedim. Bunun üzerine hasmım "Ben de senden birşey istemiyorum, senin olsun" dedi.

Eğer dersen; bir kimse haksızlığa uğradığı zaman, hakkını aramak ve korumak için elbette dâva etmesi gerekir. Bu bakımdan bu kimsenin hükmü ne olur ve bu kimsenin husûmeti nasıl kötü olabilir?

Bil ki; Bu kötüleme, bâtıl yolda ve ilimsiz husûmet edenleri kapsamaktadır. Kadı'nın vekili gibi... Çünkü kadı vekili, meseleyi bilmeden ve hakkın hangi tarafta olduğunu öğrenmeden önce -hangi tarafın olursa olsun- bir tarafın vekili olur ve ilimsiz onu savunur. Aynı zamanda bu kötüleme, hakkını arayıp ihtiyaç kadarıyla yetinmeyen, husûmette ısrar ve inâd gösteren, bu ısrar ve inadı eziyet vermek için yapan kimseleri de kapsar. Bu hüküm, eziyet veren sözleri, delil olmadığı ve hakkın açığa çıkmasında bir yarar sağlamadığı halde söyleyen kimseleri de kapsar. Hasmını mağ-

lup etmek ve kırmak için sadece inattan dolayı husûmete yeltenen ve aynı zamanda mahkemelik olan malı çoğu zaman hakir görüp de iltifat etmeyen bir kimse de bu zemmin şümulüne dahildir. Halkın arasında bazı kimseler vardır. Açıkça şöyle söyler: 'Benim maksadım hasmımın inadı ve onun mürüvvetinin kırılmasıdır. Eğer ben ondan bu malı alıp kuyuya atsam bile önemi yoktur! İşte böyle diyen bir kimsenin maksadı inatçılıktır, husûmet ve ısrardır. Bu ise, gerçekten kötü bir şeydir. Israr, israf, gereğinden fazla inâd ve eziyet maksadı olmaksızın sadece şer'î yoldan delil getiren mazluma gelince, onun yaptığı haram değildir. Fakat en güzeli husûmeti -mümkün olduğu kadar- terketmektir. Çünkü husûmette dili zaptetmek ve normale döndürmek zordur. Husûmet, göğsü alevlendirir, öfkeyi kabartır. Öfke harekete geçtiği zaman husûmet konusu olan şey unutulur. İki hasmın arasında ancak kin ve nefret kalır. Hatta onların her birisi diğerinin kötülüğüne sevinir. Sevindiğine de üzülür ve biri diğerinin aleyhinde dilini alabildiğine serbest kullanır. Bu bakımdan kim husûmete başlarsa, bütün bu mahzurlara kendisini mâruz bırakmış olur. Husûmetin en azında, kalbin karışması sözkonusudur. Hatta namazın içinde bile hasmını mağlup etmenin yollarını araştırır! Bu bakımdan iş vâcib olan hududunda kalmaz. O halde husûmet her şerrin başlangıcıdır. Mira ve cidal de böyledir. Bu bakımdan zaruret olmaksızın husûmet kapısını açmamak daha uygundur. Zaruret ânında ise, dilini ve kalbini hasmının sürçmelerini takip etmekten tutması uygundur. Bu ise gerçekten zor bir şeydir. Bu bakımdan husûmetinde sadece farz olan miktarla yetinen bir kimse, günahtan uzak kalmıştır. Böyle bir kimsenin husûmeti kötülenmez. Ancak böyle bir kimse husûmet ettiği şey hakkında husûmet et-

mekten müstağnidir. Çünkü yanında kendisine yetecek şey vardır. Bu bakımdan bu şekilde husûmet yapan bir kimse daha iyiyi terketmiş olur! Fakat günahkâr olmaz. Evet! Husûmette insanın elinden giden faydanın en azı, güzel konuşmak ve güzel konuşma hakkında vârid olan sevaptır; zira güzel konuşmanın en az derecesi muvafakatini göstermektir. Konuşmayı tenkit etmek ve kısacası; muhatabı cahillikle itham etmek veya yalanlamak olan itiraz etmekten daha sert birşey yoktur. Çünkü mücadeleye girişen miraya tutulan veyahut da muhaseme eden bir kimse, karşısındaki insanı ya cahillikle itham eder veya yalanlar. Böylece güzel konuşma elden kaçar. Oysa Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurmuştur: *"Güzel konuşma ve yemek yedirme, cennette sizi mekan sahibi kılar."*[83]

Nitekim Allah Teâlâ da şöyle buyurmuştur: *"İnsanlara güzel söz söyleyiniz."* ***(Bakara, 83)***

İbn Abbas *(radıyallâhu anhu)* şöyle demiştir: "Allah'ın kullarından sana selâm veren bir kimse, mecûsî olsa dahi, onun selâmının karşılığını ver. Çünkü Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: "Bir selâmla selâmlandığınız zaman, siz de ondan daha güzeliyle selâm verin yahut verilen selâmı aynen iade edin!" ***(Nisa, 86)***

Yine İbn Abbas şöyle demiştir: "Eğer Firavun bana hayrı söylemiş olsa, muhakkak ben de onun gibisini ona söylerdim".

Enes, Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in şöyle dediğini nakleder: *"Cennette bir kısım köşkler vardır. Onların dışı içinden, içi de dışından görünür. Allah o köşkleri yemek yedirenler ve yumuşak konuşanlar için hazırlamıştır."*[84]

83 Taberânî, el-Evsat, 1547.
84 Tirmizî, 1984.

Rivayet ediliyor ki, İsa *(aleyhisselâm)*'ın yanından bir domuz geçti. Hz. İsa domuza ‹selametle geç!› dedi. Bunun üzerine Hz. İsa›ya ‹Sen domuza nasıl böyle diyorsun?› dediler. Hz. İsa cevap olarak ‹Dilimi kötü söze alıştırmak istemiyorum' dedi.

Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurmuştur: *"Güzel söz sadakadır"*.[85]

Yine şöyle buyurdu: *"Bir hurmanın yarısı ile de olsa ateşten korununuz. Eğer hurmanın yarısını bulamazsanız güzel bir söz ile korununuz."*[86]

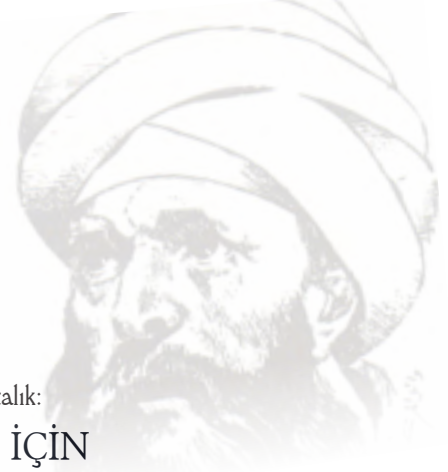
Ömer *(radıyallâhu anhu)* şöyle demiştir: «Hayır yapmak kolay bir şeydir. Çünkü güler yüzlülük ve yumuşak konuşmak da hayır yapmaktır».

Hikmet ehli zatlardan birisi şöyle demiştir: "Yumuşak konuşmak, katmerlenmiş kinleri yıkar».

Hikmet ehli biri şöyle demiştir: "Rabbini öfkelendirmeyen ve arkadaşını razı eden konuşmada cimrilik yapma! Çünkü rabbinin o konuşmadan dolayı sana iyilik yapanların sevabını ihsan etmesi umulur».

İşte bütün bunlar güzel konuşmanın fazileti hakkında söylenmiştir. Husûmet, mira, cidal ve inatçılık bunun tam zıddıdır. Çünkü bunlar göğsü alevlendiren, öfkeyi kabartan, yaşayışı bulandıran, kalbe eziyet veren, ürkütücü ve iğrenç konuşmadır. Allah Teâlâ'dan, minnet ve keremine sığınarak en güzel şekilde bizi başarılı kılmasını dileriz.

85 Müslim, 1009.
86 Buhârî, 6023.

Altıncı Hastalık:

GÖSTERİŞ İÇİN YAPMACIK KONUŞMAK

Konuşmada, ağzını eğip-bükmek, fasih ve güzel konuşacağım diye yapmacık hareketlerde bulunmak, konuşmasına kadın ve sevgiden bahsederek giriş yapmak ve hatiplik iddiasında bulunup fesahat gösterisinde bulunanların âdetlerinde cereyan eden usûllerle gösteriş yapmaktır. Bütün bunlar kötülenmiş ve buğzedilmiş tekellüf türündendir. Öyle bir tekellüf ki Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* onun hakkında şöyle buyurmuştur: *"Ben ve ümmetimin muttakîleri gösteriş için zorlama konuşmadan uzağız."*[87]

Yine şöyle buyurdu: *"Benim için en sevimsiz ve meclisimden en uzak olanınız, ağzını eğip-bükerek edebiyat yapmak için kendini zorlayanlardır."*[88]

Fâtıma *(radıyallâhu anhâ)* Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in şöyle buyurduğunu rivayet eder: *"Ümmetimin şerlileri o kimselerdir ki bol nimetlerle gıdalanıp, yemeklerin her çeşidini yerler, elbiselerin her rengini giyerler ve ağızlarını eğip-bükerek konuşurlar."*[89]

87 Müsnedü›l Firdevs, 228.
88 Tirmizî, 2018.
89 İbn Ebi'd Dünya, 150.

Yine şöyle buyurdu: *"Dikkat edin, derin söze dalıp gereksiz yere sözü uzatanlar helâk olmuşlardır.»*[90] Bu sözü üç defa tekrar etti. Buradaki tanattû kelimesi 'derinleşme ve ardına kadar dalmak' demektir.

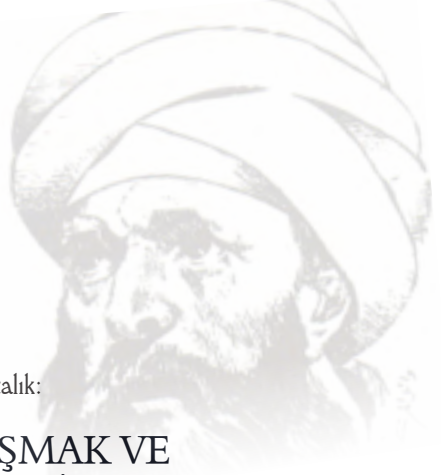
Hz. Ömer *(radıyallâhu anhu)* şöyle demiştir: «Çene çatlatarak deve kükremesi gibi konuşmak şeytandandır".

Amr b. Sa'd, babası Sa'd'â gelerek bir ihtiyacını istedi. Bu münasebetle ihtiyacını istemezden önce bir konuşma yaptı. Sa'd kendisine dedi ki: "Ben hiçbir zaman senin ihtiyacından bugün uzak olduğum kadar uzak olmadım. Ben Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in şöyle dediğini duydum: "Öyle bir zaman gelecek ki sığırların dilleriyle ot geveledikleri gibi insanlar da konuşmayı o şekilde ağızlarında geveleyeceklerdir.»[91]

Sa'd, oğlu Amr tarafından zoraki bir şekilde süslendirilmiş ve takdim edilmiş konuşmayı hoş karşılamadı. Bu da dilin âfetlerindendir. Evet! Zorla yapılan her konuşma, dilin âfetine dahil olur. Adetin sınırını aşan fesahat de böyledir. Konuşmalarda zoraki bir şekilde yapılan seciler de böyledir. Çünkü Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* bir cenîn hakkında Gurre (diyet ve kan bedeline) hükmederken cinayet işleyenin kavminden biri 'İçmemiş, yememiş, bağırmamış ve kendisinden ses çıkmamış bir kimsenin diyetini biz nasıl veririz? Oysa böyle bir kimsenin kanı hederdir ve boşa gider' dedi. Bu secîli sözü dinleyen Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurdu: «Siz bedevilerin secî yapması gibi, secî ve kafiye mi yapıyorsunuz?"[92]

90 Müslim, 2670.
91 Ahmed, Müsned, 1/175.
92 Müslim, 1682.

Onların bu şekilde secî ve kafiye yapmalarını çirkin gördü. Çünkü onların bu konuşmalarında zorlamanın eseri apaçıktı. Herşeyde maksadını ifade etmekle yetinmek uygundur. Konuşmanın maksadı, gayeyi muhataba anlatmaktır. Onun ötesinde kalan, kötülenmiş zorlamadır. Hitabetin lâfızlarını güzelleştirmek, bu kötülenmiş kısma dahil olmaz. İfrata kaçmaksızın ve garip kelimeler kullanmaksızın va'z u nasihat da bu kısma dahil değildir. Çünkü hitabet ve hatırlatmadan gaye; kalpleri harekete geçirmek, teşvik etmek, gönülleri yumuşatmaktır. Lâfzın zarif oluşunun burada büyük bir tesiri vardır. Bu bakımdan güzel lafızlar, hitabet ve nasihata uygundur. İhtiyaçların belirtilmesi ve işlerin kolaylaştırılması için yapılan konuşmalara gelince, bu tür konuşmalarda secî kullanmak, avurtları doldurarak sesli konuşmak uygun değildir ve böyle yapmakla uğraşmak, kötülenmiş bir zorlamadır. İnsanı buna sevkeden şey riya, arkadaşlarının arasında belâgat ve fesahatıyla mümtaz olduğunu ispat etmekten başka birşey değildir! Bütün bunlar kötüdür. Allah'ın dini bunları kerih görür ve insanı bunlardan sakındırır.

Yedinci Hastalık:

FAHİŞ KONUŞMAK VE DİLİ ÇİRKEFLEŞTİRMEK

Fahiş konuşmak, başkasına sövmek ve dilin gevezeliğidir, bu şekilde konuşmak kötüdür ve yasaklanmıştır. Bunun kaynağı düşük karakterli ve kötü tabiatlı olmaktır. Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurmuştur:

"Fahiş ve çirkin konuşmaktan sakının! Zira Allah Teâlâ fahiş ve çirkin konuşmaları sevmez."[93]

Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* Bedir de öldürülen müşriklere sövmeyi yasaklayarak şöyle buyurmuştur: *"Onlara sövmeyin! Çünkü söylediklerinizden onlara herhangi birşey gitmez. Fakat onların yakınlarını üzmüş olursunuz. İyi bilin ki fahiş ve kötü konuşmak alçaklıktır."*[94]

Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurdu: *"Mümin ta'n etmez, lanet etmez, fahiş söz söylemez ve kimseyi yermez."*[95]

Yine şöyle buyurdu: *"Cennet, fahiş söz söyleyenlere haramdır."*[96]

---

93 Ahmed, Müsned, 2/159.
94 İbn Ebi'd Dünya, 323.
95 Tirmizî, 1977.
96 İbn Ebi'd Dünya, 325.

Yine buyurdu: *"Dört kimsenin cehennemde çektikleri azaptan cehennemlikler bile üzülürler. Hamim ile Cahîm arasında koşar dururlar. 'Vay hâlimize, helâk olduk' derler. Bunlardan birinin ağzından irin ve kan akar. Ona denir ki: 'Şu uzaktaki adamın durumu nedir ki bizim içinde bulunduğumuz eziyete rağmen bizi rahatsız etmektedir?' O da cevap olarak: 'O adam dünyada çirkin ve habis olan her sözü dinler, cimadan zevk aldığı gibi, o sözlerden zevk alırdı'.*[97]

Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* Hz. Âişe'ye şöyle buyurmuştur: *"Ey Aişe! Eğer fâhiş konuşma bir insan olsaydı, muhakkak kötü bir insan olurdu."*[98]

Yine şöyle buyurdu: *"Yaramaz ve fahiş sözler münafıklığın şubelerindendir."*[99]

İhtimaldir ki hadîs-i şerifte bahsi geçen açıklama'dan (beyan) gaye, açıklanması caiz olmayan birşeyi açıklamak ve izah etmekte mübalâğalı hareket etmektir. Çünkü tekellüf ve zorlamaya girmiş olur. Üçüncü bir ihtimal daha vardır ki o da şudur: Bu açıklama'dan gaye, dinî emirler ve Allah'ın sıfatlarındaki açıklamadır. Çünkü dinî emirler ve Allah'ın sıfatlarını mücmel bir şekilde halk tabakasına söylemek, mübalâğalı bir şekilde izahına girişmekten daha iyidir. Çünkü mübalâğalı bir şekilde izahlara girişmekten bazı zaman birtakım şüphe ve vesveseler doğar. Bu bakımdan bu emirler mücmel bir şekilde söylendiği zaman, kalpler vesveseye düşmeden onları kabul etmeye yanaşırlar. Fakat Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*, hadîs-i şerifteki açıklamayı, gevezelikle beraber zikrettiğine göre oradaki açıklamadan insanoğlunun açıklamasından utandığı şeylerin açıklaması olması maksûd

97 İbn Ebi'd Dünya, 326.
98 İbn Ebi'd Dünya, 331.
99 Tirmizî, 2027.

olsa gerektir. Çünkü insanoğlunun açıklamasından utandığı şeyleri kapalı ve onları üstün körü geçiştirmek fazlasıyla izah ve beyandan daha iyidir. Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurmuştur: *"Allah Teâlâ, fâhiş konuşan, fâhiş konuşmak için kendisini zorlayan ve çarşılarda bağıran bir kimseyi sevmez."*[100]

Câbir b. Semûre şöyle demiştir: Ben Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* 'in yanında oturuyordum, babam da önümdeydi. Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurdu: «Fâhiş konuşmanın ve karşılıklı fâhiş hareketlerde bulunmanın İslâm'da yeri yoktur. İnsanların İslâm yönünden en güzelleri, ahlâken en güzel olanlarıdır."[101]

İbrahim b. Meysere şöyle demiştir: "Kıyamet gününde, fâhiş konuşup gevezelik yapan bir kişi, bir köpek suretinde veya bir köpeğin içinde haşrolunur."

Ahmed b. Kays şöyle demiştir: "Size hastalığın en şiddetlisinden haber vereyim mi? O hastalık dilin gevezeliği ve ahlâkın düşüklüğüdür!"

İşte bunlar, fâhiş konuşmayı zemmetemektedir.

Fahiş konuşmanın tarifine ve hakikatine gelince, çirkin sayılan şeyleri açık ibarelerle söylemekten ibarettir. Bu ise, çoğu zaman cinsî ilişki ve onunla ilgili olan şeyleri ifade eden lâfızlarda cereyan eder. Çünkü fesâd ehlinin birtakım açık-saçık ve müstehcen terimleri vardır. Onları cinsî ilişkiden bahsederken kullanırlar. Salâh ehli ise, onlardan sakınır. O terimlerin ifade ettiğini kinaye yoluyla zikrederler. Onları ifade etme zarureti hasıl olduğunda işaretlerle onlara değinip, onlara yakın sözlerle ifade ederler.

100 Buhârî, el-Edebü'l Müfred, 310.
101 Ahmed, Müsned, 5/89.

İbn Abbas der ki: «Muhakkak Allah, hayâ sahibi ve kerîmdir. Affeder ve kinaye ile belirtir. Lemis tabirini cima yerine kullanmıştır. Bu bakımdan Mess, Lems, Duhûl ve Sohbet terimleri cinsî ilişkiden ibarettirler ve fâhiş terimler de değildirler. Fakat bu sahada fâhiş terimler mevcuttur. Onları söylemek çirkin kaçar. Onların çoğu küfretmekte ve ayıplamakta kullanılır. Bu terimlerin fâhişlik dereceleri ayrı ayrıdır. Bazıları bazısından daha fahiştir. Bunlar çoğu zaman memleketin âdetiyle de değişirler. Başlangıçları mekruh, sonları mahzurlu ve haramdır. Bu iki taraf arasında birtakım dereceler vardır ki onlarda tereddüt edilir. Bu sadece cinsî ilişkiye mahsus değildir. Hatta küçük ve büyük abdesti de kinaye yoluyla ifade etmek, açık ve seçik bir şekilde ifade etmekten daha güzeldir. Çünkü bunlar da gizlenen ve açık söylenmesinden utanılan şeylerdendir. Bu bakımdan böyle şeyleri açık ibarelerle söylememek daha uygundur. Çünkü açıkça söylemek fâhiş konuşmak demektir."

Kadınlardan kinaye yoluyla bahsetmek, âdeten güzel sayılır. Bu bakımdan 'Benim karım şöyle dedi' denilmemelidir. 'Odada veya perdenin arkasında şöyle denildi veya çocukların annesi şöyle dedi' denilmelidir. Çünkü bu lâfızlarda incelik göstermek güzeldir.

Buralarda açık konuşmak, fâhiş konuşmaya sevkeder. Kendisinde alaca hastalığı, kellik ve basur gibi birtakım zahirî ayıplar bulunan ve o ayıplardan utanan bir kimseye hitap etmek de böyledir. Bu bakımdan onun o ayıplarının açıkça söylenmesi uygun değildir. 'Şikayet ettiği hastalık' ve benzeri tabirler kullanılmalıdır. Bu bakımdan bu hastalıkları açık ibarelerle belirtmek, fâhiş konuşmaya dahildir. Bütün bunlar dilin âfetlerindendir.

Alâ b. Hârûn şöyle demiştir: "Ömer b. Abdulaziz konuşmasında çirkin kelimelerden çok sakınırdı. Koltuğunun altında bir çıban çıktı. Ona gittik 'Yara nerende?' diye sorduk. O da 'koltuğumun altında çıktı' demeye utandığı için 'Elimin içinde çıktı' dedi".

İnsanı fâhiş konuşmaya teşvik eden iki sebep vardır. Ya muhataba eziyet vermek kastıdır veya alçak ve fâsık kimselerle beraber bulunmaktan elde edilen kötü alışkanlıktır, âdetleri küfürbazlık olan kimselerin arkadaşlığından gelen çirkin huydur.

Bir bedevî Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* 'e 'Bana nasihat et!' deyince Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurmuştur:

"Takvadan ayrılma! Eğer bir kişi sende olan bir kusurunla seni kınarsa, sen onu onda bulunan bir kusurla kınama! Bu takdirde onun günahı ona olur, ecri de senin olur. Sakın hiçbir şeye sövüp sayma!"

Bu bedevî der ki: 'Ben, bu nasihatdan sonra hiçbir şeye küfretmedim".[102]

İyad b. Himar Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* 'e; 'Benim kavmimden bir kişi, şeref bakımından benden eksik olduğu halde bana küfrederse, ben de ondan intikam alırsam bir zararım var mıdır?' diye sorar. Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle cevap verir: *"Sövüşen iki kişi, şeytan gibidir. Onlar köpek gibi hırlaşır, yalan söyler ve ayrılırlar."*[103]

Yine Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurdu: *"Birbirine küfreden iki kişinin küfürlerinin mesu-*

102 Ahmed, Müsned, 5/63.
103 Tayâlisi, Müsned, 1080.

liyeti onlardan ilk başlayana aittir. Ta ki zâlimin dediklerinden fazlasını mazlum deyinceye kadar..."[104]

"Mü'min bir kimseye sövmek fâsıklık, onu öldürmek ise küfürdür."[105]

"*Anne ve babasına küfreden bir kimse melundur!*"[106]

Diğer bir rivayette: *"Kişinin anne ve babasına küfretmesi, büyük günahların en büyüğüdür!"*

Ashâb 'Ey Allah'ın Rasûlü! Kişi nasıl anne ve babasına küfreder?' deyince, Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem): "Karşıdaki kişinin babasına küfreder. O da onun babasına küfreder. Dolayısıyla babasına küfretmiş olur!"* dedi.[107]

104 Müslim, 2587.
105 Buhârî, 48.
106 Ahmed, Müsned, 1/217.
107 Buhârî, 5973.

Sekizinci Hastalık:

LÂNETLEME

Bu lânet ister hayvana, ister bitkiye, ister insana olsun kötüdür. Nitekim Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurmuştur: *"Mü'min lanet edici olamaz."*[108]

Yine şöyle buyurdu: *"Ne Allah'ın lânetiyle, ne gazapla ve ne de cehennemle birbirinize lânet okumayınız."*[109]

Huzeyfe b. Yeman şöyle demiştir: "Birbirlerine lânet okuyan bir topluluk, Allah'ın azabını hak eder."

İmrân b. Husayn şöyle anlatıyor: 'Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*, bir seferde bulunuyordu. Devesinden âciz kalan Ensar'dan bir kadın, deveye lânet okudu. Bunun üzerine Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle dedi: *"Devenin sırtında bulunan şeyleri alınız. Zira deveye lanet okunmuştur."* Râvî der ki: "Sanki ben şimdi deveyi görüyor gibiyim. Deve halkın arasında yürüyor, hiç kimse ona dokunup yaklaşmıyordu".[110]

Ebû Derdâ der ki: "Herhangi bir kimse, yere lânet okursa, yer ona: 'İkimizden hangisi Allah'a daha âsi ise, Allah ona lânet etsin!' der".

---

108 Tirmizî, 2019.
109 Ebû Davud, 4906.
110 Müslim, 2595.

Âişe şöyle anlatır: «Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*, Ebubekir Sıddîk'ın bir kölesine lânet okuduğunu duyunca dönüp Ebubekir'e baktı ve şöyle dedi: *"Ey Ebubekir! Hem sıdk, hem lânet edicilik bir arada olur mu? Hayır! Kabe'nin rabbine yemin ederim ki olmaz!"* Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* bu sözünü iki veya üç defa tekrar etti. Bunun üzerine Ebubekir *(radıyallâhu anhu)* o gün kölesini âzâd ederek Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* 'e gelip 'Bir daha böyle yapmayacağım' dedi".[111]

Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurmuştur: *"Lânet edenler, kıyamet gününde ne bir kimseye şefaat edebilirler ve ne de şahid olurlar."*[112]

Enes şöyle anlatıyor: "Adamın biri Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* ile beraber yürürken devesine lânet okudu. Bunun üzerine Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* kendisine şöyle dedi: *"Ey Allah'ın kulu! Lânete uğramış bir devenin sırtında olduğun halde bizimle beraber yürüme!"* Peygamber, bu sözünü adamın yaptığının hoşuna gitmediğini belirtmek için söyledi.[113]

Lânet, kovmak ve Allah'tan uzaklaştırmaktan ibarettir. Bu ise, ancak Allah'tan uzaklaştırılmayı hak eden bir kimse hakkında caizdir. Allah'tan uzaklaştırılmayı gerektiren sıfatlar da küfür ve zulümdür. Mesela şöyle demelidir: 'Allah'ın laneti zâlim ve kâfirlerin üzerine olsun!' Böyle dediği zaman da Kur'ân ve hadîste vârid olan lâfızları kullanmak uygundur. Çünkü lânet okumakta tehlike vardır; zira lânet 'Allah mel'unu uzaklaştırmıştır' şeklinde Allah adına hükmetmek demektir. Bu ise gaybdır. Allah'tan başka gaybı

111 İbn Ebi'd Dünya, 693.
112 Müslim, 2598.
113 İbn Ebi'd Dünya, 390.

bilen yoktur. Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* bile ancak Allah bildirirse gaybı bilir. Laneti gerektiren sıfatlar üçtür: 1.Küfür 2.Bid'at 3.Fısk

Bu sıfatların her birinde lanetin üç mertebesi vardır:

Birinci mertebe, umumî bir vasıftan dolayı lânet etmektir. 'Allah'ın laneti, kâfirlerin, bid'atçıların ve fâsıkların üzerine olsun› denmesi gibi...

İkinci mertebe, daha hususî vasıflarla lânet etmektir. ‹Allah›ın laneti, yahudiler, hristiyanlar, mecusiler, kaderîler, hâriciler, râfiziler veya zinacılar, zâlimler ve ribacılar üzerine olsun› denmesi gibi... Bütün bunlar caizdir. Fakat bid'atçıların vasıflarındaki lanette tehlike vardır. Çünkü bid'atın bilinmesi gayet zordur. Onun hakkında peygamberden nakledilen bir lâfız vârid olmamıştır. Bu bakımdan bu kısım lanetten avamın çekinmesi uygun olur. Çünkü böyle bir lânet okuyuş, benzeri ile muâraze etmeyi teşvik eder. Böylece halk arasında münakaşa kopar, fesâd doğar!

Üçüncü mertebe, belli bir şahsa lânet okumaktır. Bu tür lânet okumada tehlike vardır. Mesela ‹Allah›ın laneti Zeyd›in üzerine olsun! O kâfirdir veya fâsık veya bid'atçıdır' demek gibi... Bu hususiaki tafsilat şudur: Şer'an lânet etmenin caiz olduğu insana lânet okumak caizdir. 'Allah, Firavun'a ve Ebû Cehil'e lânet etsin' demek gibi... Çünkü bu kimseler küfür üzerine ölmüşler ve bu durum şer'an da bilinmektedir. Bizim zamanımızda belli bir şahsa lânet okumaya gelince -mesela 'Allah, Zeyd'e lânet etsin! O yahudidir' demek gibi- bu sözde tehlike vardır. Çünkü Zeyd'in yahudilikten dönüp müslüman olma ve Allah nezdinde müslüman olarak ölme ihtimali vardır. O halde onun mel'un olduğuna nasıl hükmedilebilir?

Eğer 'Zeyd hâl-i hazırda kâfir olduğundan dolayı ona lânet okunuyor. Nitekim müslüman bir kimse hâl-i hazırda, müslüman olduğundan dolayı 'Allah ona rahmet etsin' denildiği gibi...' dersen, -her ne kadar bu müslümanın maazallah sonunda dininden dönmesi tasavvur edilebilirse debil ki bizim 'Allah ona rahmet etsin!' sözümüzün mânâsı: 'Rahmetin sebebi olan İslâm dini üzere Allah onu sabit kılsın, Allah onu ibadet üzerine daim eylesin' demektir. Fakat 'Allah kâfiri, lanetin sebebi olan küfür üzerinde sabit kılsın' demek mümkün değildir. Çünkü böyle demek -Allah korusun- küfrü istemektir. Küfrü istemek de haddi zatında küfürdür. Caiz olanı şöyle demektir: 'Eğer o küfür üzerine ölmüşse, Allah ona lânet etsin, Eğer İslâm üzere ölmüşse lânet etmesin'. Bu ise gaybdır ve bilinmemektedir. Kayıtsız şartsız lânet okuyan bir kimse ise, küfür veya İslâm arasında bulunuyordur. Bu bakımdan mutlak lânet okumakta tehlike vardır. Fakat kâfir için olsa bile laneti terketmekte hiçbir tehlike yoktur. Madem ki kâfir hakkında bu kaideyi öğrendin, o halde fâsık veya bid'atçı olan Zeyd hakkında böyle olması daha evlâdır. Bu bakımdan belli şahıslara lânet okumakta büyük tehlike vardır. Çünkü belli şahısların durumu durmadan değişmektedir. Ancak sonunda lânete layık olacağı Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* 'e bildirilen şahıs olursa durum değişir. Çünkü küfür üzere öleceği bilinen bir kimse için lânet okumak caizdir. Bu sırra binaen Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* birtakım kimseleri lânetlemiştir; zira Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*, Kureyş için yaptığı bedduada şöyle demiştir:

"Ey Allahım! Hişam'ın oğlu Ebû Cehil ve Rabia'nın oğlu Utbe'yi kahret!.."

Peygamber, bir cemaatin ismini zikretti ki onların tamamı Bedir savaşında küfür üzere öldürüldüler.[114]

Hatta Peygamber âkibeti bilinmeyen bir kimseye de lânet ediyordu. Sonra bu tür lânet etmek Allah tarafından menedildi; zira rivayet ediliyor ki Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* Maune kuyusunda öğretmen olarak gönderilen ashâb-ı kiramı öldüren kimselere bir ay boyunca kunut duasında lânet okurdu. Bunun üzerine Allah Teâlâ'nm şu ayeti nâzil oldu: *"Senin elinde birşey yoktur. Allah ya onların tevbesini kabul edip onları affeder veya zâlim oldukları için onlara azabeder."* Yani 'Onlar belki müslüman olurlar. Onların melun olduklarını nereden biliyorsun?' Küfür üzerinde öldüğü bizce bilinen bir kimseye de lânet okumak caizdir. Fakat müslüman bir yakınma eziyet vermemek şartıyla. Eğer bir müslüman akrabası rahatsız oluyorsa caiz olmaz. Nitekim rivayet ediliyor ki; Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* Tâife giderken bir kabrin yanından geçti ve kime ait olduğunu Ebubekir Sıddîk›tan sordu. Ebubekir 'Bu kabir, Allah'a ve Peygamber'e âsi olan Said b. Âs'ın kabridir' dedi. Bu söz üzerine Amr b. Said öfkelendi ve şöyle dedi: ‹Ey Allah›ın Rasûlü! Bu, öyle bir kişinin kabridir ki Ebû Kuhâfe›den (Ebubekir›in pederi) daha fazla düşman kellesi vurdu ve misafirlere daha fazla yemek yedirdi›. Bunun üzerine Ebubekir ‹Ey Allah›ın Rasûlü! Bu adam bana karşı bunu nasıl söyler?' dedi. Hz. Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*, Amr'a hitaben şöyle dedi: *'Ebubekir'e karşı dilini tut!'* Amr uzaklaştıktan sonra Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*, Ebubekir'e yönelerek şöyle dedi: *"Ey Ebubekir! Kâfirlerden bahsettiğiniz zaman umumî bir şekilde bahsediniz. Çünkü isim zikrettiğiniz zaman evlâtlar babaları için kızarlar."*[115]

114 Buhârî, 240.
115 Ebû Davud, el-Merâsîl, 502.

Bunun üzerine halk, artık hususî bir şekilde kâfirleri zikretmekten menolundu.

Nuayman şarap içti ve birkaç defa Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* 'in huzurunda cezalandırıldı. Bunun üzerine ashabdan biri 'Allah ona lânet etsin! Ne çok içiyor› dedi. Bu sözü işiten Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurdu: *"Kardeşinin aleyhinde şeytana yardımcı olma!"* Başka bir rivayet şöyledir: *"Böyle söyleme! Çünkü Nuayman, Allah'ı ve Peygamber'i sever."*[116]

İşte görüldüğü gibi, Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* lânet okuyanı, lanetten menetmiştir. Peygamberin bu yasağı belli bir fâsığa dahi lânet okumanın caiz olmadığına delâlet eder. Kısacası belli şahıslara lânet okumakta tehlike vardır. Bundan her mü'min sakınmalıdır. İblis'e dahi lânet okumasa, okumayan için hiçbir tehlike yoktur. Artık İblis'ten başkasına lânet okumanın keyfiyeti düşünülsün!...

Eğer denilirse: Yezid'e lânet okumak caiz midir? Çünkü o Hüseyin *(radıyallâhu anhu)*'nun katilidir veya Hüseyin'in öldürülmesini emretmiştir.

Deriz ki: Yezid'in Hüseyin›i öldürmesi veya öldürülmesini emrettiği sabit değildir. Bu bakımdan böyle yaptığı sabit olmadıkça 'Yezid, Hüseyin›i öldürdü› veya ‹Onun öldürülmesini emretti› demek bile caiz değildir. Acaba böyle demek caiz değilse ona lânet okumak nasıl caiz olur? Çünkü müslüman bir kimseyi tahkik ve tedkiksiz büyük bir günaha nisbet etmek caiz değildir. Evet ‹İbn Mülcem Hz. Ali›yi, Ebû Lu›lu Hz. Ömer›i öldürdü› demek caizdir. Çünkü bu olaylar tevatür yoluyla sabit olmuştur. Bu bakımdan hiçbir müslümana fısk veya küfür sıfatını, tahkik

116 Buhârî, 2316.

ve tedkik etmeksizin yakıştırmak caiz değildir. Nitekim Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurmuştur:

"Kimse kimseyi ne küfürle ne de fıskla suçlamasın! Çünkü o kişi, suçlayanın dediği gibi değilse, o suç suçlayana döner."[117]

Yine şöyle buyurdu: *"Bir kişi, başka bir kişinin küfrüne şahidlik ederse, muhakkak onlardan biri o küfrü alır. Eğer 'kâfirdir' dediği kişi hakîkaten dediği gibi ise, bu hüküm doğrudur. Eğer kâfir değilse, başkasını tekfir ettiğinden dolayı kendisi kâfir olur."*[118]

Bu hadîs-i şerifin mânâsı şudur: Karşıdaki insanın müslüman olduğunu bildiği halde onu tekfir ederse kâfir olur. Eğer bir bid'atten veya başka bir şeyden dolayı onun kâfir olduğunu zannederse ve ona kâfir derse (haddi zatında o da kâfir değilse) bu sefer böyle diyen kâfir değil, yanılmış olur.

Muaz der ki: Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* bana şöyle dedi:

"Ey Muaz! Bir müslümana sövmekten veya âdil bir imama (devlet başkanına) isyandan seni menediyorum."[119]

Ölülere lânet okumak daha da şiddetlidir. Mesrûk der ki: Aişe'nin huzuruna girdim. Aişe 'Filân adam ne yapıyor? Allah ona lânet etsin!' dedi. Cevap olarak ona 'O öldü!' deyince, bu sefer Aişe 'Allah ona rahmet etsin!' dedi. Ben 'Bu nasıl oluyor? Bir lânet okuyorsun, bir rahmet' dedim. Cevap olarak şu hadisi söyledi: *"Sakın ölülere küfretmeyin. Çünkü onlar daha önce Allah'ın huzuruna gönderdikleri amellerinin üzerine gitmişlerdir."*[120]

117 Buhârî, 6045.
118 Müsnedü›l Firdevs, 6337.
119 Ebû Nuaym, el-Hilye, 1/240.
120 Buhârî, 6516.

Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* başka bir hadîsinde şöyle buyurmuştur: *"Ölülere sövmeyin! Çünkü siz bu sövmekle dirileri üzmüş olursunuz."*[121]

Yine şöyle buyurdu: *"Ey insanlar! Ashabım, arkadaşlarım ve yakınlarım hakkında beni koruyup gözetiniz. Onlara sövmeyiniz. Ey insanlar! Kişi öldüğü zaman onun hayırlı taraflarını anınız."*[122]

Eğer denilirse: Acaba 'Hüseyin'in katiline Allah lânet etsin!' veya 'Onu öldürmeyi emredene Allah lânet etsin!' demek caiz midir?

Deriz ki: Doğrusu şöyle demektir: 'Hüseyin'in katili; eğer tevbe etmeden ölmüş ise, Allah ona lânet etsin'. Çünkü Hüseyin›in katilinin tevbe ettikten sonra ölmüş olma ihtimali vardır; zira Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* 'in amcası Hamza'nın katili Vahşî, onu öldürürken kâfirdi. Sonra gelip yaptıklarından ve küfründen tevbe etti. Bu bakımdan bir müslümanı öldürmek büyük bir günahtır. Bu günah küfür mertebesine varmaz. Bu bakımdan kişi, Hüseyin'in katiline 'eğer tevbe etmemişse' şeklinde değil de mutlak bir şekilde lânet okursa, bu okuyuşta tehlike vardır. Fakat Hüseyin'in katiline lânet okumazsa hiçbir tehlike yoktur. O halde susmak daha evlâdır.

Biz bu hususları halkın lânet hususundaki gevşekliğinden ve dilini başıboş bırakmasından dolayı belirttik. Mü'min bir kimse çok lânet okuyan bir kimse olamaz. Bu yüzden lânet, ancak küfür üzerine ölen kimseler hakkında veya vasıflarıyla bilinenler hakkında kullanılmalıdır, belli şahıslar hakkında değil! Bu bakımdan belli şahıslara lânet

121 Tirmizi, 1982.
122 Taberânî, el-Kebîr, 6/104.

etmek yerine Allah'ı anmak daha iyidir. Eğer bu da yoksa, susmakta selâmet ve kurtuluş vardır.

Mekkî b, İbrahim şöyle anlatıyor: "Biz, İbn Avn'ın yanında oturuyorduk. Bu arada Bilâl b. Ebi Burde'den bahsettiler ve kendisine lânet okudular. Aleyhinde atıp tuttular. İbn Avn da susmuştu. Dediler ki: 'Ey İbn Avn! Biz ancak Bilâl'in sana yapmış olduğu zulümden dolayı aleyhinde konuşuyoruz.' İbn Avn cevap olarak dedi ki:

"Bu iki kelime kıyamet gününde benim amel defterimden çıkacaktır:

1.Lâ ilâhe illâllah.

2.Allah filan adama lânet etsin!

Bu bakımdan benim sahifemden 'Lâ ilâhe illâllah'ın çıkması 'Allah filâna lânet etsin' sözünün çıkmasından daha iyidir».

Bir zat Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* 'e dedi ki: 'Bana nasihatta bulun!' Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle dedi: "*Sana lânet edici olmamanı tavsiye ederim.*"[123] İbn Ömer şöyle demiştir: 'Allah nezdinde insanların en sevimsizi, halka ta'neden ve lânet okuyanlardır'.

Bazıları şöyle demiştir: "Müslümana yapılan lânet, onu öldürme ile eşittir!" Hammad b. Zeyd, bu sözü rivayet ettikten sonra şöyle demiştir: "Ben 'bu söz merfû bir hadistir' demekten zerre kadar çekinmem".

Ebû Katâde'den şöyle söylediği rivayet ediliyor: Geçmiş zamanda şöyle deniliyordu: "Bir mü'mine lânet okuyan onu öldürmüş gibidir". Bu söz aynı zamanda Peygamber *(sallal-*

123 İbnül Mübarek, ez-Zühd, 680.

lâhu aleyhi ve sellem)'e isnâd edilen merfû bir hadîs olarak da nakledilmiştir.[124]

Bir insanın aleyhinde beddua etmek de mesuliyet bakımından lânete yakındır. Hatta zâlimin aleyhinde beddua etmek bile böyledir. İnsanın meselâ 'Allah ona sıhhat vermesin, 'Allah ona selâmet vermesin' demesi ve benzeri sözler gibi... Çünkü böyle söylemek kötüdür. Nitekim haberde şöyle vârid olmuştur:

"Mazlum bir kimse muhakkak zâlimin zulmüne karşılık verecek kadar beddua eder. Sonra kıyamet gününde zâlimin hakkı onun yanında fazla bile kalır!"[125]

124 Bkz. Buhârî, 6047.
125 Tirmizî, 3552.

Dokuzuncu Hastalık:

TEGANNİ VE ŞİİR

Biz Sema kitabında teganninin helâl ve haram kısımlarını belirtmiştik. Bu bakımdan ikinci bir defa tekrar etmeye gerek görmüyoruz. Şiire gelince, o bir sözdür. Güzeli güzel, çirkini çirkindir. Ancak kendini sadece şiire vermek kötüdür. Nitekim Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurmuştu*"Yemin ederim ki sizden birinizin içinin irin ile dolması, içinin şiirle dolmasından daha hayırlıdır."*[126]

Mesruk'a şiir hakkında soruldu. Mesruk bu suali çirkin gördü. Kendisine 'Neden bunu çirkin gördün?' denildiği zaman şu cevabı verdi: 'Ben, amel defterimde şiir bulunmasını istemiyorum.'

Birisine şiirden birşey soruldu. Sorana 'Onun yerine Allah'ın zikrini koy! Çünkü Allah'ın zikri şiirden daha hayırlıdır' dedi. Kısacası şiir okumak ve temelinden inşâ etmek haram değildir, eğer içinde müstehcen bir söz yoksa... Nitekim Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurmuştur: «Muhakkak şiirin bir kısmı hikmettir."[127]

126 Buhârî, 6155.
127 Buhârî, 6145.

Evet! Şiirin maksadı övmek, kötülemek ve kadınların vasıflarından bahsetmektir. Bazen buna yalan da katılır. Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* Ensar'dan Hasan b. Sahife'ye kâfirlere şiirleriyle taarruz etmesini emretmiştir. Şairin medh u senada ileri gitmesi her ne kadar yalansa da haramlık bakımından yalan sınıfına girmez. Nitekim şair şöyle demiştir:

Eğer onun elinde ruhundan başka birşey yoksa, ruhunu vermek suretiyle cömertlik yapar.

Bu nedenle ondan isleyen bir kimse Allah'tan korksun!

İşte şairin bu sözü, cömertliğin son zirvesini vasfetmekten ibarettir. Eğer şairin övdüğü kişi cömert değilse şair yalancıdır. Eğer cömertse, mübalağa etmek şiir sanatındandır. Şairin buna inanması gerekmez. Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* 'in huzurunda birçok beyitler okunmuştur. Eğer onlar tedkik edilirse, onlarda da bunun benzeri şeyler bulunur. Oysa Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* onu söyleyen şairi menetmemiştir.

Aişe *(radıyallâhu anhâ)* şöyle anlatıyor: Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* ayakkabılarını tamir ediyordu. Ben de yün eğiriyordum. Peygamber'in alnının terlemeye başladığını gördüm. Bu ter nûra dönüşüyordu. Bu durum karşısında dilim tutuldu ve şaşkın şaşkın baktım. Bu durumumu gören Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem) 'Neden hayrete düştün?'* dedi. Cevap olarak dedim ki: 'Ey Allah'ın Resulü! Alnından ter akmaya başladı. Sonra o terin nûra dönüştüğünü gördüm. Eğer Ebu Kebir el-Huzeli seni görseydi senin onun şiirine konu olmaya herkesten daha lâyık olduğunu anlardı›. Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle dedi: *'Ey Âişe! Ebu Kebir el-Huzelî şiirinde ne diyor?'* 'O şiirinde şöyle diyor dedim:

Övdüğüm insan hayz kanının kalıntılarından, emziren kadının çirkin durumundan ve miğyel hastalığından uzaktır.

Onun yüzünün hatlarına baktığın zaman o hatlar su serpen bulutun berraklığı gibi parlar.

Bunun üzerine Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* elindekini bıraktı ve benim yanıma gelip sevincinden iki gözümün ortasından öptü ve şöyle dedi: *"Ey Âişe! Allah sana hayrı mükâfat olarak versin. Benim senden aldığım sevinç kadar, sen benden sevinç almış değilsin."*[128]

Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*, Huneyn savaşında ganimeti taksim ederken Abbas b. Mirdas'a dört deve verdi. Abbas bunları az görüp bir şiirinde bu durumdan şikayet etti ve o şiirin sonunda şunlar söyledi:

Benim ve atım Ubeyd'in aldığı ganimeti, Uyeyne ve Akrâ arasında taksim mi ediyorsun?

Bedir ve Habis hiçbir toplantıda Mirdas'a efendilik yapmamışlardır.

Ben onlardan herhangi bir kişinin altında değilim.

Bugün mertebesi düşürülen bir insan artık hiçbir zaman yükselemez.

Bunun üzerine Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle dedi: *"Bunun dilini benden kesiniz."*

Bu emir üzerine Ebubekir, Abbas'ı götürüp istediği yüz deveyi kendisine verdi. Sonra Peygamberin huzuruna herkesten daha fazla Peygamber'den razı olarak döndü. Bunun üzerine Peygamber kendisine *'Benim aleyhimde şiir mi söylüyorsun?'* dedi. Abbas bu tenkide karşı Peygamber *(sallal-*

128 Ebû Nuaym, el-Hilye, 2/45.

lâhu aleyhi ve sellem) 'den özür dileyerek şöyle dedi: ‹Anam babam cana fedâ olsun! Karıncaların üremesi gibi dilimin üzerinde şiirin yürüdüğünü hissediyorum. Sonra karıncaların ısırdığı gibi beni ısırıyor. Bu bakımdan şiir söylemekten kendimi alamıyorum'. Bunun üzerine Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* tebessüm ederek şöyle buyurdu:

Deve, inlemeyi veya bağırmayı bırakmadıkça Arap da şiiri bırakmaz.»[129]

129 Müslim, 1060.

Onuncu Hastalık:

ÖLÇÜSÜZ MİZAH

Mizahın esası kötüdür. İstisna edilen az bir miktarı hariç yasaklanmıştır. Nitekim Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurmuştur: *"Kardeşinle cedelleşme! Ona şaka yapma!"*[130]

Eğer dersen: Mirâ (cedel), arkadaşın yalanlaması veya cahillikle itham edilmesi olduğu için mirâda arkadaşa eziyet vermek vardır. Fakat şakalaşmaya gelince, malum olduğu üzere lâtife yapmak, sevindirmek ve kalbi hoşnut etmektir. Öyleyse neden yasaklanmıştır?

Bil ki: Yasaklanan, ancak şakada ifrata kaçmak veya daimî bir şekilde şakalaşmaktır. Daimî bir şekilde şakalaşmanın yasaklanmasına gelince, böyle yapmak, oyunla meşgul olmak ve fuzulî hareketlerle vakit geçirmek demektir. Evet! Oynamak mübahtır. Fakat daimî şekilde şakalaşmak ve oynamak kötüdür. Oynamakta ifrat etmeye gelince, böyle yapmak, fazla gülmeyi, fazla gülmek de kalbi öldürür ve bazı hallerde de kin gütmeye sebep olur. Böylece hürmet ve

130 Tirmizî, 1995.

vakar ortadan kalkar. Bu bakımdan bu gibi hareketlerden uzak olan şaka kötülenemez. Nitekim Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'den şöyle rivayet edilmiştir: *"Muhakkak ben de şaka yaparım. Fakat haktan başkasını söylemem."*[131]

Ancak şaka yapıp haktan başkasını söylememeye, Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in benzerleri güç yetirebilirler. Diğerleri ise mizah kapısını açtığı zaman, nasıl mümkün ise o yoldan halkı güldürmeye çaba sarfeder. Oysa Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurmuştur:

"Kişi, yanında oturan arkadaşlarını güldürmek için bazen bir söz söyler. O söz yüzünden Süreyya yıldızından daha uzak bir mesafeden ateşin içerisine yuvarlanır."[132]

Hz. Ömer *(radıyallâhu anhu)* şöyle demiştir: ‹Gülmesi çok olanın heybeti azalır. Mizah yapan kıymetini kaybeder. Kim birşeyi fazla yaparsa onunla tanınır. Konuşması fazla olanın hatası çoğalır. Hatası çok olanın hayası azalır. Hayası azalanın takvası azalır. Takvası azalanın da kalbi ölür'

Bir de gülmek, ahiretten gafil bulunmaya delâlet eder. Nitekim Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurmuştur:

"Eğer benim bildiğimi bilseydiniz, muhakkak çok ağlar, az gülerdiniz."[133]

Biri kardeşinin güldüğünü görünce şöyle sordu: "Ey kardeşim! Cehenneme varacağın, Kur'an'da sana haber verildi mi? İçinizden hiçbir kimse istisna edilmemek üzere mutlaka cehenneme varacaktır. Bu, Allah Teâlâ›nın katında kesinleşmiş bir hükümdür.

131 İbn Ebi'd Dünya, 400.
132 İbnül Mübarek, ez-Zühd, 948.
133 Buhârî, 1044.

Kardeşi: "Evet, haber verildi" dedi. Adam: "Senin ateşten çıkacağına dair sana herhangi bir haber geldi mi?" diye sordu. "Hayır, gelmedi" dedi kardeşi. "O halde neden gülüyorsun?" diye mukabelede bulundu. Deniliyor ki: Bu adamcağızın ölünceye kadar güldüğü görülmedi.

Yusuf b. Esbat şöyle dedi: 'Hasan Basrî otuz sene gülmedi'. Denildi ki: 'Ata es-Sülemî kırk sene gülmedi'.

Vuheyb el-Verd Ramazan Bayramı'nda gülüşen bir grup insana bakarak şöyle dedi: 'Eğer bunlar Ramazan'da affolunmuşlarsa, bu yaptıkları şükredenlerin fiili değildir. Eğer bu mübarek ayda af olunmamışlarsa, bu yaptıkları korkanların yaptığı değildir!'

Abdullah b. Ebî Ya'la şöyle demiştir: 'Sen güler misin? Oysa bugün kefenin, bezcinin tezgâhından çıkmıştır'.

İbn Abbas şöyle demiştir: ‹Kim güldüğü halde bir günah işlerse, cehenneme ağladığı halde girecektir'.

Muhammed b. Vas' şöyle demiştir: «Sen cennette ağlar bir insanı görürsen onun bu durumuna şaşmaz mısın?» Cevap olarak ‹evet› denildi. Devamla şunları söyledi: «İşte sonunun nereye varacağını bilmediği halde gülen bir kimsenin durumu bundan daha şaşırtıcıdır".

İşte buraya kadar söylediklerimiz gülmenin âfetleridir. Gülmenin kötü olan kısmı insanın birçok vaktini alan gülmektir. Gülmenin iyi kısmı dişler görünecek derece de tebessüm etmektir. Nitekim Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* 'in gülmesi böyle idi.

Muaviye'nin azadlısı Kasım şöyle anlatır: Bir bedevî Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* 'e ürkek bir devenin

sırtında olduğu halde gelip selâm verdi. Peygamber'e birşey sormak için yaklaşmak istediğinde deve ürkerek kaçtı. Bu manzara karşısında ashâb-ı kirâm güldüler. Deve ise bu huysuzluğunu birkaç defa tekrarladı. Sonra adamcağızı düşürüp ölümüne sebebiyet verdi, 'Ey Allah'ın Rasûlü! O göçebe devesinin sırtından düşüp öldü' dediler. Peygamber şöyle buyurdu: *"Evet o öldü, fakat sizin de ağızlarınız onun kanıyla dopdolu olduğu halde!"*

Mizahın vakarı düşürdüğü hususuna gelince, Hz. Ömer *(radıyallâhu anhu)* bu hususta şöyle demiştir: 'Mizah yapan bir kimse hafif görülür'.

Muhammed b. Münkedir der ki: "Annem bana 'Ey oğul! Çocuklarla şakalaşma ki onların yanında kıymetin düşmesin' dedi".

Said b. el-As, oğluna şöyle dedi: 'Şerefli bir kimse ile alay etme. Çünkü böyle yaptığın takdirde o senden nefret eder. Rezil bir kimse ile de şakalaşma; zira onunla şakalaştığın takdirde sana karşı cüretkâr olur'.

Ömer b. Abdülaziz şöyle demiştir: ‹Allah›tan korkun, ve mizah yapmaktan kaçının. Mizah kin gütmeye ve kötülüğe sürükler! Kur›an ile konuşun ve Kur›an›ın gölgesinde oturun. Eğer Kur›an size ağır gelirse o zaman erkeklerin konuşmasından güzel bir konuşma yapın'.

Ömer *(radıyallâhu anhu)* şöyle demiştir: ‹Mizaha neden mizah denildiğini bilir misiniz?› ‹Hayır, bilmeyiz!› dediler. Hz. Ömer 'Çünkü sahibini haktan kaydırır. Onun için ona kaydırmak mânâsına gelen 'mizah' kelimesi ad olarak verilmiştir'. Denildi ki: 'Herşeyin tohumu vardır. Düşmanlığın tohumu da mizah yapmaktır›.

Deniliyor ki: 'Mizah, yasağı ortadan kaldırır ve dostları ayırır'.

Eğer dersen: Mizah yapmak hem Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'den, hem de ashab-ı kirâmdan nakledilmiştir. O halde nasıl olur da mizah yasak olabilir?

Derim ki: Eğer Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in ve ashâbının yaptığına gücün yetiyorsa, yani mizah yaparken haktan başkasını söylemiyorsan, hiçbir kalbi kırıp üzmüyorsan, mizahta ifrat etmiyorsan, arada sırada yapıyorsan o zaman sen de mizah yapabilirsin.

Mizahı meslek edinerek devam edip ifrat derecede şakalaşmaya dalan bir kimseye gelince, böyle bir kimse Hz. Peygamberin fiilini kendisine delil edinirse yanılmış olur. Çünkü bir kimsenin misâli, bütün gün kıbtîlerle gezip onların oyunlarını seyreden, sonra bu yaptığının mübah olduğuna, seyretme izninin verilmesini delil getiren bir kimsenin durumuna benzer. Bu çeşit delil getirmek yanlıştır. Çünkü küçük günahlardan bir kısmı vardır ki onlara devam edilir ve ısrar ile yapılırsa onlar büyük günaha dönüşürler. Bir kısım mübahlar da vardır ki onlara devam edildiği için küçük günahlara dönerler. O halde bu durumdan gafil olmak uygun değildir!

Ebu Hüreyre rivayet eder ki ashab-ı kirâm 'Ey Allah'ın Rasûlü! Sen de mi şaka yapıyorsun?' dedikleri zaman Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle dedi:

"Ben her ne kadar sizinle şakalaşırsam da haktan başkasını söylemem."[134]

134 Tirmizî, 1990.

Ata der ki: Adamın biri İbn Abbas'a şöyle sordu: 'Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şaka yapar mıydı?› İbn Abbas ‹Evet, yapardı' dedi. Adam 'Acaba Peygamberin mizahı nasıldı?' diye sordu. İbn Abbas da şöyle cevap verdi: Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* bir gün zevcelerinden birisine geniş bir elbise giydirerek ona şöyle dedi: *"Bu elbiseyi giy, Allah'a hamdet! Gelinlerin gelinliklerinin eteğini yerlerde sürüdükleri gibi eteğini yerlerde sürü!"*[135]

Enes der ki: 'Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* hanımlarıyla beraber olduğu zaman, insanların en sevimlisi ve en şakacısıydı›. Rivayet ediliyor ki Peygamber çok fazla tebessüm ederdi.

Hasan Basrî'den şöyle rivayet ediliyor: Bir ihtiyar kadın Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'e geldi.

Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* ona *'İhtiyar kadınlar cennete giremezler'* dedi. Bu söz üzerine kadıncağız hüngür hüngür ağlamaya başladı. Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*, kadına *''Sen merak etme, o gün ihtiyar olmayacaksın. Çünkü Allah Teâlâ 'Biz (oradaki) kadınları da yeniden bir güzel inşâ etmişiz. Onları bâkireler yapmışızdır. Hep, yaşıt sevgililer; sağın adamları için kızlar, kocalarına aşık yaşıtlar yaptık' buyurmuştur".* ***(Vâkıa/35-38)*** Zeyd b. Eslem der ki: Ümmü Eymen adlı bir hanım Peygamber'e geldi ve dedi ki: 'Ey Allah'ın Rasûlü! Kocam sizi dâvet ediyor'. Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle sordu: *"Kocan kimdir? Yoksa o gözünde beyazlık olan mıdır?»* Kadın: "Ey Allah'ın Rasûlü! Yemin olsun, kocamın gözünde beyazlık yoktur." Allah Rasûlü: *"Evet, evet! Onun gözünde beyazlık vardır! Hiç bir insan yoktur ki gözünde beyazlık ol-*

135 İbn Asâkir, Târihu Dımaşk, 4/41.

masın!" Peygamber, bu sözüyle insanoğlunun gözbebeğini kapsayan beyazlığı kastediyordu.

Başka bir hanım daha geldi ve dedi ki:

Ey Allah'ın Rasûlü! Beni bir deveye bindir.

-Hayır! Seni deveye değil de yavrusuna bindireceğim.

-Ben devenin yavrusunu ne yapayım? O beni taşıyamaz ki!

-Ey kadın! Hiçbir deve yoktur ki başka bir devenin yavrusu olmasın![136]

Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* bu sözüyle şaka yapmıştır. Enes der ki: Ebu Talha'nın bir oğlu vardı. Adı Ebu Umeyr idi. Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* onların evine geldiğinde çocukla şöyle şakalaşıyordu:

Ey Ebu Umeyr! Nuğay (Kuş yavrusu) ne yaptı.[137]

Hz. Peygamber bu sözüyle Ebu Umeyr'in oynadığı bir kuş yavrusunu kastediyordu.

Hz. Âişe şöyle anlatıyor: ''Bedir savaşma Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* ile beraber gittim. Bana *"Gel seninle yarışalım*" dedi. Bunun üzerine ben elbisemi belime sıkı bir şekilde bağladım. Sonra bir çizgi çizdik. Onun üzerinde durduk ve yarıştık. O beni geçti ve şöyle dedi: *"İşte bu geçişim senin Zülmecaz'daki geçişine karşılık olsun*".

Zülmecaz'daki hâdise şöyle cereyan etti: "Biz oradayken Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* birgün bize geldi. Ben o zaman daha gencecik bir kızdım. Babam beni birşey için göndermişti. Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sel-*

136 Ebû Davud, 4998.
137 Buhârî, 6129.

lem) 'onu bana ver' dedi, Ben vermedim ve Peygamber'den koşarak uzaklaştım. Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* beni tutmak için arkamdan koştuysa da bana yetişemedi".[138]

Yine Âişe şöyle anlatıyor: ''Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* benimle yarıştı ve kendisini geçtim. Daha sonra kilo aldığımda tekrar benimle yarıştı ve bu sefer beni geçerek şöyle dedi: *"İşte bu, o (geçen sefer)in yerine olsun".*[139]

Yine Aişe *(radıyallâhu anhâ)* şöyle anlatıyor: «Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* ile zevcesi Zem'a'nın kızı Sevde hücremde bulunuyorlardı. Harire (bulamaç aşı) denilen yemeği yapıp takdim ettim. Sevde'ye 'ye!' dedim. Sevde 'Bu yemeği sevmiyorum, yemem!' dedi. Ben 'Yemin ederim ya yiyeceksin veya yüzüne süreceğim' diye ısrar ettim. İmkânı yok, yiyemem' deyince, ben elimle tabaktan birşey aldım ve Sevde'nin yüzünü onunla sıvadım. Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*, Sevde benden intikamını alsın diye mübarek dizlerini alçalttı. Bu sefer Sevde tabaktaki bulamaç aşından biraz aldı ve yüzüme sürdü. Peygamber ise bu manzara karşısında tebessüm ediyordu".[140]

Rivayet ediliyor ki Dahhak b. Süfyan el-Kilâbî çirkin yüzlü, kısa boylu bir zattı. Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'e biat ettiği zaman Peygambere 'Ey Allah'ın Rasûlü! Benim yanımda iki hanımım vardır. Bu kızdan daha güzeldirler. (Bu sözü, örtünmeyi emreden âyet nâzil olmadan önce söyledi) Senin için onların birisini boşayayım da onunla evlen' dedi. Aişe validemiz de orada oturmuş dinliyordu. Kızarak şöyle dedi: ‹O kadın mı daha güzel, sen mi?' Dahhak 'Ben ondan daha güzel ve şerefliyimdir' cevabını

138 İbn Ebi'd Dünya, 560.
139 Ebu Davud, 2578
140 Nesai, es-Sünenü'l Kübrâ, 8868.

verdi. Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*, Aişe'nin sorusuna güldü. Çünkü o zat çirkin yüzlüydü".[141]

Alkame, Ebu Seleme'den şöyle rivayet ediyor: ''Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* dilini çıkararak Ali'nin oğlu Hasan'a gösterirdi. Çocuk onun mübarek dilini görünce sevinir ve ona doğru koşardı. Uyeyne b. el-Fezârî 'Allah'a yemin ederim ki evlenmiş ve sakalı bitmiş oğlum vardır. Bugüne kadar kendisini öpmüş değilim' dedi. Bu söze karşılık olarak Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurmuştur: «Muhakkak ki acımayana acınmaz."[142]

Bu şakaların çoğu kadınlarla çocuklara karşı yapılmıştır. Bu tür lâtife, istihzaya meyletmeksizin, onların kalplerinin Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* tarafından tedavi edilmesidir. Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*, gözü ağrıdığı halde hurma yiyen Süheyb'e bir ara şöyle dedi: *"Gözün ağrıdığı halde hurma mı yiyorsun?"* Süheyb 'Ey Allah'ın Rasûlü! Ben ağrımayan tarafla yiyorum' dedi. Bu söz üzerine Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* tebessüm etti. Bu hadîsin râvilerinden biri der ki: 'Mübârek azı dişleri görünecek derecede tebessüm ettiğini gördüm'.[143]

Rivayet ediliyor ki, Havvat b. Cübeyr el-Ensârî Mekke yolunda Benî Ka'b kabilesinin kadınlarıyla otururken Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* çıkageldi ve şöyle dedi: *"Ey Ebu Abdullah! Kadınlarla işin ne?"* O; "Bu kadınlar benim serkeş devem için bir ip örüyorlar da onun için yanlarında oturuyorum" dedi. Bu sözden sonra Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*, ihtiyacı için dışarı gitti. Sonra döndü ve şöyle dedi: *"Ey Ebu Abdullah! O deve hâlâ ser-*

141 Bezzar, Müsned, 8761.
142 İbn Hibban, 5596.
143 İbn Mâce, 3443.

keşliği bırakmamış mı?" Havvat der ki: Sustum ve utandım. Bundan sonra Peygamber'i her gördüğümde utancımdan kaçıyordum. Sonra Medine'ye geldik. Birgün câmide namaz kılarken beni gördü. Yanıma oturdu, ben de namazı uzattım. Bana *'Uzatma! Seni bekliyorum'* dedi. Selâm verdiğim zaman şöyle dedi: *'Ey Ebu Abdullah! Acaba o deve daha serkeşliğini bırakmamış mı?'* Havvat der ki: "Susup utandım". Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* gitti. Peygamber'den kaçıyordum. Ta ki bana yetişti. Bir merkebe binmiş, iki ayağını bir tarafa sarkıtmıştı. Bana şöyle dedi: *'Ey Ebu Abdullah! Acaba o deve hâlâ serkeşliğini bırakmadı mı?'* Cevap olarak dedim ki: 'Seni Hak Peygamber olarak gönderen Allah'a yemin ederim. O deve, müslüman olduğundan bu yana serkeşlik yapmamıştır!› Bunun üzerine şöyle dedi: *"Allahu Ekber! Allahu Ekber! Ey Allahım! Ebu Abdullah›a hidayet et!»*

Râvi der ki: "Bu duadan sonra Ebu Abdullah'ın İslâm'ı güzelleşti ve Allah ona hidayet etti."[144]

Nueyman el-Ensârî şakacı bir kimseydi. Medine'de içki içer, yakalanıp Peygamber'e getirilirdi. Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* ceza olarak ayakkabısı ile ona vururdu. Ayakkabıları ile onu dövmelerini ashabına da emrederdi. Bu durum çoğaldığında ashabdan birisi Nueyman'a 'Allah sana lânet etsin' dedi. Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* o lânet okuyan zata *'Sakın böyle deme! Çünkü Nueyman, Allah'ı ve Peygamberi sever'* dedi. Nueyman, Medine'ye yeni çıkan bir meyve veya süt geldi mi hemen ondan alır, Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'e getirirdi ve şöyle derdi: 'Ey Allah'ın Rasûlü! Bunu senin için satın aldım ve sana hediye ediyorum'. O malın sahibi bilâhare gelip ma-

144 Taberânî, 4/203.

lının bedelini Nueyman'dan isteyince, onu Peygamber'e getirip şöyle derdi: 'Ey Allah'ın Rasûlü! Adamcağıza malının bedelini versene'. Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* 'Ey Nueyman! Sen onu bize hediye etmedin mi?' derdi. Nueyman 'Ya Rasûlullah! Yanımda para yoktu. Senin de ondan yemeni istiyordum, onun için alıp getirdim' derdi. Bunun üzerine Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* güler, mal sahibinin hakkının verilmesini emrederdi.

İşte bunlar sevimli şakalardır. Arada sırada bu tür şakalar yapmak müstehabdır. Ancak daimi şekilde yapmaktan sakınmak gerekir. Bu tür şakalara devam etmek kötüdür, müptezelliktir ve kalbin ölümüne sebep olan gülme ile neticelenir.

On Birinci Hastalık:

ALAY VE İSTİHZA

Alay etmek, eziyet verici olursa haramdır. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

"Ey iman edenler! Bir kavim diğer bir kavimle alay etmesin. Belki (alay edilenler, alay edenlerden daha) hayırlıdırlar. Kadınlar da başka kadınlarla alay etmesinler. Belki (alay edilen kadınlar, alay eden kadınlardan daha) hayırlıdırlar." ***(Hucûrat, 11)***

Ayetteki 'Suhriye'nin mânâsı, hakir görmek, güldürecek bir şekilde ayıp ve eksik yönüne dikkati çekmek demektir. Bu tür alay, bazen karşıdaki adamın fiil ve sözünü hikâye etmekle olur, bazen de işaret ve îma ile... Bu alay, eğer alay edilenin huzurunda ise, adı 'gıybet' değildir, fakat gıybet mânâsını taşır.

Âişe *(radıyallâhu anhâ)* der ki: Bir kişinin durumunu hikâye ettim. Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* bana şöyle dedi: "*Vallahi benim bazı hallerim olmasına rağmen, kalkıp başkası hakkında konuşmak hiç hoşuma gitmez!*"[145]

145 Tirmizî, 2502.

İbn Abbas "*Yazıklar olsun bize! Bu kitaba ne oldu ki küçük ve büyük bırakmadan herşeyi sayıp dökmektedir*" ***(Kehf, 49)*** ayetinin tefsirinde şöyle demiştir: "Küçükten gaye, mü'mine yapılan alaydan ötürü tebessüm etmektir. Büyükten gaye ise, alaydan ötürü kahkaha ile gülmektir". İbn Abbas'ın bu tefsiri, insanlara gülmenin büyük günahlardan olduğuna işarettir.

Abdullah b. Zem'a, yellenen bir kimseye gülenler hakkında Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in şöyle dediğini rivayet ediyor: *"Bazılarınız yaptığı bir işi başkasında gördüğünde neden gülüyor?"*[146]

Yine şöyle buyurdu: *"İnsanlarla alay edenlerin herbiri için cennetten bir kapı açılır. Ona ‹gel, gel› denilir. O da (koşa, koşa) o kapıya gelir. Kapıya vardığında kapı yüzüne kapatılır. Sonra başka bir kapı açılır ve ona ‹gel, gel› denir. O da koşarak gelir. Kapıya vardığı zaman, yüzüne kapanır ve kendisine kapı açılıp ‹gel, gel› denildiği halde ümitsizlikten kapıya gitmeyinceye kadar bu şekilde aldatılır ve kendisiyle alay edilir.*»[147]

Muaz bin Cebel rivayetiyle Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem) "Kim, (müslüman) kardeşini işlediği günahından tevbe ettiği halde o günahtan ötürü ayıplarsa, o kimse ölmeden önce o günahı işlemekle cezalandırılır."*[148]

Bütün bunlar başkasını tahkir etmek, başkasına gülmek ve başkasını küçük görüp alaya almaktan doğar. Nitekim şu ayet buna işaret eder:

"*Belki (alay ettikleri kimseler) kendilerinden iyidir.*" ***(Hucûrat, 11)***

146 Buhârî, 4942.
147 İbn Ebi'd Dünya, 287.
148 Tirmizî, 2505.

Yani alay ettiğiniz insanı küçük görerek tahkir etmeyiniz. Belki o sizden daha hayırlıdır. Bu alay, alaydan ötürü üzülüp rahatsız olan bir kimse hakkında haramdır. Kendini maskara haline getiren ve çoğu zaman alaya alınmasından sevinen bir kimseye gelince, alay bu kimse hakkında mizah ve hafif şaka kabilindendir. Bu hafif şakalaşmanın güzel ve çirkin; yani helâl ve haram kısımları daha önce beyan edildi. Ancak haram olan kısım alaya alınan insanın rahatsız olduğu kısımdır. Çünkü tahkir etmek sözkonusudur. Tahkir etmek bazen, karşıdaki insan konuşmasında yanıldığı için veya intizamsız konuştuğu için ona gülmek sûretiyle olur. Bazen de karışık fiillerine gülmek suretiyle olur. Yazısından, sanatından, suretinden, boy ve posunu alaya almak veya herhangi bir ayıptan dolayı eksikliğine gülmek gibi... Bütün bunlara gülmek, yasaklanan alay kısmına girer.

On İkinci Hastalık:

SIRRI İFŞA ETMEK

Sırrı açıklamak eziyet, tanıdık ve dostların hakkına karşı gösterilen gevşeklik olduğu için dinen yasaklanmıştır. Nitekim Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurmuştur:

"Kişi konuşurken dönüp etrafına bakarsa, onun bu konuşması, konuşmasının dinleyene emânet olduğuna delâlet eder."[149]

Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*, başka bir hadîs-i şerifinde bunu kayıtsız şartsız olarak şöyle ifade etmiştir: *"Aranızdaki konuşma emânettir."*[150]

Hasan-ı Basrî şöyle demiştir: "Arkadaşının sırrını söylemen hainliktir." Rivayet ediliyor ki Muaviye, kardeşi Utbe'nin oğlu Velid'e bir sırrını söyledi Velid, babasına dedi ki: Ey babacığım! Emîr'ul-Mü'minîn bana bir sırrını söyledi. Ben, emîr'ul-mü'minîn'in başkasından gizlediklerini senden gizlemediğini görüyorum. Sana o sırrı söyleyeyim mi?"

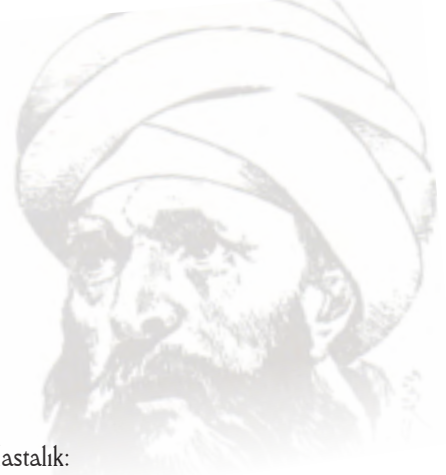
Babası: "O sırrı bana söyleme! Çünkü sırrı sakladığın müddetçe o senin elindedir. O sırrı açıklarsan artık o senin

149 Tirmizî, 1959.
150 İbn Ebi'd Dünya, 403.

aleyhinde olur!" dedi. O: "Babacığım! Bu durum baba ile evlat arasına da girer mi?" Babası: "Hayır! Böyle birşey evlât ile baba arasına girmez. Fakat ben senin dilini sırları söylemek suretiyle başıboşluğa alıştırmanı istemem!»

Velid der ki: Amcam Muaviye'ye geldim ve ona bu durumu haber verdim. Bunun üzerine Muâviye bana şöyle dedi: 'Ey Velid! Kardeşim (baban) seni yanlışlığın köleliğinden azat etmiştir. Dolayısıyla sırrı açıklamak hainliktir'.

Eğer bu açıklamada başkasının zarar görmesi sözkonusu ise haram olur. Eğer başkasının zarar görmesi sözkonusu değilse alçaklık olur. Biz daha önce Sohbet Adabı bahsinde sırrı gizlemekle ilgili kaidelerden bahsetmiştik. Burada ikinci bir defa tekrar etmeye gerek görmüyoruz.

On Üçüncü Hastalık:

YALAN VAADDE BULUNMAK

Muhakkak ki çok kere dil, vaad etmeye meyleder. Sonra nefis, çoğu zaman o vaadi yerine getirmek istemez. Böylece va'd, yapmamaya dönüşür. Bu ise münafıklığın alâmetlerindendir! Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Ey iman edenler! (verdiğiniz) sözleri yerine getiriniz."* ***(Mâide, 1)***

Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* de *"Vaad verilmiş mal gibidir"* buyurmuştur.

Yine şöyle buyurdu: *"Vaad, borç gibidir veya daha üstündür.»*[151]

Hadîsdeki ve'y kelimesi va'd mânâsındadır. Allah Teâlâ peygamberi İsmail'i överek şöyle buyurmuştur: *"Muhakkak İsmail vaadinde sadıktı."* ***(Meryem, 54)***

Denildi ki: İsmail *(aleyhisselâm)* bir yerde bir insana söz verdi. O insan, İsmail›e -unuttuğu için- bir daha dönmedi. İsmail *(aleyhisselâm)* onu beklemek için yirmi iki gün orada kaldı.

Abdullah b. Ömer ölüm döşeğine düştüğü zaman şöyle dedi: ‹Kureyşlilerden bir kişi benden kızımı istedi.

151 İbn Ebi'd Dünya, 457.

Benden de va›de benzer bir söz aldı. Allah›a yemin ederim ki ben münâfıklığın üçte biriyle Allah›ın huzuruna gitmek istemiyorum. O halde sizi şahid tutuyorum: 'Ben ona kızımı verdim!'

Abdullah b. Ebî Hansa şöyle anlatıyor: Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*, daha peygamber olmazdan önce ben onunla alışveriş yaptım. Onun bir kısım alacağı bende kaldı ve ona 'Buraya senin alacağını getirip teslim edeceğim' diye söz verdim. O gün unuttum. Ertesi gün de unuttum. Üçüncü gün geldim, hâlâ yerindeydi. Beni görünce şöyle dedi:

"Ey genç! Sen bana zahmet verdin! Zira ben üç günden beri burada seni beklemekteyim."[152]

İbrahim en-Nehâî›ye şöyle denildi: ‹Bir kişi, başkasına buluşma sözü veriyor ve gelmiyor. Acaba öbür kişi ne yapmalıdır?› İbrahim en-Nehâî şöyle cevap verdi: ‹Gelecek namazın vaktine kadar bekler.'

Hz. Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* bir söz verdiği zaman 'Umulur' kaydını eklerdi. İbn Mes'ud, herhangi bir söz verdiği zaman muhakkak 'Eğer Allah dilerse' kaydını eklerdi ve böyle yapmak daha iyidir. Bu istisnayı yapmakla beraber sözden kesinlik anlaşılırsa muhakkak o sözü yerine getirmek gerekir. Ancak mazeret varsa o zaman durum değişir. Eğer kişi, söz verdiği zaman sözünü yerine getirmemeye niyetliyse işte bu münâfıklığın ta kendisidir. Ebu Hüreyre Hz. Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'den şöyle rivayet ediyor:

"Üç haslet vardır. Kimde bu üç haslet bulunursa o oruç da tutsa, namaz da kılsa ve ben müslümanım da dese yine münâfıktır: Konuştuğu zaman yalan söylerse, söz verdiği

152 Ebu Davud, 4996.

zaman sözünü yerine getirmezse, emîn sayıldığı zaman hainlik yaparsa!»[153]

Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurmuştur:

"Dört haslet vardır, kimde o dört haslet bulunursa, o kimse münafıktır ve kimde o dört hasletten biri bulunursa, o kimsede münâfıklıktan bir haslet var demektir. Ta ki o hasleti bırakıncaya kadar! Konuştuğu zaman yalan söylerse, söz verdiği zaman cayarsa, ahdettiği zaman hile yaparsa, başkasıyla cedelleştiği zaman yalan uydurursa."[154]

Bu hadîs-i şerîf, vaadini yerine getirmemek niyetiyle başkasına söz veren veya özürsüz olarak va'dini yerine getirmeyen bir kimse hakkında vârid olmuştur. Sözünü yerine getirmeye azimli olan bir kimseye gelince, kendisini sözünü yerine getirmekten alıkoyan bir özürden dolayı sözünü yerine getirmemişse, bu kimse münâfık olamaz. Her ne kadar nifaka benzer bir duruma düşmüş ise de... Fakat münâfıklıktan kaçınıldı ğı gibi sûretinden de kaçınılmalıdır. Kendisini menedecek bir zaruret olmaksızın nefsini mâzur saymak uygun değildir; zira rivayet ediliyor ki Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* Ebu Heyseme b. et-Tehya'ya 'bir hizmetçi vereceğim' diye söz vermişti. Bu sözden sonra Hz. Peygamber'e üç esir getirildi. Onların ikisini başkalarına verdi. Bir tane kaldı. Bu esnada kızı Fâtıma gelip Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'den bir hizmetçi istedi ve dedi ki: 'Babacığım! Sen el değirmeninin elimde bırakmış olduğu ize bakmaz mısın?' Bu esnada Peygamber, Ebu Heyseme'ye verdiği sözü hatırladı ve şöyle dedi: "Ebu Heyseme'ye verdiğim söz ne olacak?" Bu bakımdan Ebu

153 Buhârî, 33.
154 Buhârî, 34.

Heyseme'yi, kızı Fatıma'ya -verdiği sözden ötürü- tercih etti.

Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* oturmuş ve Huneyn'de Havâzin kabilesinden alınan ganimet mallarını taksim ediyordu. Halktan bir kişi gelip Peygamberin yanında durdu ve dedi ki: 'Ey Allah'ın Rasûlü! Senin yanında bana verilmiş bir söz vardır'. Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem) 'Evet! Doğru söyledin! Bu bakımdan dilediğini iste!'* dedi. Adam 'Ben seksen koyun ile çobanını istiyorum' dedi. Peygamber *'O istediklerin senin olsun!'* dedikten sonra devam etti:

"Sen az istedin. Musa'yı Yusuf'un kemiklerinden haberdar eden (Mısırlı) kadın, Musa (as) kendisine 'Ne istersen iste' dediği zaman görüş ve hüküm bakımından senden daha kuvvetli idi; zira dedi ki: 'Benim dileğim; beni gençliğime döndürmen ve seninle birlikte Allah'ın cennetine girmemi temin etmendir'.[155]

Denildiğine göre halk bu adamın istediğini az görürdü. Hatta onun istediklerini darb-ı mesel yapıp, 'O seksen koyun ile çobanın sahibinden daha cimridir!' diyorlardı. Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurmuştur: *"Söze sahip çıkmamak, kişinin söz verip o sözü yerine getirmek niyetinde olduğu halde herhangi bir engelden ötürü sözünü yerine getirememesi değildir."*

Başka bir lâfızda hadîs şöyledir:

"Kişi kardeşine söz verdiği ve o sözünü yerine getirmek niyetinde olduğu halde onu yerine getirme imkânını bulamazsa günahkâr olmaz."

155 İbn Hibban, Sahih, 723.

On Dördüncü Hastalık:

YALAN YEMİN VE YALAN SÖZ

Bu, günahların en çirkinlerinden, ayıpların en fâhişlerindendir.

İsmail b. Evsat şöyle anlatıyor: Ebubekir Sıddîk *(radıyallâhu anhu)* Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in ölümünden sonra hutbe okurken şöyle dedi: Bir sene önce Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şimdi bulunduğum yerde durdu (sonra Ebubekir ağladı) ve şöyle dedi:

"Yalandan sakınınız. Çünkü yalan, fısk ve fücurla beraberdir. Bunların ikisi de cehennemdedir."[156]

Ebû Ümâme'den rivayetle Allah Rasûlü *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurdu: *"Muhakkak ki yalan, ateşin kapılarından bir kapıdır.»*

Hasan-ı Basrî şöyle demiştir: Daha önce şöyle deniliyordu: 'Gizli ile açığın, söz ile fiilin, çıkış ile girişin değişik olması münâfıklıktandır. Üzerinde münâfıklık binâsının yükselmiş olduğu temel yalancılıktır'. Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurmuştur:

156 İbn Mâce, 3849.

"En büyük hiyanet, din kardeşine haber verdiğin bir sözde o sana inandığı halde senin ona yalan söylemendir."

İbn Mesud rivayetiyle Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurmuştur: *"Kul yalan söylemek ve yalancılıkla meşgul olmak sebebiyle Allah katında yalancılardan sayılır."*

Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* Bir koyunun pazarlığını yapıp 'Allah'a yemin ederim, sana şu şu fiattan eksik vermem', 'Allah'a yemin ederim, ben de sana şu şu fiattan fazla vermem' diye yemin eden iki kişinin yanından geçti. Sonra oradan geçerken onlardan birinin koyunu satın aldığını gördü ve şöyle dedi: *"O iki kişiden biri hem günahı, hem de yeminin kefaretini yüklenmiş oldu."*

Yine şöyle buyurdu: *"Yalan, rızkı eksiltir."*

Yine şöyle buyurdu: *"Muhakkak tüccarlar fâcirlerin ta kendisidirler."* 'Ey Allah'ın Rasûlü! Allah, alışverişi helâl kılmamış mıdır?' dediler. Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem) 'Evet! Alış-verişi helâl kılmıştır. Fakat tüccarlar alışverişte yemin ederler, günahkâr olurlar, yalan söylerler'* dedi.

Yine şöyle buyurdu: *"Üç sınıf vardır. Kıyamet gününde Allah onlarla konuşmaz ve onlara bakmaz: Sadakasını başa kakan, yalan yemin ile malını satan, gururdan ötürü elbisesini yerlerde sürükleyen."*

Yine şöyle buyurdu: *"Allah'a yemin eden bir kimse, yeminine bir sivrisinek kanadı kadar yalan katarsa, o yemin kıyamete kadar onun kalbinde bir siyah nokta teşkil eder."*

Ebu Zer *(radıyallâhu anhu)* rivayetiyle Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurdu: *"Üç sınıf vardır.*

Allah Teâlâ onları sever: 1.Bir grup arkadaşının içinde bulunup, düşmana karşı göğsünü, ölünceye kadar veya Allah kendisine ve arkadaşlarına bir yol açıncaya kadar geren kimseyi, 2.Kendisine eziyet veren kötü bir komşusu olduğu halde ölünceye veya göç edinceye kadar sabredip onun eziyetine göğüs geren kimseyi, 3.Arkadaşları ile yolculuğa veya düşman üzerine giden, yolculuğun kendilerini yorduğu, herkesin yatıp dinlenmeyi arzuladığı bir zamanda, arkadaşları yatarken bir kenara çekilip namaz kılan, arkadaşları uyanıncaya kadar ibadetle meşgul olan kimseyi Allah Teâlâ sever.

Üç grup da vardır ki Allah Teâlâ onlara buğzeder: 1.Fazla yemin eden tüccar, 2.Gururlu olan fakir, 3 Verdiğini başa kakan cimri."[157]

Yine Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurmuştur: *"Başkalarını güldürmek için yalan söyleyen kimseye cehennem vardır. Ona yazıklar olsun, ona yazıklar olsun!"*

Yine şöyle buyurdu: *"Rüyamda bir kişi bana geldi ve 'Kalk!' dedi. Onunla birlikte kalktım. Bir de gördüm ki iki kişinin yanındayım. Onlardan biri ayakta, diğeri oturmuş... Ayakta olanın elinde çengeller vardı. O çengelleri oturan kişinin ağız boşluğundan geçiriyor, dudakları omuzlarına yetişinceye kadar çengelleri çekip uzatıyordu. Sonra tekrar çekiyordu. Sonra çengeli çıkarıp ağzının öbür tarafına takıyor, onu çektiği zaman, öbür tarafı eskisi gibi oluyordu. Beni kaldırana 'Bu manzara nedir? dedim. Bana dedi ki: 'Şu oturan kişi yalancıdır. Kıyamete kadar kabrinde bu şekilde azap görecektir."*

157 Ebu Davud, 4990.

Abdullah b. Cürad şöyle anlatıyor: ‹Ey Allah›ın Rasûlü! Mü›min bir kimse zinâ eder mi?' diye sordum. Peygamber *'Bu bazen olur'* dedi. 'Ey Allah'ın Peygamberi! Mü'min bir kimse yalan söyler mi?' deyince Hz. Peygamber *'Hayır!'* dedikten sonra hemen şu ayet-i celîleyi okudu: *'Yalanı ancak Allah'ın ayetlerine inanmayanlar uydurur. İşte bunlar asıl yalancı olanlardır'. **(Nahl, 105)***

Ebu Said el-Hudrî Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'den şöyle rivayet ediyor:

"Ey Allahım! Kalbimi münâfıklıktan, tenâsül uzvumu zinâdan ve dilimi yalandan temizle."

Yine şöyle buyurdu: *"Üç sınıf vardır ki, Allah onlarla ne konuşur, ne de onlara iltifat eder ve ne de onları över veya kalplerini temizler. Onlar için elem verici bir azap vardır: 1.Zina eden yaşlı bir kimse 2.Yalan söyleyen melik 3.Gururlu olan bir fakir."*

Abdullah b. Amr şöyle anlatıyor: Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* evimize geldi. Küçük bir çocuktum. Oynamak için dışarıya çıkmıştım. Annem 'Ey Abdullah! Gel sana bir şey vereceğim' dedi. Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* anneme dedi ki: "Sen ona ne verecektin?" Annem: "Hurma verecektim" dedi. Bunun üzerine *"Dikkat et! Eğer ona hurma vermeyecek olsaydın, bu söylediğin defterine yalan olarak geçecekti"* buyurdu.

Yine Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurmuştur:

"Eğer Allah bana şu kum taneleri kadar nimet verseydi muhakkak onu aranızda taksim ederdim. Taksim ettikten sonra beni ne cimri, ne yalancı ve ne de korkak olarak görmezdiniz."

Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* bunu söylerken yaslanmış bulunuyordu. Sonra şöyle devam etti: *"Size büyük günahların en büyüğünü haber vereyim mi? O, Allah'a şirk koşmak ve anne ve babaya isyan etmektir"*. Sonra kalkıp oturdu ve şöyle dedi: *"Dikkat ediniz! Büyük günahların en büyüğü yalancılıktır."*

İbn Ömer Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'den şöyle rivayet eder: *"Kul, yalan söylediğinde melek kendisinden bir mil uzaklaşır. Uzaklaşması kişinin sözünün pis kokusu nedeniyledir."*

Enes, Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in şöyle dediğini rivayet eder: "Bana altı hasletle kefil olunuz, ben de size cennetle kefil olayım." Ashâb-ı kirâm 'O altı haslet nedir?' diye sorunca şöyle dedi: *"1.Sizden birisi konuştuğu zaman yalan söylemesin. 2.Söz verdiği zaman sözünden dönmesin. 3.Emin sayıldığı zaman hıyânet etmesin. 4.Gözünü haram bakıştan korusun. 5.Tenâsül uzvunu zinâdan korusun. 6.Ellerini zulümden uzak tutsun."*

Yine şöyle buyurmuştur: *"Muhakkak şeytanın sürmesi, enfiyesi ve çerezi vardır. Çerezi yalan, enfiyesi öfke, sürmesi ise uykudur."*

Ömer *(radıyallâhu anhu)* birgün hutbe okurken şöyle dedi: 'Ey insanlar! Sizin içinizden buraya çıktığım gibi, Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* de bizim içimizden bu makama çıkıp şöyle buyurmuştur: *"Benim ashabıma iyi davranın. Sonra onları tâkip eden tâbiîne de iyi davranın. Sonra yalan yayılacaktır. Hatta kişi, yemine dâvet edilmediği halde kendiliğinden yemin edecektir. Kendisinden şahidlik istenilmediği halde şahidlik yapacaktır.»*

Yine şöyle buyurdu: *"Kim yalan olduğunu bildiği halde benden hadîs rivayet ederse, o yalancının biridir."*

Yine buyurdu: *"Kim yalan yere yemin eder, müslüman bir kişinin malını o yalan yeminiyle haksız olarak elde ederse, böyle bir kimse, Allah'ın huzuruna, Allah kendisine kızgın olduğu halde gelir."*

Rivayet edildiğine göre Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* bir kişinin şahidliğini uydurduğu bir yalan yüzünden reddetmiştir.

Yine buyurdu: *"Yalan ve hâinlik dışında müslümanda her haslet bulunabilir."*

Aişe *(radıyallâhu anhâ)* dedi ki: "Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in ashabına, yalandan daha ağır ve zor gelen bir huy yoktu. Peygamber ashâbından bir kişinin yalan söylediğine muttali olursa, onun göğsünden menfi tesiri silinmezdi. Ta ki o kişinin söylediği yalandan tevbe ettiğini bilinceye kadar.."

Musa *(aleyhisselâm)* dedi ki: 'Yarab! Amel yönünden kullarından hangisi daha hayırlıdır?' Allah Teâlâ 'Yalan söylemeyen, kalbi fısk ve fücur taşımayan ve zinâ etmeyen kul' dedi.

Lokman Hakîm oğluna şöyle dedi: 'Ey oğul! Yalandan sakın! Çünkü yalan serçenin eti gibi tatlıdır; Fakat pek kısa bir zamanda sahibi kendisinden bıkar!'

Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*, doğruluğu överek şöyle buyurmuştur:

"Dört haslet vardır. Bunlar sende bulunursa, senin dilinden ne çıkarsa çıksın sana zarar vermez. O dört haslet şun-

lardır: 1.Doğru konuşmak 2.Emânete riayet etmek 3.Güzel ahlak sahibi olmak 4.Hafif yemek yemek."

Ebubekir Sıddîk *(Radıyallâhu Anhâ)*, Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* benim şu makamımda durarak -Ebubekir bunu söyledikten sonra ağladı- şöyle dedi: *"Doğruluktan ayrılmayınız. Çünkü doğruluk, sevapla beraberdir. Onların ikisi cennettedir."*

Muaz Hz. Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in kendisine şöyle dediğini naklediyor:

"Sana Allah'tan sakınmayı, doğru konuşmayı, emaneti yerine getirmeyi, sözüne sahip çıkmayı, selâm vermeyi ve mütevazi olmayı tavsiye ediyorum."

Hz. Ali şöyle demiştir: ‹Allah nezdinde hatalıların en büyüğü yalancı dildir. Pişmanlığın en kötüsü kıyamet günündeki pişmanlıktır'.

Ömer b. Abdülaziz şöyle demiştir: ‹Ben uçkurumu bağladıktan bu yana bir defa olsa dahi yalan söylemiş değilim›.

Hz. Ömer şöyle demiştir: 'Sizin bizce en sevimliniz, sizi görmediğimiz zamanda ismen güzel olanınızdır. Sizi gördüğümüz zaman bizce en sevimliniz, ahlâkça en güzel olanımızdır. Sizi denediğimiz zaman bizce en sevimliniz, sözü en doğrunuz ve eminlikte en büyüğünüzdür›.

Meymun b. Ebî Şebib'den şöyle rivayet edildi: ‹Bir mektup yazmak için oturdum. Bir kelimeye geldim. Eğer o kelimeyi yazarsam mektubu güzelleştirmiş ve fakat bunun yanında yalan söylemiş olacaktım. Bu bakımdan terketmeye karar verdim. Sonra Kâbe cihetinden şöyle ça-

ğırıldım: *"Allah, iman edenleri dünya hayatında da, ahiret hayatında da sağlam sözle tesbit eder."* ***(İbrahim, 27)***

Şa›bî der ki: ‹Ben hangisinin cehennemde daha derine dalacağını bilmiyorum; yalancı mı, cimri mi?'

Bağdadlı İbn Semmak şöyle demiştir: 'Zannetmem ki yalanı terkettiğimden dolayı sevap kazanmış olayım. Çünkü ben yalanı şerefime yediremediğimden terkediyorum.

Halid b. Sabih'e 'Acaba bir tek yalan söylediği için kişiye yalancı denilir mi?' diye soruldu. 'Evet denilir' diye cevap verdi.

Mâlik b. Dinar şöyle demiştir: "Birtakım kitaplarda okudum. 'Hiçbir hatip yoktur ki hutbesi ameliyle karşılaştırılmasın. Eğer ameli sözüne uygunsa tasdik edilir. Eğer yalancı ise, dudakları ateşten yapılmış makaslarla -bizim bağlarımızı kestiğimiz gibi- kesilecektir' diye yazılıdır".

Yine Mâlik b. Dinar şöyle demiştir: 'Doğruluk ile yalancılık, kalpte şiddetli bir kavgaya tutuşurlar. Ta ki biri diğerini kalpten çıkarıp kovuncaya kadar kavgaları devam eder!' Ömer b. Abdülaziz, Abdülmelik'in oğlu Velid ile birşey hakkında konuşuyordu. Velid, Ömer'e 'Sen yalan söylüyorsun!' dedi. Ömer, Velid'e cevap olarak şunları söyledi: 'Yemin ederim ki yalanın, söyleyeni rezil ettiğini bildiğim günden beri yalan söylemedim'.

Yalan Söylemeye Ruhsat Verilen Yerler

Yalan, bizzat kendisi için değil, muhatabın veya başkasının zararına yol açtığı için haramdır. Çünkü yalanın en az derecesi, haber verenin, verdiği haberin aksine inanma-

sıdır. Bu bakımdan kişi bu hususta câhildir. Fakat bazen bu câhillik başkasının zararına yol açar! Bazen de bir şeyi bilmemekte ya bilmeyenin veya başkasının maslahat ve yararı vardır. Bu bakımdan yalan, onu bilmemek faydalı olduğu için bazen ruhsatlı, bazen de farz olur.

Nitekim Meymun b. Mihran 'Yalan, bazı yerlerde doğrudan daha hayırlıdır. Acaba bir kişi kılıçla başka bir insanı öldürmek için k-valıyorsa, o kovalanan insan bir eve girse, kovalayan adam sana gelip 'Sen filan adamı gördün mü?' dese ne dersin? 'Hayır, görmedim' demez misin? İşte bu, farz olan bir yalandır' dedi. O halde deriz ki: 'Konuşma, maksat ve hedeflere götüren vesiledir. Bu bakımdan hem doğruluk, hem de yalanla güzel maksada varılabiliyorsa, orada yalan söylemek haramdır. Eğer o güzel maksad mübahsa ve doğrulukla değil, ancak yalanla varılabiliyorsa, burada yalan söylemek mübahtır. Eğer elde edilmesi istenen maksat farz ise, ona varılmak için yalan söylemek de farz olur. Nitekim müslümanın kanını korumak farz olduğu gibi, onu korumak için yalan söylemek de farzdır. Bu bakımdan ne zaman doğruyu konuşmakta, bir zâlimin zulmünden gizlenen bir müslümanın kanının akıtılması sözkonusu ise, burada yalan söylemek farz olur. Ne zaman savaşın maksadı veya barışın tamamlanması veya mazlumun razı edilip anlaşmaya yanaştırılması, yalan söylemeden olmuyorsa, bu takdirde yalan söylemek mübahtır. Ancak şu vardır ki mümkün olduğu kadar yalana ruhsat verildiği yerlerde bile yalandan kaçınmak uygundur. Çünkü kişi yalan kapısını bir defa açarsa o açılan kapının onu yok yere ve zaruret hududunu aşan kısma sürüklemesinden korkulur. Bu bakımdan yalan esasında haramdır. Ancak zaruret için mübah olur. Bu istisnaya, yani zaruret için mübah oluşuna Ümmü Gülsüm'den

rivayet edilen şu hadîs-i şerîf delâlet eder. Ümmü Gülsüm şöyle diyor:

Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in yalanın hiçbir şekline ruhsat verdiğini duymadım. Ancak üç yer müstesna: 1.Kişinin, müslümanların arasını bulmayı ve ıslah etmeyi kasdettiği söz. 2.Kişinin savaş halinde müslümanların faydası için söylediği söz. 3.Kişinin hanımına, hanımın da maslahat için kocasına konuşması.

Yine Ümmü Gülsüm'ün rivayetine göre, Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurmuştur:

"İki kişinin arasını ıslah etmek için yalan söyleyen veya yalanı kendiliğinden katan bir kimse yalancı değildir."

Yezid'in kızı Esma Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'den şöyle rivayet ediyor:

"Yalanın hepsi, Ademoğlu'nun defterine yazılır. Ancak iki müslümanı barıştırmak için yalan söyleyen kişinin yalanı müstesna."

Ebu Kâhil'den şöyle rivayet ediliyor: Ashâb-ı kiramdan iki kişinin arasında kılıç kılıca gelecek derecede münakaşa oldu. Ben onların birisiyle karşılaştım ve kendisine ‹Seninle filan adamın arası niçin bozuldu? Oysa o, seni övüyor, medh-u senâ ediyor› dedim. Sonra öbürüne rastladım, aynı şeyleri ona da söyledim. Böylece onların ikisini barıştırdım. Sonra dedim ki bu iki kişinin arasını buldum ama nefsimi de helâk ettim. Bunun üzerine Hz. Peygamber'e gittim hâdiseyi anlattım. Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurdu:

"Ey Ebu Kâhil! Yalanla da olsa halkın arasını bul!"

Atâ b. Yesar şöyle diyor: ‘’Bir kişi Peygamber’e ‘Ben hanımıma yalan söylüyorum!› dedi. Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem) ‘Yalanda hayır yoktur’* dedi. O da ‘Ben ona şöyle yapacağım diye söz veriyorum’ dedi. Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurdu: «Öyleyse bu hususta bir günahın yoktur.”

Rivayet ediliyor ki İbn Ebî Uzre ed-Duelî, Hz. Ömer’in halifeliği zamanında evlendiği kadınlara hul’a[158] yapardı. Bu bakımdan halk arasında hoşa gitmeyen dedikodular yayıldı. Bunu duyduğu zaman Abdullah b. Erkam›ın elinden tuttu, onu evine getirinceye kadar elini bırakmadı. Sonra hanımına dedi ki: ‘Sana yemin ettiriyorum, benden nefret ediyor musun?’ Kadın ‘Bana yemin mi teklif ediyorsun!’ dedi. O tekrar ‘Sen Allah adına doğruyu söyle!’ dedi. Kadın ‘Evet! Senden nefret ediyorum’ dedi. Bu sefer İbn Erkam’a dönüp ‘Kadının dediğini işittin mi?’ dedi. Sonra ikisi beraber Hz. Ömer’e vardılar ve ‘Siz, benim kadınlara zulmetmek için hul’a yaptığımı söylüyorsunuz, İşte İbn Erkam’a sor!’ dedi. Hz. Ömer, İbn Erkam’a sordu. İbn Erkam işittiğini olduğu gibi Hz. Ömer’e söyledi. Bunun üzerine Hz. Ömer, İbn Ebî Uzre’nin zevcesine haber saldı. Kadın, halasıyla beraber Hz. Ömer’e geldi. Hz. Ömer, kadına “Sen misin, kocasına ‘Ben senden nefret ediyorum’ diyen?” dedi. Bunun üzerine kadın dedi ki: ‘Ben ilk tevbe eden ve Allah’ın emrine dönen kimseyim. Kocam bana yemin ettirdi. Ben de yalan söylemekten çekindim. Ey mü’minlerin emiri! Yalan mı söyleyeydim?’ Hz. Ömer ‘Evet! Bu hususta yalan söyle! Eğer siz kadınlardan biriniz erkeklerden birini sevmezse, sakın kendisine sevmediğini söylemesin. Çünkü sevgi üze-

158 Kadından alınan para karşılığı talâk veya hul’a lâfzıyla ayrılmaktır. Yani kadın istediği an verdiği para karşılığı kocasını boşayabilir.

rine bina edilen evler çok azdır. Halk, İslâm ve soylarla birbiriyle muaşeret ederler' dedi.

Nevvas b. Sem'an b. Hâlid el-Kilâbî Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'den şöyle rivayet eder:

"Neden ben sizin pervanenin ateşe atıldığı gibi yalanlara atıldığınızı görüyorum? Şüphesiz ki yalanın tümü, insanoğlunun aleyhine yazılır. Ancak kişi savaş halinde yalan söylerse, bu müstesnadır. Çünkü harb hile demektir veya iki kişinin arasında buğz olursa, kişi onların arasını düzeltirse veya hanımına birşeyler söyleyip onu razı ederse müstesna."

Sevban der ki: 'Yalanın tümü günahtır. Ancak bir müslümana fayda veren veya ondan zararı defeden yalan müstesnadır'.

Hz. Ali şöyle demiştir: 'Sizlere Peygamber'den hadîs naklettiğim zaman yemin ederim ki gökten düşüp parçalanmam, Peygamber'e yalan isnad ederek hadîs uydurmaktan bana daha sevimli gelir. Sizinle benim aramızda cereyan eden hâdiseleri konuştuğum zaman muhakkak harb hileden ibarettir'.

İşte bu üç durumda ruhsat verilmiştir. Bunlara benzer diğer durumlarda böyledir. Tabii ki o yalan ile bir müslümanın faydasını düşünüyorsa böyledir. Malına gelince, bir zâlimin kendisini tutup malının nerede olduğunu kendisine sorması gibidir. Bu takdirde malının yerini inkâr edebilir veya sultan kendisini tutuklar, kendisiyle Allah arasında olan yaptığı bir kötülüğü kendisine sorarsa, o kötülüğü inkâr edip ‹Ben zina etmedim! Hırsızlık yapmadım› diyebilir. Nitekim Peygamber *(sallallâhu aleyhi*

ve sellem) şöyle buyurmuştur: *"Kim bu günahlardan bir şeyi işlerse, Allah'ın örtüsüyle örtünsün!"*

Bunun hikmeti şudur; günahı açıklamak da ikinci bir günahtır. Bu bakımdan kişi kanını ve zulmen kendisinden alınmak istenen malını ve namusunu diliyle, yalan da olsa koruyabilir. Başkasının namusuna gelince, bir müslüman kardeşinin sırrından sorulduğu zaman inkâr edebilir, iki kişinin arasını sulh etmesi gibi, hanımlarının arasını bulması gibi. Yani kumaların herbirine onu daha fazla sevdiğini belirtmesi gibi bütün bu yerlerde yalan söyleyebilir. Eğer hanımı kendisine ancak, takatinin dışında bir vaadde bulunduğu takdirde itaat ediyorsa, o anda kadına kalbini hoş etmek için o sözü verebilir veya bir insana karşı mazeret beyan etmek veya o insanın kalbi ancak bir günahı inkâr etmek ve fazla sevgi göstermek sûretiyle kendisinden hoşnut oluyorsa, böyle yapmasında sakınca yoktur. Fakat bunun hududu şudur: Yalan mahzurludur. Eğer bu yerlerde doğru söylerse, bu doğruluktan da mahzur doğacaksa bu iki mahzuru karşılaştırmalı, doğru bir terazi ile tartmak... Doğruluktan doğan mahzurun şer'an yalandan daha ağır bir mesuliyeti doğuracağını bildiği zaman yalan söyleyebilir. Eğer o maksad, doğrunun maksadından daha kıymetsiz ise, doğru söylemek farz olur. Bazen iki şey eşit olur. Hangisinin daha şiddetli olduğunda tereddüt edilir, İşte bu takdirde doğruya meyletmek daha evlâ olur; zira yalan, zaruretten veya önemli bir hacetten dolayı mübah olur. Eğer ihtiyacın önemli olup olmamasından şüphe ederse yalanda esas olan haramlıktır. Hedeflerin durumunu idrâk etmek zor olduğundan dolayı, en uygunu, insanın mümkün olduğu kadar yalandan sakınmasıdır. Böylece kişinin bir ihtiyacı olduğu zaman müstahab olan; garezlerini terkedip ya-

landan uzaklaşmasıdır. Fakat başkasının hakkıyla bağlantılı ise, başkasının hakkı hususunda müsamaha göstermek ve onu zarara sokmak caiz değildir. İnsanın söylediği yalanın çoğu ancak nefsinin arzularını yerine getirmek içindir. Yalanları mal ve mertebenin artması içindir. Elden kaçması mahzurlu olmayan birtakım işler içindir. Hatta kadın kocasından böbürlenmesine vesile olsun diye birtakım şeyleri hikâye eder. Kumalarını kızdırmak için yalanlar uydurur. Bu haramdır.

Esmâ, bir kadının Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'e şöyle sorduğunu nakleder: 'Benim bir kumam vardır. Ben onu zarara sokmak ve üzmek için kocamın yapmadıklarını mübalâğalı bir şekilde yaptı diyorum. Acaba bundan dolayı bana bir zarar var mıdır?› Peygamber cevap olarak şöyle buyurdu: *"Kendisine verilmeyen bir şeyi verilmiş gibi gösteren bir kimse, yalan elbisesini giyen bir kimse gibidir."*

Yine şöyle buyurdu: *"Kendisine yedirilmeyen bir yemeği yemiş gibi gösteren bir kimse veya kendisinin olmadığı halde 'benimdir' diyen, kendisine verilmediği halde "bu bana verildi' diyen bir kimse kıyâmet gününde riya ve iftiranın iki elbisesini giyen bir kimse gibidir."*

Âlimin tedkik ve tahkik etmeksizin verdiği fetva, tespit etmeden rivayet ettiği hadîsler, bu hadîs-i şerifin hükmüne girer; zira böyle yapan bir âlimin hedefi, kendisinin faziletini belirtmektir ve bunun için de ‹ben bilmiyorum› demekten kaçınır. Bu ise haramdır. Bu hususta çocuklar da kadınlara benzerler; zira çocuk mektebe ancak va›detmek veya tehditte bulunmak veya yalan bir korku vermekle gidiyorsa, bu takdirde yalan söylemek mübah olur. Bu hususta haberlerde, bu tür yalanın, kulun defterine yalan

olarak yazıldığı vârid olmuştur. Fakat mübah olan yalan da kulun defterine yazılır. Kul ondan dolayı hesaba çekilir. O hususta maksadının tashihi ile sorumlu tutulur. Sonra maksadı doğru olduğundan ötürü affedilir. Çünkü yalan, ancak ıslah maksadıyla mübah kılınmıştır. Bu hususa bazen büyük bir gurur ârız olup katılır! Çünkü bazen insanı bu tür yalana sürükleyen, zaruri olmayan bir gaye ve geçici bir zevktir. Ancak görünürde güya bu değilmiş de, ıslah maksadı kendisini yalan söylemeye zorluyormuş gibi gösterir ve bundan dolayı da defterine bu yalan yazılır. Kim bir yalan söylerse, o ictihad tehlikesine girmiş olur! Yalan söylediği maksadın acaba şeriat nazarında doğru söylemekten daha önemli olup olmadığını bilmelidir. Bunu tefrik etmek ise gerçekten zordur. En ihtiyatlı davranış terketmektir. Yalan söylemek farz olup terketmesi caiz değilse, o zaman durum değişir. Nitekim yalan söylememesi bir müslümanın kanının akıtılmasına veya herhangi bir şekilde büyük bir günahın işlenmesine vesile olacaksa, o zaman yalanı terketmek caiz olmaz.

Birtakım insanlar, amellerin fazileti hakkında ve günahlardan sakındırmak için hadîs uydurmanın caiz olduğunu zannetmişler ve 'Gaye doğru olduğu için hadîs uydurmakta sakınca yoktur' demişlerdir. Onların bu zannı katıksız bir hatadır. Çünkü Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurmuştur:

"Kim bile bile benim ağzımdan hadîs uydurursa, o kimse cehennemde yerini hazırlasın."

Böyle birşey ancak zaruretten dolayı yapılabilir. Oysa din hususunda herhangi bir zaruret yoktur; zira bu hususta doğruluk yeter de artar bile. Bu bakımdan ayet ve ha-

dîslerde bu hususta vârid olan hükümler yalan uydurmaya ihtiyaç bırakmamıştır.

İtirazcının ‹Bu hususstaki ayet ve hadîsler, çok tekrar edildiğinden dolayı tesirleri azalmış ve sakıt olmuştur. Yeni olan bir şeyin tesiri daha büyük olur› demesi bir hevesten ibarettir. Hakikatte yeri olmayan bir sözdür; zira böyle yapmak Allah'ın ve Peygamber'in adına yalan uydurmanın mahzuruyla başa çıkacak gayelerden değildir. Bu hususta kapı açmak, İslâm şeriatını karmakarışık edecek birtakım işlere sürükler. Bu bakımdan buradaki hayr, doğacak şerle asla eşit olmaz. Hz. Peygamber'in namına yalan uydurmak, hiçbir şeyle eşit olmayan büyük günahlardandır.

Allah Teâlâ'dan bizi ve bütün müslümanları affetmesini dileriz!

Târiz Yoluyla Yalandan Kaçınmak

Selef-i sâlihînden nakledilmiştir ki târizlerle insan yalandan korunabilir. Nitekim Ömer *(radıyallâhu anhu)* şöyle demiştir: ‹Târizlerde kişiyi yalandan koruyacak birtakım özellikler vardır?'

Bu durum, İbn Abbas ve diğer ashâb-ı kirâmdan da rivayet edilmiştir. Onlar ancak insan yalana mecbur kaldığı zaman, böyle yapabileceğini kasdetmişlerdir. Yalana ihtiyaç ve zaruret olmadığı zamana gelince, ne açıkça ve ne de târiz yoluyla yalan söylemek caiz değildir. Ancak yine de târiz yoluyla yalan söylemek daha hafiftir. Târizin misali şu hâdisedir:

Rivayet ediliyor ki, Mutarrıf Basra valisi Ziyad'ın huzuruna girdi. Ziyad ona 'neden ziyaret etmekte gecikti-

ğini' sordu. O da hastalığını sebep göstererek şöyle dedi: 'Emir'den ayrıldığımdan beri yanımı kaldırmış değilim. Ancak Allah'ın kaldırdığı hariç..'

İbrahim Nehâî dedi ki: ‹Birinin kulağına menfi olarak senden herhangi birşey gitmişse ve sen de yalan söylemeyi çirkin görüyorsan, ona şöyle de: ‹Ondan bir şeyi söylemediğimi muhakkak Allah bilir›. Böylece ‹söylemediğim› mânâsına gelen ‹mâ kultü› nün başındaki olumsuz harf olan ‹ma›yı ‹ibham› mânâsında kullanırsın. Fakat dinleyen onun ‹olumsuz› mânâsına geldiğini düşünür.

Muaz b. Cebel, Hz. Ömer tarafından bir vazifeye tayin edilmişti. Vazifeden dönünce hanımı kendisine 'Vazifelilerin ve memurların geldiklerinde ailelerine getirdikleri hediyelerden ne getirdin?' diye sordu. Oysa Hz. Muaz, hanımına hiçbir şey getirmiş değildi. Bunun üzerine hanımına şu cevabı verdi: 'Benim yanımda beni kontrol eden biri vardı'. Hanımı 'Sen Peygamber'in ve onun halifesi Ebubekir'in yarımda emin idin (vazife aldığın zaman seni kontrol eden birisini seninle göndermiyorlardı. Nasıl olur da) Ömer seninle beraber bir kontrolcü gönderir?' dedi. Hz. Muaz'ın hanımı, Medine'nin kadınları arasında bunu söyledi ve Hz. Ömer'den şikayette bulundu. Hz. Ömer'in kulağına bu haber gittiğinde Muaz'ı huzuruna çağırdı ve 'Seninle beraber herhangi bir kontrolcü gönderdik mi?' dedi. Muaz 'Ben hanımımdan özür dilemek maksadı ile çıkar yol olarak ancak böyle söylemeyi uygun gördüm' dedi. Bunun üzerine Hz. Ömer gülerek Muaza birşeyler verdi ve 'Hanımını bunlarla razı et' dedi. Muaz'ın sözündeki 'baskı yapan' tabirinden 'kontrol eden Allah Teâlâ' kasdedilmiştir.

İbrahim Nehâî, kızına ‹Sana şeker satın alacağım› demezdi. ‹Sana şeker almamı ister misin?› derdi. Çünkü bazen şeker alma imkânı olmuyordu.

Yine bu zat, hoşlanmadığı bir insan kendisini dışarıya çağırdığı zaman, evde olduğu halde cariyeye ‘’Ona İbrahim’i camide aramasını söyle! ‘İbrahim burada değildir’ deme ki yalan olmasın” derdi.

Şa›bî evinde arandığı zaman, arayan kimse ile görüşmeyi istemediğinde bir daire çizer ve cariyesine «Parmağını dairenin içine koy ve ‘Burada yoktur’ de” derdi.

Bütün bunlar ihtiyaç zamanında yapılan târiz lerdir. İhtiyaç yoksa böyle yapmak caiz değildir. Çünkü burada, her ne kadar lâfız yalan değilse de bu ibareler bir yalanı bildirmektedirler!... Bu ise en azından mekruhtur. Nitekim Abdullah b. Utbe şöyle anlatıyor: ‘Babamla beraber Ömer b. Abdülaziz’in huzuruna girdik. Çıktığımızda halk ‘Bu elbiseyi sana emîr’ulmü’minîn mi giydirdi?’ diye sordular. Ben de ‘Allah ona hayrı mükâfat olarak versin’ dedim. Bunun üzerine babam bana dedi ki: “Ey oğul! ‘Yalandan sakın ve benzerinden kaçın’ diye rivayet edilmiştir” dedi.

İşte görüldüğü gibi Utbe, oğlunu böyle söylemekten menetmiştir. Çünkü böyle söylemekte, soranlara gururlanmak ve onlara yanlış bir zan verme durumu vardır. Bu ise bâtıl bir gayedir ve içinde hiçbir fayda mevcut değildir. Evet, târizler başkasının kalbini mizah yoluyla hoşnut etmek gibi basit bir gaye için de mübahtır. Peygamberin *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şu sözleri ve benzerleri gibi: *“Cennete ihtiyar kadın giremez!»* «*Senin kocan o gözünde beyazlık olan kimse midir?*» «*Seni deveye değil de devenin yavrusuna bindireceğiz*”.

Açık yalana gelince, Ensâr'dan Nuayman'ın Hz. Osman'a karşı yaptığı gibi ve halkın ahmak insanlarla oynayıp 'filan kadın seninle evlenmek istiyor' şeklinde onları aldatması gibi... Eğer bu açık yalanda bir kalbi kıracak bir zarar varsa haramdır. Eğer bu açık yalan başkasının kalbini hoşnut etmek içinse, sahibi fısk ve fücur ile nitelendirilemez. Fakat bu yalanı söylemek onun iman derecesini düşürür. Nitekim Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurmuştur:

"Kişinin imanı, kendisi için sevdiğini, kardeşi için de sevmedikçe ve şakalarında yalandan korunup sakınmadıkça kâmil olmaz."

"Adam, bir kelime söyler, onunla arkadaşlarını güldürür. O kelimeden dolayı Süreyya yıldızından daha uzak bir mesafeden cehenneme dalar."

Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* bu hadîste müslümanın gıybetini veya herhangi bir kalbe verilen eziyeti kasdetmiştir. Burada sadece mizah kastedilmiş değildir. Fâsıklığı gerektirmeyen yalan grubuna, halkın âdetinde cereyan eden mübalağalar da girer. Kişinin başkasına 'ben seni şu kadar aradım', 'Ben sana yüz defa dedim' demesi gibi; zira kişi bununla aramanın sayısını anlatmak istemez, çok aradığını anlatmak ister. Eğer kişinin araması sadece bir defa ise ve buna rağmen böyle söylüyorsa bu durumda sözü yalan olur. Eğer birkaç defa aramışsa, böyle demekle günahkâr olmaz. Her ne kadar yüz defa aramamış olsa da... Bunların ikisinin kör olan bu zat mescidde küçük taharetini yapmak istedi. Halk 'Burası camidir' diye bağırdı. Nuayman onun elinden tutup mescidin başka bir köşesine götürüp 'Burada yap, burası mescid değildir' dedi. Yine

halk 'orası mesciddir' diye bağırdı. Bunun üzerine 'Acaba kim beni buraya getirdi. Yemin olsun eğer o elime geçerse asam ile ona hakettiği darbeyi indireceğim' dedi. Aradan uzun bir zaman geçti. Nuayman, âmânın yanına geldi. Hz. Osman da namaz kılıyordu. Âmâya 'Nuayman'dan intikam almak ister misin?' dedi. Âmâ 'evet' dedi. Bunun üzerine âmâ'nm elini tutup Hz. Osman'ın yanında durdurdu. Âmâ var kuvvetiyle âsâsını Osman'ın başına indirdi, Osman'ın başını yardı. Halk 'Emîr'ul-Mü'minîne vurdun!' diye bağırdı.

Yalanın âdet olduğu ve müsamaha ile karşılandığı yerlerden biri de şudur. 'Yemek ye!' dendiğinde, karşıdaki adam da 'Benim iştahım yok' derse (iştahı olduğu halde böyle diyorsa) böyle demesi doğru bir gaye güdülmediğinde yasaklanmıştır ve haramdır.

Mücahid, Esma'nın şöyle anlattığını rivayet ediyor: Âişe, gelin olup Peygamber ile gerdeğe girdiği gecede onun arkadaşı idim. Benimle beraber birkaç kadın daha vardı. Allah'a yemin ederim, biz Peygamberin evinde bir ziyafet görmedik. Ancak bir bardak süt vardı. Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* o sütten içti ve sonra Âişe'ye verdi. Âişe sütü içmekten utanarak çekindi. Ben Âişe'ye dedim ki: 'Peygamber'in elini geri çevirme. Peygamber'in eliyle uzattığı sütü al!' Âişe utanmakla beraber, süt bardağını Peygamber'den aldı, içti. Sonra Peygamber ona 'Arkadaşlarına da ver' dedi. Biz 'Bizim iştahımız yoktur' dedik. Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem) 'Sakın açlıkla yalanı bir araya getirmeyin*' dedi. Ben 'Ey Allah'ın Rasûlü! Bizden biri iştahı çektiği halde iştahım çekmiyor dese bu söz yalan sayılır mı?' dedim. Şöyle buyurdu: *"Muhakkak ki yalan, deftere ya-*

lan olarak yazılır. Hatta deftere yalancık da yalancık olarak yazılır.»

Takvâ ehli, bu tür yalanlarda gösterilen müsamahadan kaçınırlar. Leys b. Sa'd şöyle anlatıyor: "Said b. Müseyyeb'in iki gözü ağrıyor ve çapaklanıyordu. Hatta çapaklar gözün dışında toplanmaktaydı. Said'e 'Eğer gözlerindeki çapakları süsen daha güzel olur!' dedim. Said ''Peki! Doktorun 'gözlerine el sürme' demesi ve benim de 'Evet! El sürmeyeceğim' demem nerde kalır?" dedi". İşte bu, ehl-i takvânın hareketidir. Bunu terkeden bir kimsenin dili yalan hususunda iradesinin sınırını aşar ve böylece bilmeden yalan söylemiş olur.

Havvat et-Teymî'den şöyle rivayet ediliyor: Rebî b. Heyseme'nin kızkardeşi, hasta olan bir yeğenini ziyarete geldi. Hastanın üzerine eğilerek 'Oğlum, nasılsın?' diye sorunca, uzanan Rebî kalkıp oturarak kız kardeşine 'Sen bunu emzirdin mi?' diye sordu. Kız kardeşi 'Hayır, emzirmedim!' dedi. Rebî "O halde sen 'kardeşim oğlu' deyip doğru söyleseydi, ne zararın olurdu?" dedi.

Âdetlerden biri de, kişinin bilmediği şey hakkında 'Allah bilir' demesidir.

İsa *(aleyhisselâm)* şöyle demiştir: «Allah nezdinde günahların en büyüklerinden biri de kişinin bilmediği şey için ‹muhakkak Allah bilir' demesidir".

Bazen kişi rüyasını hikâye ederken yalan söyler. Burada günah çok büyüktür; zira Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurmuştur: «Kişinin kendisini soyundan başka bir soya nisbet etmesi veya uyku halinde görmediğini gözleriyle görmüş gibi anlatması veya benim ağzımdan yalan söylemesi, yalanın en büyüklerindendir."

"Rüya uyduran bir kimseden kıyamet gününde iki arpayı birleştirmesi istenir. Oysa hiçbir zaman iki arpayı birleştiremez."

On Beşinci Hastalık:

GIYBET

Gıybet konusu oldukça uzundur. Bu bakımdan biz önce gıybetin aleyhinde vârid olan kötülemeleri ve gıybet hakkında vârid olan şer'î delilleri beyan edelim. Allah Teâlâ Kur'an da gıybetin kötülenmesini nass ile yapmış ve gıybet yapanı ölünün etini yiyen bir kimseye benzeterek şöyle buyurmuştur:

"Biriniz diğerinizi arkasından çekiştirmesin. Biriniz ölü kardeşinin etini yemek ister mi? Bundan tiksindiniz değil mi!" ***(Hucurât, 12)***

Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurmuştur:

"Müslümanın her şeyi diğer müslümana haramdır: Kanı, malı ve namusu..."

Gıybet, haysiyete hoş gelmeyen kelimelerle saldırmaktır. Görüldüğü gibi Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* gıybeti, mal ve kan ile beraber zikretmiştir.

Ebu Hüreyre Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in şöyle dediğini rivayet eder:

"Birbirinize hased etmeyin! Birbirinize buğzetmeyin! Kavga etmeyin! Birbirinize sırt çevirmeyin. Bazınız bazınızın gıybetini yapmasın. Ey Allah'ın kulları kardeş olun!"

Câbir ve Ebu Said Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'den şöyle rivayet ediyorlar:

"Gıybetten kaçınınız! Muhakkak ki gıybet, zinadan daha kötüdür. Çünkü kişi, bazen zina eder, tevbe eder ve Allah tevbesini kabul eder. Gıybet yapan bir kimse ise, gıybeti yapılan kişi kendisini affetmedikçe Allah tarafından affedilmez."

Enes Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in şöyle dediğini rivayet eder:

"İsrâ gecesinde yüzlerini tırnaklarıyla paramparça eden bir kavmin yanından geçtim. Cebrâil›e ‹Bunlar kimlerdir?› diye sordum. Cebrail ‹Bunlar halkın gıybetini yapan, haysiyet ve mürüvvetlerine dil uzatanlardır!› dedi."

Selim b. Câbir şöyle anlatıyor: Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'e gelerek dedim ki: 'Bana bir hayır öğret ki ondan faydalanayım!' Şöyle buyurdu:

"Sakın yaptığın iyiliğin hiçbir şeyini az görme; isterse bu, elindeki kovadan su isteyen adamın kabına su boşaltmak olsun. Müslüman kardeşini güler yüzle karşılamanı tavsiye ederim. Dönüp gittiğinde de sakın gıybetini yapma!"

Berrâ b. Âzib der ki: Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*, evlerinde oturan hanımlara bile duyuracak derecede bize bir hutbe okuyarak şöyle buyurmuştur:

"Ey sadece dilleriyle iman edip kalbiyle iman etmeyen kimseler! Sakın müslümanların gıybetini yapmayın. Kusurlarını araştırmayın! Çünkü müslüman kardeşinin kusurunu

araştıran bir kimsenin kusurunu Allah araştırır ve Allah kimin kusurunu araştırırsa, onu evinin içinde olsa bile rezil eder.»

Rivayete göre Allah Teâlâ Musa'ya *(aleyhisselâm)* şöyle vahyetmiştir: ‹Kim gıybetten tevbe ederek ölürse, o cehenneme en son girecek kimsedir'.

Enes dedi ki: Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* birgün oruç tutmayı emrederek şöyle buyurmuştur: *"Sakın ben kendisine izin vermedikçe hiçbir kimse iftar etmesin!"* Bunun üzerine halk oruç tutup akşamladı. İftar zamanı kişi gelir ve 'Ey Allah'ın Rasûlü! Ben bugünü oruçlu geçirdim. İftar için bana izin ver' derdi. Peygamber de kendisine izin verirdi. Böylece biri diğerini takiben izin almaya gelirlerdi. En sonunda bir kişi geldi ve dedi ki: 'Ey Allah'ın Rasûlü! Kureyş'ten iki genç kız oruç tutmuşlar, sana gelmekten utanıyorlar. İftar için kendilerine izin ver'. Peygamber adamdan yüz çevirdi, adam sözünü tekrarladı, Peygamber yine onun sözüne kulak vermedi. Adam tekrar etti, bunun üzerine Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurdu: *"Onların ikisi oruç tutmamıştır. Bütün gün halkın etini yiyen bir kişi nasıl oruçlu sayılır? Git onlara şöyle de: Eğer oruçlu iseler istifra etsinler."*

Bunun üzerine adam onlara gelerek durumu haber verdi. Onlar istifra ettiler. Onların ağızlarından kan çıktı. Adam Hz. Peygamber'e gelip haber verdi. Bunun üzerine Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurdu:

"Nefsimi elinde tutan Allah'a yemin olsun ki onlar bu kan parçasını karınlarında bıraksaydılar, ateş ikisini de yerdi."

Bir rivayette Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* o kişiden yüz çevirdi, kişi sonra tekrar geldi ve 'Ey Allah'ın

Rasülü! Allah'a yemin ederim, onların ikisi de öldü veya ölüme yaklaştılar› dedi. Bunun üzerine Peygamber adama 'Onların ikisini huzura getir' diye emir verdi. Hz. Peygamber'e geldiler. Hz. Peygamber bir fincan istedi. Onlardan birine 'Bunun içine istifra et' dedi. O da irin, kan ve sarı sudan oluşan bir kusmuğu, fincanı dolduruncaya kadar boşalttı. Peygamber diğerine de 'istifra et' dedi. O da aynen o şekilde istifra etti bunun üzerine Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle dedi: *"Muhakkak bu iki kadıncağız, Allah Teâlâ'nın kendilerine helâl kıldığı nimetlerden oruç tutup yemediler, fakat kendilerine haram kıldığı şeyle iftar ettiler. Biri diğerinin yanına oturdu. Başladılar halkın etlerini yemeye!"*

Enes şöyle anlatıyor: Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* bize hutbe okudu. Faizden bahsetti. Onun korkunçluğunu uzun uzadıya belirtti. Sonra şöyle buyurdu: *"Kişinin faizden bir dirhem kazanması, Allah nezdinde günah bakımından, otuzaltı zinadan daha tehlikelidir. Faizin en çirkini ise, müslümanın ırzına dil uzatmaktır.»*

Câbir der ki: Bir seferde Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* ile beraberdik. Sahipleri azap gören iki kabrin yanında durarak şöyle buyurdu: *"Bu iki kabrin sahibi azap görüyorlar! Oysa azap görmeleri pek büyük olmayan bir suçtan dolayıdır. Onlardan biri halkın gıybetini yapardı. Diğeri ise küçük taharetten korunmazdı.»*

Bunun üzerine Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* bir hurma dalı veya iki hurma dalı istedi. O dalları kırıp sonra her parçayı bir kabrin üzerine dikmeyi emretti ve şöyle dedi: *"Bu iki dal yaş oldukça onların azabı hafifletilir."*

Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* Maiz b. Mâlik'i recmettiği zaman bir kişi yanındaki arkadaşına dedi ki: 'Bu (Maiz), köpeğin ansızın ölmesi gibi öldü!' Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*, bu iki kişi beraberinde olduğu halde bir leşin yanından geçti ve o iki kişiye dedi ki: "Şu leşi parçalayıp yeyiniz!" Onlar 'Ey Allah'ın Rasûlü! Biz leş mi yiyelim?' dediler. Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurdu: *"İkinizin, müslüman kardeşinizin ölüsünden yemiş olduğunuz şey, bu leşten daha pis kokuyor."*

Ashâb-ı kirâm birbirlerine rastladıkları zaman birbirlerini güler yüzle karşılar, gıyablarında konuşmazlardı ve bunun, amellerin en faziletlisi olduğunu ve bunun aksini yapmanın da münafıkların âdeti olduğunu bilirlerdi.

Ebu Hüreyre der ki: "Kim dünyada müslüman kardeşinin etini yerse, ahirette ona o müslümanın eti yaklaştırılır ve kendisine 'Diri iken onun etini yediğin gibi ölü iken de ye!' denir. O da mecbur kalarak yer. Böylece geveler, tiksinir, bağırır ve yüzünü buruşturur.

Bu söz aynı zamanda merfû hadis olarak da rivayet edilmiştir.

Rivayet ediliyor ki iki kişi, Mescid-i Haram'ın kapılarından birinin önünde oturuyordu. Daha önce kadınlığa özenen, fakat o anda o kötü âdeti terkeden biri onların yanından geçti. Onlar arkasından 'Onda kadınımsı hareketlerden bir şeyler kalmış!' dediler ve o sırada namaz için kamet getirildi. O iki kişi içeri girdi. Halkla beraber namaz kıldılar.

Söyledikleri söz onların kalbinde 'Acaba gıybet oldu mu, olmadı mı?' diye bir merak vesilesi oldu. Bunun üzeri-

ne ikisi Atâ'ya gelip hâdiseyi anlattılar. Atâ ikisine de yeniden abdest almayı, namaz kılmayı, eğer oruçlu iseler oruçlarını kaza etmelerini emretti.

Mücahid '*Veyl olsun her ayıplayıcıya! Yüzlerine karşı dil uzatıcıya!*' ***(Hümeze, 1)*** ayetinin tefsirinde şöyle dedi: 'Hümeze halka taneden kimse, Lümeze halkın etini yiyen kimse demektir'.

Katade der ki: 'Bize belirtildiğine göre kabrin azabı üç çeyrektir. Bir çeyreği gıybetten, bir çeyreği koğuculuktan ve bir çeyreği de sidikten korunmamaktan gelir!'

Hasan-ı Basrî şöyle demiştir: 'Allah'a yemin ederim ki gıybet, mü'min kişinin nâmını ifsad hususunda cüzzam'ın ceseddeki tahribatından daha süratlidir'.

Birisi şöyle demiştir: 'Biz selef-i sâlihîn'e yetiştik. Onlar ibadeti oruç tutmakta ve namaz kılmakta değil, dillerini halkın ırzından tutmakta görürlerdi›.

İbn Abbas şöyle demiştir: ‹Sen, arkadaşının ayıplarını belirtmek istediğin zaman onun yerine kendi ayıbını belirt!'

Ebu Hüreyre şöyle demiştir: 'Sizden bir kimse müslüman kardeşinin gözündeki çöpü görür de kendi gözündeki merteği görmez!'

Hasan-ı Basrî şöyle demiştir: 'Ey Âdemoğlu! Sen imanın hakikatini ancak sende mevcut olan bir ayıptan dolayı halkı ayıplamayı terkettikten sonra elde edebilirsin. Ancak o ayıbın ıslahına başlayıp nefsinde bulunan o ayıbı ıslah ettikten sonra elde edebilirsin. Bunu yaptığın zaman senin meşguliyetin, nefsin hakkında olur. Allah nezdinde kulların en sevimlisi böyle olanıdır'.

Mâlik b. Dinar şöyle anlatır: ''Hz. İsa beraberinde havariler olduğu halde bir köpek leşinin yanından geçti. Havariler 'Bu köpeğin kokusu amma da fena' dediler. İsa *(aleyhisselâm)* 'Onun dişinin parlaklığı ne de güzeldir' diye karşılık verdi. Sanki İsa *(aleyhisselâm)* bu sözüyle havarileri, köpeğin gıybetini yapmaktan bile menediyor ve onların Allah'ın mahluku hakkında güzelden başka birşey söylememelerine dikkatlerini çekiyordu."

Ali b. Hüseyin başkasının gıybetim yapan bir kişiyi dinledi ve şöyle dedi: 'Gıybetten kaçın! Çünkü gıybet, insan köpeklerinin katığıdır'.

Hz. Ömer şöyle demiştir: 'Allah'ın zikrinden ayrılmayın! Çünkü onda şifa vardır. Halktan bahsetmekten sakının! Çünkü o hastalıktır'.

Allah Teâlâ'dan, ibadetine yönelmek için tevfîkini talep ederiz.

Gıybet'in Anlamı ve Tarifi

Gıybet duyduğu zaman insanın hoşuna gitmeyen, gıyabında yapılan konuşmadır. Söylemiş olduğun şey, ister bedeninde, ister nesebinde, ister ahlâkında, ister fiilinde, ister zihninde, ister bünyesinde olsun hiçbir fark yoktur. Hatta elbisesinde, evinde ve bineğinde bile hoşuna gitmeyen bir eksikliği belirtsen yine gıybet olur.

Bedene gelince, gözündeki zayıflığı, şaşılığı, başındaki kelliği, boyunun kısa veya uzunluğunu, renginin siyahlığı ve sarılığını belirtmek gibidir. Nasıl olursa olsun, kişinin

kendisiyle vasıflanabileceği düşünülen ve söylenildiği takdirde hoşuna gitmeyen her söz gıybete dahildir.

Nesebe gelince, 'Babası Nebtî (çiftçi, ziraatçı) veya Hindli'dir' veya 'hasis' veya 'ayakkabı tamircisi' veya 'çöpçü' gibi kişinin hoşuna gitmeyen herhangi bir vasfını söylemendir.

Ahlâka gelince, 'O kötü ahlâklıdır, cimridir, gururludur, riyakârdır. Fazla öfkeli, korkak, âciz, zayıf kalpli, mütehevvir ve benzeri ahlâklıdır!' demek de gıybettir.

Dil ile ilgili fiillerine gelince, 'O hırsız, yalancı, içkici, hain, zâlim, namaz hususunda gevşek, zekât hususunda küstah veya güzel rükû yapmaz, güzel secde etmez, necasetlerden korunmaz veya anne ve babasına karşı itaatkâr değildir veya zekâtı yerine sarfetmiyor veya zekâtı güzelce taksim etmeyi beceremiyor veya orucunu kadınlarla müstehcen konuşmaktan, gıybet yapmaktan, halkın namusuna saldırmaktan korumuyor' demek de gıybettir.

Dünya ile ilgili fiiline gelince, 'O az edeplidir. Halk hakkında küstahtır veya hiç kin senin kendi üzerinde hakkı olduğunu görmediği gibi, kendi nefsinin herkeste hakkı olduğunu sanar veya fazla konuşur. Fazla er, fazla uyur. Uyku vakti olmayan vakitlerde uyur, uygun olmayan yerlerde oturur' demek de gıybettir. Elbisesinde ise 'Onun yenleri pek geniştir. Eteği uzun, elbisesi kirlidir' demek de gıybettir. Bir grup 'Din hususunda gıybet yoktur. Çünkü din hususunda başkasını kötüleyen bir kimse Allah'ın kötülediğini kötülüyor demektir. Bu bakımdan başkasını günahlarıyla zikredip o günahlarından dolayı kötülemek caizdir' demişler ve delil olarak şu rivayeti öne sürmüşlerdir: Peygamber *(aleyhisselâm)*'a bir kadından söz edilerek onun fazla saliha ve fazla

oruç tutan olduğu söylendi. Fakat 'kadın diliyle komşularına eziyet veriyor' da denildi. Peygamber *(aleyhisselâm)* de cevap olarak şöyle buyurdu: *"O ateştedir."*

Yine Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in yanında başka bir kadından söz edilerek, onun cimri olduğu söylendi. Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurdu: *"Böyle olduktan sonra onun hayrı nerede kalır?"* Bu söz, bozuk bir sözdür. Çünkü ashâb-ı kirâm, Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'den ahkâmı sormaya muhtaç olduklarından dolayı gelip Peygamber'e böyle şeyleri soruyorlardı. Onların gayeleri sözü edilen adamı tenkid değildi ve Peygamberin meclisinden başka bir mecliste de böyle bir şeye ihtiyaç yoktu. Bizim elimizdeki delil, ümmetin icmaıdır. Ümmet, başkasını, hoşuna gitmeyecek bir vasıfla anan kimsenin gıybetçi olduğunda ittifak etmiştir. Çünkü böyle bir kimse Peygamberin gıybet tarifinde belirttiği hükme dahil olur. Bütün bu konularda doğru olduğu halde gıybet eden bir kimse gıybetçidir, rabbine isyan etmiştir ve kardeşinin etini yemiş gibidir. Nitekim Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurmuştur:

-Gıybetin ne olduğunu biliyor musunuz?

-Allah ve Rasûlü daha iyi bilir.

-Gıybet kardeşinin hoşuna gitmediği bir vasıfla onu zikretmendir.

-Ya benim dediğim kardeşimde varsa?

-Eğer senin dediğin kardeşinde varsa, onun gıybetini yapmış olursun. Eğer dediğin kendisinde yoksa ona iftira etmiş olursun.

Muaz b. Cebel şöyle anlatıyor: Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in yanında bir kişinin bahsi geçti. Ashâb 'O çok âciz bir kimsedir!' dedi. Buna karşılık Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurdu:

-Siz kardeşinizin gıybetini yaptınız!

-Biz onda olanı söyledik!

-Eğer onda olmayanı söyleseydiniz kendisine iftira etmiş olurdunuz.

Huzeyfe Âişe›nin şöyle dediğini rivayet eder: Âişe, Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in yanında bir kadından bahsetti ve dedi ki: 'O kısa boyludur›. Bunun üzerine Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*Âişe›ye şöyle dedi: «Sen onun gıybetini yapmış oldun!»

Hasan-ı Basrî şöyle demiştir: Başkasından bahsetmek üç kısma ayrılır:

1.Gıybet 2.Bühtan 3.İftira

Bunların hepsi Allah'ın Kitabı'nda zikredilmiştir. Bu bakımdan gıybet; kişide olanı söylemendir, bühtan kişide olmayanı söylemendir. İftira ise, kulağa geleni söylemendir! İbn Sîrîn bir kişiden bahsederken şöyle demiştir: ‹O siyah kişi...› Sonra Allah›tan bağışlanma diledi ve 'Ben gıybet yapmış olduğum kanaatindeyim' dedi. İbn Şîrîn, İbrahim Nehâî'den bahsederken elini gözünün üzerine koyup öyle konuştu, kör İbrahim demedi. Hz. Âişe şöyle demiştir: 'Sakın hiçbiriniz başkasının gıybetini yapmasın! Çünkü ben bir ara Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in yanında iken bir kadın için 'Şu kadın ne kadar da uzun etekli imiş!' dedim. Bunun üzerine Peygam-

ber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* bana dedi ki: *"At, at!"* Ben ağzımdan bir çiğnem et parçası çıkardım.

Dili Gıybetten Korumanın İlacı

Bütün huylar, ancak ilim ve amel macunuyla tedavi edilir. Her illetin ilâcı, sebebinin zıddı iledir. Bu bakımdan biz illetlerin sebeplerini araştıralım. Dili gıybetten uzak tutmanın ilâcı iki şekilde olur:

Birincisi: İcmâlî

İkincisi: Tafsilî

İcmâlî; kişinin gıybet etmesinden ötürü -rivayet ettiğimiz hadîslerden anlaşıldığı gibi- kendisini Allah'ın gazabına mâruz bırakmış olduğunu bilmesidir ve yine gıybetin kıyamet gününde iyiliklerini yok edeceğini bilmesidir. Çünkü kıyamet günündeki iyilikleri, gıybetinin ve mürüvvetinin bedelidir. Eğer iyilikleri yoksa, gıybeti yapılanın kötülüklerinden onun defterine nakledilir. O, bununla Allah'ın gazabına mâruz kalır ve Allah nezdinde murdar et yiyene benzer. Kulun kötülük kefesi, iyilik kefesine ağır basarsa cehenneme girer. Bazen de gıybetini yapmış olduğu adamdan kendisine bir günah nakledilir ve o günah ile terazisinin günah kefesi ağır basar ve dolayısıyla cehenneme girer. Gıybetçinin başına gelen azabın en azı, onun amellerinin sevabını azaltmasıdır. Bu azaltma, hakkın istenilmesi, sual, cevap ve hesap icra edildikten sonra olur. Nitekim Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurmuştur:

"Gıybetin, kulun hasenâtında yapmış olduğu tahribat, ateşin odunda yapmış olduğu tahribattan daha süratli ve şiddetlidir."

Rivayet ediliyor ki bir kişi Hasan-ı Basrî'ye 'Kulağıma geldiğine göre, sen benim gıybetimi yapıyormuşsun?' dedi. Hasan-ı Basrî cevap olarak 'Seni hasenat ve hayratımda hâkim kılacak kadar senin kıymetin yanımda büyümemiştir' dedi.

Bu bakımdan kul, gıybetin kötülüğü hakkında vârid olan hadîslere iman ettiğinde o hadîslerdeki tehditlerden korktuğu için dilini başıboş bırakmaz. Nefsi hakkında düşünmek ona fayda verir. Eğer nefsinde bir ayıp görürse, onunla meşgul olur ve Peygamberin şu hadîsini hatırlar: *"Kendisinin ayıbı, kendisini halkın ayıbıyla meşgul olmaktan alıkoyan kimseye cennet vardır.»*

Bir ayıbı gördüğü zaman, nefsini kötülemeyi bırakıp başkasını kötülemekle meşgul olmaktan utanması en uygun davranıştır. Başkasını ıslah edip o ayıptan uzaklaştırmaktan âciz olması, kendisinin günahtan uzaklaşmak hususunda âciz olması gibidir. Bu da eğer o ayıp, kişinin fiili ve iradesiyle ilgili ise sözkonusudur. Eğer yaratılıştan gelen birşey ise kişiyi ondan dolayı kötülemek, yaradanı kötülemek demektir! Zira bir sanatı kötüleyen, sanatçıyı kötülemiş olur.

Adamın biri bir hikmet ehli zâta: 'Ey çirkin yüzlü!' dedi. O zât cevap olarak şunları söyledi: 'Yüzümün yaratılışı elimde değildi ki onu güzel yapayım!'

Kul, nefsinde bir ayıp görmediği zaman Allah Teâlâ'ya teşekkür etmelidir. Nefsini ayıpların en büyüğü olan gıybetle kirletmemelidir; zira halkın ayıplarını söyleyip ölünün etinden yemek, ayıpların en büyüklerindendir. Eğer kişi insaflı olsaydı nefsini her ayıptan uzak sanmasının, nefsini tanımaması anlamına geldiğini bilirdi. Bu ise ayıpların

en büyüklerindendir. Kendisinin gıybeti yapıldığı takdirde rahatsız olduğu gibi, başkasının da gıybeti yapıldığı takdirde rahatsız olacağını bilmesi, kendisine fayda verir. Madem ki kendi gıybetinin yapılmasına razı değildir, o halde kendi nefsi için razı olmadığı birşeye başkası için de razı olmamalıdır. İşte bunlar tedavi usûllerinin en güzelleridir.

Tafsilî; kişiyi gıybete sürükleyen ve teşvik eden sebebe bakmasıdır; zira hastalığın tedavisi, sebebinin önlenmesiyle mümkündür. Biz ise daha önce sebepleri beyan etmiştik. Öfkeye gelince, bunu "Öfkenin Afetleri" bölümünde zikredeceğimiz tedavi formülleriyle tedavi etmelidir. Şöyle ki: 'Ben filan adama öfkelendiğim takdirde,Allah da o gıybetten dolayı bana öf-kelenir; zira Allah beni gıybet etmekten menetmiştir. Ben ise onun yasakladığı şeyi, cüret ve cesaretle yapıyorum. Onun yasağını ha-fife alıyorum' demesidir. Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurmuştur: *"Muhakkak ki cehennemin bir kapısı vardır. O kapıdan dünyada kinini Allah'a isyan etmek sûretiyle yerine getiren girer!"*

Yine şöyle buyurdu: *"Kim rabbinden korkarsa, onun dili ağırlaşır ve o kinini icra edemez."*

Yine buyurdu: *"Kim kinini icra etmeye gücü yettiği halde öfkesini yutarsa, kıyamet gününde Allah onu mahşer ehlinin gözü önünde çağırır, istediği hûriyi alması için kendisini serbest bırakır."*

Peygamberlere inen semâvî kitapların bazılarında şu hakîkatler yer almaktadır: 'Ey Âdemoğlu! Öfkelendiğin zaman beni hatırla ki ben de öfkelendiğim zaman seni hatırlayayım, helâk ettiklerimin arasında seni helâk etmeyeyim'.

Arkadaşlara muvafakat etmeye gelince, bu senin insanları razı etmeyi istediğin zaman Allah'ı kızdırmış olacağını bilmendir. Yaradanını tahkir, başkasını tazim etmeyi nefsine nasıl yediriyorsun? Nasıl mevlânı razı etmeyi, başkalarının razı olması için terkediyorsun? Fakat öfkelendiğin adamı kötülükle anman gerekmez. Aksine o adamı kötülükle andıkları zaman arkadaşlarına da Allah rızası için öfkelenmelisin. Çünkü onlar, günahların en fâhişi olan gıybet ile senin rabbiıe isyan etmiş olurlar! Başkasını hâinliğe nisbet etmek sûretiyle kendini temize çıkarmaya gelince -oysa onu zikretmeye ihtiyaç da yoktu- bu illeti, yaratıcının öfkesine mâruz kalmanın, yaratılmışların öfkesine mâruz kalmaktan daha şiddetli olduğunu bilmekle tedavi edebilirsin! Oysa sen, gıybet yapmakla kendini Allah'ın kahrına mâruz bırakıyorsun ve buna rağmen halkın öfkesinden kurtulup kurtulamayacağını da bilmiyorsun. Bu bakımdan dünyada nefsinin kurtuluşunu vehmederek, ahirette helâk edersin, hakîkat yönünden sevaplarını yok eder, zarar edersin, hâli hâzırda Allah'ın kötülemesi senin için gerçekleşmiş olur. Oysa sen halkın seni gelecekte kötülemelerini önlemeyi düşünüyorsun. Bu ise cehalet ve mahrumluğun ta kendisidir.

Senin özür olarak 'Eğer ben haram yiyorsam, salâh ve takvâ ile bilinen filan adam da yiyor. Eğer sultanın malını kabul ediyorsam, filan adam da kabul ediyor' demen, cehaletin ta kendisidir. Çünkü sen, kendisine uyulmanın caiz olmadığı bir kimseye uymayı, mazeret olarak ileri sürüyorsun; kim olursa olsun, Allah'ın emrine muhalefet eden bir kimseye uyulmaz! Eğer başkası ateşe girerse, sen de ateşe girmeye muktedir isen ona uymazsın. Eğer ona uyarsan akılsızsın. Bu bakımdan senin söylediğinde gıybet vardır. Üstelik günah da vardır. O günahı, kendisiyle özür diledi-

ğin şeye eklemiş bulunuyorsun. Ayrıca cehalet ve hamakatını iki günahı bir araya getirerek tescil etmiş olursun. Tıpkı keçiye bakıp kendini dağın tepesinden aşağı atan bir koyun gibi olursun. Koyun da senin gibi nefsini helâk etmiştir. Eğer o konuşabilseydi muhakkak kendisini mazur göstermeye çalışarak, 'Keçi benden daha akıllıdır. Oysa o kendini helâk etti. İşte ben de onun gibi yaptım' derdi. O böyle dediği zaman, sen onun cehaletine gülerdin. Oysa senin halin de onun haline benziyor. Buna rağmen sen yaptığına hayret etmiyor ve kendine gülmüyorsun! Başkasını tenkid ederek kendi faziletini isbatlamak sûretiyle böbürlenip nefsini temize çıkarmana gelince, bilmelisin ki onun hakkında söylediğinle Allah nezdindeki faziletini iptal etmiş olursun. Sen, halkın senin faziletli olduğuna inandığından dolayı tehlike ile karşı karşıyasın. Bir de senin, halkın gıybetini yaptığını bildikleri zaman senin hakkındaki inançları eksilir. Bu bakımdan sen yaradanırı yanında kesinlikle mevcut olan fazileti, insanların yanında vehmettiğinle değiştirmiş olursun! Farzedelim ki insanlar senin faziletli olduğuna inanıyorlar, acaba onlar Allah'ın nezdinde sana zerre kadar bir fayda verebilirlermi? Seni Allah'ın azabının bir zerresinden kurtarabilirler mi?

Hasedden ötürü gıybet yapmaya gelince bu gıybet, iki azabı bir arada toplamak demektir. Çünkü sen o adama dünya nimetinden dolayı hased ettin ve dünyada bu hasedinle azap çekmektesin. Bununla da kanaat getirmedin. Sonunda âhiret azabını da buna ekledin! Bu bakımdan sen dünyada nefsini zarara soktun, böylece ahirette de nefsine zarar vermiş oldun. Dolayısıyla iki azabı bir araya getirmiş oldun. O adama hased etmekle kendi nefsini zarara sokup hayırlarını ona hediye ettin! Bu bakımdan sen onun dostu,

kendi nefsinin düşmanısın; zira senin gıybetin ona değil sana zarar verir. Ona ise fayda verir. Çünkü sen hayırlarını kendisine naklediyor veya onun günahlarını kendine aktarıyorsun. Bu ise sana fayda vermez. Sen hasedin çirkinliğine, ahmaklığın cehaletini eklemiş oldun! Bazen de senin hased etmen ve çekememezliğin, hased ettiğin adamın faziletinin yayılmasına vesile olur. Nitekim şöyle denilmiştir: 'Allah Teâlâ, durulmuş bir faziletin yayılmasını irade ettiği zaman, o fazilette hasedçi bir kimsenin dilini çalıştırır'.

İstihzâya gelince, senin istihzâdan gayen, halkın yanında başkasını rezil etmektir. Oysa Allah, melekler ve peygamberlerin nezdinde kendi nefsini rezil etmek sûretiyle onu halk yanında rezil etmeye çalışırsın. Bu bakımdan eğer sen çekeceğin hasreti, utangaçlığı ve kendisiyle istihzâ ettiğin kimsenin günahlarını yüklendiğin ve dolayısıyla cehenneme sevkolunduğun kıyamet gününün mahrumiyetini düşünmüş olsaydın, mutlaka bu düşüncen seni, arkadaşını rezil etmekten alıkoyardı. Eğer halini bilseydin, kendi kendine gülmek başkasına gülmekten senin için daha evlâ olurdu. Çünkü sen birkaç kişinin yanında onunla istihzâ ederek kendini kıyamet gününde mahşer ehlinin gözü önünde elinden tutulup merkebin ateşe sevkedildiği gibi o adamın günahları altında inlediğin halde sevkedilmeye mâruz bırakıyorsun! Hem de o adamın seninle alay ettiği, senin mahrum oluşuna sevindiği, Allah'ın onu sana karşı desteklemesinden ötürü mesrur olduğu ve senden intikamını alma imkânını kendisine verdiği bir durumda ateşe atılacaksın!

Günahından dolayı kişiye merhamet ve şefkat etmeye gelince, bu esasında güzeldir. Fakat İblis, bu güzeli yap-

mandan dolayı sana hased etti, dolayısıyla seni dalâlete sürükledi. O şefkat ve merhametinden daha fazla sevaplarından o adamın defterine nakledilmesine sebep olacak bir sözü ağzından çıkarttı ve seni konuşturdu. Bu bakımdan senin o adamın defterine naklolunacak sevapların, o adamdan sâdır olan günahın yerine geçecek ve o adam şefkat ve merhamete ihtiyaç duymaktan çıkacaktır. Bu sefer sen şefkat ve merhamete muhtaç olacaksın. Çünkü senin ecrin yanıp kül oldu ve hasenâtından eksildi. Böylece anlaşıldı ki Allah için öfkelenmek de gıybet yapmayı gerektirmez. Ancak şeytan Allah için öfkelendiğinden ötürü elde etmiş olduğun ecri yok etmek ve seni Allah'ın gazabına maruz bırakmak için sana gıybeti sevdirmiştir. Seni gıybete sürüklediği zaman kendi nefsine şaşmalısın. Nefsini ve dinini başkasının dini ve dünyasıyla nasıl helâk ettiğine hayret etmelisin! Oysa sen dünyanın cezasından da emin değilsin. O ceza da senin şaşkınlık göstermek sûretiyle müslüman kardeşinin örtüsünü yırttığın gibi örtünü yırtmaktır. Bu bakımdan bütün bunların ilacı sadece marifet ve imanın giriş kapılarından olan bu şeyleri tesbit edip elde etmektir. Bu bakımdan bütün bunlar hakkında imanı kuvvetli olan bir kimse, hiç şüphesiz dilini gıybetten tutar.

Dilin Dışında Yapılan Gıybet Türleri

Dil ile söylemek, ancak başkasına müslüman kardeşinin bir eksikliğini anlattığın ve hoşuna gitmeyen bir vasfını belirttiğin için haram olmuştur. Bu bakımdan ta'rizen kendisinden bahsetmek, açıkça kendisinden bahsetmek gibidir. Bu hususta fiil de söz gibidir. İşaret, îma, dudak bükme, göz kırpma, yazı, hareket ve maksadı belirten her türlü söz,

açıkça söylemek gibidir. O halde bunların tümü gıybet ve haramdır.

Âişe vâlidemizin şu sözü îma ve işaret kısmındandır: Bizim evimize bir kadın geldi. Kadın gittikten sonra elimle kadının kısa boylu oluşuna işaret ettim. Bunun üzerine Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* bana şöyle dedi: *"Kadının gıybetini yaptın!"*

Başkasının durumunu hikâye etmek sûretiyle taklidini yapmak da gıybettir. Aksayarak yürümek veya kişinin yürüdüğü gibi yürümek gıybettir, hatta azap bakımından gıybetten daha şiddetlidir. Çünkü böyle yapmak, kişiyi anlatmakta daha tesirli olur. Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*, Aişe'nin başka bir kadının taklidini yaptığını gördü ve şöyle buyurdu:

"Bana şu kadar şu kadar verilse bile yine de bir insanın taklidini yapmak beni sevindirmez!"

Yazı ile gıybet de böyledir. Çünkü kalem de bir dildir. Bir kitabın yazarı, belli bir şahıstan bahseden kitabında onun konuşmasını çirkin gösterirse gıybet olur. Ancak konuşmayı böyle göstermeye kendisini mecbur eden birşey bulunursa, o zaman hüküm değişir. Nitekim ileride bu bahis gelecektir. Müellifin 'bir kavim şöyle dedi' demesi ise, gıybete dahil olmaz. Ancak gıybet, belli bir şahsa -ister diri, isterse ölü olsun- saldırmaktan ibarettir. 'Bugün bizim yanımızdan geçenlerin veya bizim gördüklerimizin bir kısmı' demen gıybettendir. Yani eğer muhatabın bu ibareden belli bir şahsı anlarsa, gıybet olur. Çünkü mahzurlu olan, muhataba belli bir şahsı anlatmaktır. Anlatmakta kullanılan metod ve sistem değildir. Eğer muhatab o konuşmandan belli bir şahsı anlamazsa öyle konuşman

caizdir. Nitekim Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* bir insanın herhangi bir hareketinden hoşlanmadığı zaman şöyle derdi: *"Bazı kavimlere ne oluyor ki şöyle yapıyorlar?"*

Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* isim söyleyerek eleştirmezdi. Senin 'Seferden gelenlerin bir kısmı, ilim iddia edenlerin bir kısmı' demen, eğer belli bir şahsı anlatan karine varsa gıybet olur. Gıybet çeşitlerinin en çirkini, riyakar kurra'nın (okuyucular) gıybetidir. Çünkü bunlar maksatlarını salâh ve takvâ ehlinin tabirleriyle anlatırlar ki zâhirde gıybetten kaçındıklarını gösterip maksadlarını anlatmış olsunlar! Bunlar cehaletlerinden dolayı iki fâhiş hareketi bir arada yaptıklarını bilmezler: Hem gıybet, hem riyakarlık!

Yanında bir insandan bahsedildiğinde 'Bizi sultanın huzuruna girmekle, dünyada müptezellikle imtihan etmeyen Allah'a hamd olsun!' demek veya 'Hayânın azlığından Allah'a sığınırız. Allah bizi hayâsızlıktan korusun!' demek de öyledir! Bu konuşmasından maksadı; başkasının ayıbını anlatmaktır. Fakat adamı (güya) dua tabiriyle zikrediyor. Bazen de gıybetini yaptığı bir kimsenin medhini gıybetten önce yapar ve der ki: 'Filan adamın durumu ne güzeldir. İbadetlerde kusur yapmazdı. Fakat kendisine, bir gevşeklik musallat olmuş. Hepimizin müptelâ olduğu sabırsızlık belasına müptelâ olmuştur!' Böylece kendi nefsini zikreder. Oysa maksadı, onun zımnında başkasını kötülemek, kendi nefsini de, sâlih kimselere benzetmek sûretiyle övmektir. Böylece hem gıybetçi, hem riyakâr, hem de nefsini temize çıkarmış olur.

Dolayısıyla üç kötü davranışı bir araya getirmiş olur! Fakat cahilliğinden dolayı zanneder ki kendisi sâlih ve gıy-

betten korunan kimselerdendir ve bu sırra binaendir ki şeytan, câhillerle -ilimsiz olarak ibadete daldıkları zaman- oynar. Muhakkak şeytan onların yakasına yapışır, onları meşakkate sokar, hileleriyle onların amellerini yakıp kül eder. Onlara güler ve onlarla alay eder! Bir insanın ayıbı zikredildiği halde hazır bulunanlardan bazıları uyanıp da onu kavrayamaz. Bu bakımdan yapılan gıybeti anlamayan da anlasın diye 'Sübhânallah! Bu ne kadar da acaib imiş!' demek ve uyanmayan kişi kendisine kulak versin ve dediğini anlasın diye söylemek de gıybettendir. Böylece Allah Teâlâ'yı zikreder, onun ismini çirkin emeline ulaşmak için alet yapar. Oysa kendisi aldanmışlığından ve cehaletinden dolayı Allah'ı andığını sanarak Allah'a karşı minnet eder ve 'Beni dostumuzun hakkında cereyan eden istihfaf üzdü. Allah'tan onun nefsini rahata kavuşturmasını isteriz' der. Böyle söylemesine rağmen üzüldüğü iddiasında yalancıdır ve dua etmesinde samimi değildir. Eğer maksadı hakarete uğrayan kişiye dua etmek olsaydı, o duayı namazından sonra gizlice yapardı. Eğer adamın hakarete uğraması kendisini üzmüş olsaydı, adamın hoşuna gitmeyen şeyi açıklamak sûretiyle gıybetini yapmak da kendisini üzerdi.

Yine der ki: 'O miskin adam büyük bir belaya uğramış! Allah bizim de, onun da tevbesini kabul eylesin!' Kişi bütün bu durumlarda dua ettiğini göstermesine rağmen Allah onun kalbindeki pisliğe muttali'dir. Onun gizli maksadını bilir. Fakat o cehaletinden dolayı, kendisinin, cahillerin açıkça günah işleyip cehaletlerinin gereğini yaptıkları zaman uğradıkları felâketten daha büyük bir felâkete maraz kaldığını bilmez. Benimsemek ve hayret etmek yoluyla gıybeti dinlemek de gıybettendir. Çünkü bu şekilde dinleyen bir kişi, gıybetçinin gıybet hususundaki keyfi artsın diye

ve gıybette alabildiğine ileri gitsin diye onu şaşkın şaşkın dinler. Sanki o böyle davranmakla gıybetçinin içindekini söküp çıkarır ve şöyle demek ister: 'Hayret! Ben o adamın böyle olduğunu bilmiyordum. Ben onu şu ana kadar ancak hayırlı, sâlih bir kimse biliyordum. Ben onda senin söylediğinin tam tersi olduğunu sanıyordum. Allah bizi her türlü beladan korusun!' Zira bütün söyledikleri ve hareketleri gıybeti tasdik etmektir. Gıybeti tasdik etmek de gıybetten başka birşey değildir. Hatta susan da gıybetçinin ortağıdır! Nitekim Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurmuştur: *"Gıybeti dinleyen, gıybetçilerden biri olur."*

Hz. Ebubekir ile Hz. Ömer'den rivayet ediliyor ki onlardan biri arkadaşına 'Filan adam çok uyuyor!' dedi. Sonra ikisi birden ekmeklerini yemek için Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'den bir katık istediler. Bunun üzerine Peygamber ‹Siz katıklandınız!› dedi. Onlar ‹Bizim katıklanmadan haberimiz yok!' deyince, Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle dedi: *"Evet, siz kardeşinizin etinden yediniz!"* Dikkat ettiğinde, Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in ikisini birden suçladığını göreceksin. Oysa o sözü söyleyen sadece onlardan biriydi. Diğeri onu dinliyordu. '(Maiz), köpeğin öldüğü gibi öldü!' diyen bir kişi olduğu halde Peygamber ikisine birden şöyle dedi: *"Şu leşten yeyiniz!"* İkisini birden leş yemeye davet etti. Bu bakımdan gıybeti dinleyen de gıybetin günahından kurtulamaz. Ancak diliyle veya korktuğu takdirde kalbiyle gıybeti reddederse veya gıybet meclisinden kalkarsa veya gıybetçinin konuşmasını başka bir konuşma ile keserse gıybetçi sayılmaz. Aksi takdirde günahkâr olur! Eğer gıybetçiye diliyle sus deyip de kalben onun gıybetini dinlemek istiyorsa, bu münafıklık olur. Kalben gıybeti çirkin görmedikçe müna-

fıklıktan kurtulamaz. Eliyle susması için işaret etmek veya kaşıyla veya kirpikleriyle işaret etmek yeterli değildir. Çünkü bu işaretler bahsi yapılan kişiyi hakir görmek demektir. Aksine o kişiyi tahkir değil de tazim etmeli ve açıkça onu müdafaa etmelidir. Nitekim Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurmuştur: *"Kimin yanında bir mü'min zelil ediliyorsa, o da kudreti olduğu halde o mü'mine yardım etmiyorsa, Allah onu kıyamet gününde insanların gözü önünde zelil eder.»*

Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* buyurdu: *"Kim (müslüman) kardeşinin bulunmadığı bir mecliste onun haysiyetini korursa, kıyamet gününde onun haysiyetini korumak Allah'a hak olur. Kim kardeşinin gıyabında onun haysiyetini korur ve müdafaa ederse, o kimseyi ateşten azad etmek Allah'a hak olur."*

Gıyabında müslümana yardım etmek hususunda ve bunun fazileti hakkında birçok haberler vârid olmuştur. Biz bunları Sohbet Adabı bölümünde zikretmiştik. Bu bakımdan ikinci kez tekrarlamakla sözü uzatmak istemiyoruz.

Gıybet Etmeye Yönlendiren Sebepler

İnsanoğlunu gıybete sürükleyen sebepler pek çoktur. Fakat bunları onbir sebepte toplamak mümkündür. Bu onbir sebebin sekizi, halkın geneliyle ilgilidir. Üç tanesi de din ehl ve havâsla ilgilidir. Halkın geneli hakkındaki sekiz sebep şunlardır:

1.Öfkesini teskin etmek. Bu tür gıybet, gıybeti yapılan adama kızmasına vesile olan bir sebep olduğu zaman mey-

dana gelir. Çünkü kişi öfkesi kabardığı zaman karşısındaki adamın kötülüklerini söylemek suretiyle öfkesini dindirir. Eğer ortada gıybete mâni olacak din ve takvâ yoksa, dilin gıybete kayması tabiidir.Bazen öfkesini yenemez, öfke içinde birikir. Sabit bir kine dönüşür ve kötülüklerini daimi bir şekilde belirtmeye sebep teşkil eder. Bu bakımdan kin ve öfke, insanı gıybete sürükleyen büyük sebeplerdendir.

2.Yaşıt ve akranına uymak, arkadaşlarına ayak uydurmak ve konuşma hususunda onlara yardım etmektir. Çünkü arkadaşları, halkın gıybetini yaptıkları zaman, kişi onların yaptıklarını inkâr ettiği veya meclislerinden kalktığı takdirde arkadaşlarının ağrına gidip kendisinden nefret edeceklerini düşünür. Böylece bu hususta onlara yardımcı olur ve bunu da güzel muaşeretten sayar. Arkadaşlıkta müsamahalı davrandığını zanneder. Bazen arkadaşları öfkelenirler. Onlara uymak için o da öfkelenmeye mecbur olur ki sıkıntıda ve bollukta onlarla beraber olduğunu göstermiş olsun. Dolayısıyla onlarla beraber başkalarının ayıplarını ve kötü sıfatlarını saymaya dalar.

3.Bir insanın, bir şeyi kendi aleyhine kullanacağını, kendisine dil uzatacağını veya büyük bir insanın yanında halini çirkin gösterdiğini veya aleyhinde herhangi bir şahidlikte bulunacağını hissetmesidir. Bu takdirde o adam kendisini çirkin göstermeden önce o adamı çirkin göstermeye acele eder. Onun aleyhinde bulunur ki onun kendi aleyhindeki şahidliğinin müsbet bir tesiri kalmasın veya önce doğru olarak onda bulunan şeyleri söyler ki arkasından ona iftira atsın ve önce söylediği doğrulardan ötürü, ettiği iftira revaç bulsun...

Şahid tutar ve der ki: ‹Yalan söylemek benim âdetim değildir. Çünkü ben size onun durumundan şu şu tarafları da haber verdim ve o da benim dediğim gibi çıktı'.

4.Herhangi bir şeye nisbet edilmesidir. Bu bakımdan nisbet edildiği şeyden kendisini uzaklaştırmak ister. Dolayısıyle o nisbeti yapanı açıklar. Oysa kendi nefsini o nisbetten kurtarmalı ve o nisbeti yapanı zikretmemeli ve intikam olarak başka kötülüğü ona nisbet etmemeliydi. Oysa kişi başkasının kendisiyle o fiilde ortak olduğunu zikreder ki o fiil hususunda kendini mâzur göstersin.

5.Tasannû ve gururu kasdetmektir. Bu, başkasını küçük göstermek sûretiyle kendini yüceltmek demektir. Bu bakımdan 'Filan adam cahildir, anlayışı kıttır, konuşması zayıftır' der. Böyle söylemekten gayesi; kendisinin faziletini isbat etmektir. Onlara kendisinin daha âlim olduğunu göstermektir veya kendisine yapılan tâzim gibi, gıybeti yapılan kişiye tâzim etmekten sakındırımaktır. Bu gayeye de ancak adamın gıybetini yapmak sûretiyle varabilir!

6.Haseddir. Hased, insanlar tarafından övülen, sevilen ve ikram edilen bir kimseyi çekememek demektir. Böyle yapmakla o adamdan o nimeti gidermek ister ve o nimeti gidermek için de onun aleyhinde atıp tutmayı çıkar yol sanar Böylece halkın yanında o adamın itibarını düşürmek ister ki halk ona ikram etmekten, onu övmekten vazgeçsin. Çünkü halkın o adamı övmelerini dinlemek, halkın o adamın medhini yapmasını ve ikramda bulunmalarını görmek ona ağır gelir. Bu ise hasedin ta kendisidir. Hased, öfke ile kinden ayrıdır. Çünkü öfke ve kin insanı cinayete sevkeder. Hased ise. bazen iyilik yapan dosta ve tabiatça kendisine uyan arkadaşa bile yapılabilir.

7.Oynamak, şakalaşmak, lâtife yapmak ve vakti gülmekle geçirmektir. Bu bakımdan kişi, başkasının ayıbını zikreder. Onun taklidini yapmak suretiyle halkı güldürür. Böyle yapmasının sebebi kibir ve gururdur.

8. Karşısındaki insanı tahkir etmek için kendisiyle istihzâ etmek ve kendisini alaya almaktır. Böyle yapmak bazen kişinin yanında, bazen de gıyabında cereyan eder. Bunun kaynağı gurur ve alaya alınanı küçük görmektir.

Havâs'ta (seçkinlerde) bulunan üç sebebe gelince, bu sebepler, gıybete sürükleyen âmillerin en çetrefillisi ve en incesidirler. Çünkü bunlar şeytan tarafından hayırların içine gizlenmiş şerlerdir. Burada hayır vardır. Fakat şeytan o hayra şerri katmıştır.

Birincisi: Birinin hatasına veya bir gerçeği inkâr etmesine şaşmasıdır. Bunun kaynağı dindir. Bu bakımdan der ki: 'Benim filan adamdan gördüğüm, ne acaip bir şeydir!' Bu sözünde bazen doğru olabilir ve hakîkaten hayret etmesini gerektiren fiili de görmüş olabilir. Fakat onun buradaki vazifesi; hayret etmekle beraber adamın ismini zikretmemektir. Fakat şeytan onu, bu hayrete sebep olan adamın ismini zikretmeye sevkeder. Onun ismini zikretmekle gıybet etmiş olur ve bilmediği noktadan günahkâr olur. Kişinin 'Filan adamın durumuna hayret ettim. Câriyesi çirkin olduğu halde nasıl câriyesini sever. Filan adam câhil olduğu halde nasıl onun huzurunda oturur' demesi de bu türdendir.

İkincisi: Şefkat ve merhamettir. Şöyle ki, kişinin müptelâ olduğu dertten dolayı üzülür. Bu bakımdan der ki: ‹Filan adam fakirdir! Onun derdi beni üzdü. Onun başına gelen belâlar beni oldukça sarstı!› Üzülme davasında doğru olabilir. Fakat üzülmek, adamın ismini zikretmesine

sebep olmuştur. Böylece adamın ismini zikrederek gıybet etmiştir. Bu bakımdan üzülmesi, merhamet ve şefkat göstermesi hayırdır. Hayrete düşmesi de böyledir. Fakat şeytan onu bilmediği bir noktada şerre düşürmüştür. Çünkü kişinin ismini zikretmeden de üzülmek ve şefkat göstermek mümkündür. Fakat şeytan onu kendisinin üzüntü ve şefkattan dolayı elde ettiği sevabı iptal etmek için felâketzedenin ismini zikretmeye kışkırtır.

Üçüncüsü: Allah için öfkelenmektir. Kişi, bazen bir insanın yapmış olduğu münkeri gördüğü veya işittiği zaman öfkelenir. Dolayısıyla öfkesini belirtir ve adamın ismini zikreder. Oysa kendisine düşen vazife, adama karşı emr-i bi›l-ma›ruf ve nehy-i an›il münker›i icra etmek sûretiyle öfkesini belirtmektir. Başkasının yanında o öfkeyi belirtmemek ve adamın ismini gizlemek ve adamı kötülükle anmamaktır.

İşte bu üç sebep, âlimler için bile idrak edilmesi gayet güç olan sebeplerdendir. Halk tabakasının bunları anlaması nerede kalır? Halk tabakası hayret etmek, şefkat göstermek ve öfkelenmek Allah için olduğu zaman bunlara sebebiyet verenin ismini zikretmekte herhangi bir beis yok zanneder. Oysa böyle sanmak yanlıştır. Gıybete ruhsat veren durumlar, bazı özel ihtiyaçlardır ki o ihtiyaç-larda isim zikretmekten başka çıkar yol yoktur. Nitekim bunun bahsi ileride gelecektir.

Amr b. Vâsile'den şöyle rivayet ediliyor: Bir zat bir grubun yanından geçti ve onlara selâm verdi. Onlar da onun selâmının karşılığını verdiler. Onları geçtiği zaman içlerinden biri 'Ben Allah için bu adamdan nefret ediyorum' dedi. Mecliste oturan diğer şahıslar 'Sen kötü konuştun. Allah'a

yemin ederiz, biz gider ona senin söylediklerini söyleriz' dediler. Sonra aralarından birisine 'Ey filan adam! Kalk ona yetiş! Bu adamın söylediğini kendisine söyle' dediler. Onların elçisi adama yetişti ve söylenen sözü adama nakletti. Bunun üzerine adam, Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'e geldi ve söyleneni Hz. Peygamber'e bildirdi. Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* kendisine 'Aleyhinde konuşan adamı çağır' diye emir verdi. O da gidip adamı çağırdı. Adam Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in huzuruna gelerek söylediğini itiraf etti. Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* 'O halde neden bu adamdan nefret ediyorsun?' dedi. Adam 'Ben onun komşusuyum ve onun durumunu biliyorum.

Allah'a yemin ederim, farz namazdan başka onun namaz kıldığını görmedim' dedi. Gıybeti edilen adam, Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'e 'Ey Allah'ın Rasûlü! Bu adamdan sor! Acaba farz namazı vaktinden geciktirdiğimi veya farz namaz için aldığım abdesti üstün körü geçtiğimi, yahut namazın içindeki rükû ve secdeyi çirkin bir şekilde yaptığımı görmüş mü?› dedi. Bunun üzerine Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*, adama sordu. Adam 'hayır' cevabını verdikten sonra şöyle devam etti: 'Yemin olsun! Hem fâsık ve hem doğru insanlar tarafından, Ramazan ayından başka hiçbir ayda oruç tuttuğunu görmedim'. Gıybeti yapılan adam, Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'e 'Ey Allah'ın Rasûlü! Sor kendisinden, acaba Ramazan ayında hiç oruç tutmadığımı veya Ramazan ayı hakkında kusur ettiğimi hiç görmüş mü?' dedi, Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* bunu sorunca adam şöyle cevap verdi: *'Yemin olsun! Ramazan ayında bir dilenciye veya bir fakire birşey verdiğini görmedim. Allah yolunda sarfettiğini ve infakta bu-*

lunduğunu görmedim. Ancak iyi ve kötü insanlar tarafından verilen şu zekat hariç!' Gıybeti yapılan adam, Peygamber'e 'Ey Allah'ın Rasûlü! Sor kendisinden! Acaba zekâtımdan hiç eksik ettim mi veya zekâtı alan zekât memurlarını hiç geciktirdim mi?› dedi. Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* bunu sorunca, adam 'hayır' dedi. Bunun üzerine Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*, gıybet yapan adama şöyle dedi: *"Kalk! Buradan git. Umulur ki o adam senden daha hayırlıdır."*

Kalbten Yapılan Gıybet'in Haramlığı

Bil ki; kötü söz gibi su-i zan da haramdır! Bu bakımdan başkasının kötülüklerini dil ile zikretmek haram olduğu gibi, müslüman hakkında içinden su-i zanda bulunmak da haramdır. Ben bundan kalbin kinini ve başkasının aleyhine kötülükle hükmetmesini kastediyorum. Kalbinden bir anda gelip geçen şeyler affedilmiştir.

Hatta şek ve şüphe etmek de affedilmiştir. Yasaklanan, başkasının hakkında kötü zanda bulunmaktır. Zan ise nefsin meylettiği ve kalbin yöneldiği şeyden ibarettir. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Ey iman edenler! Zandan çok sakının. Zira zannın bir kısmı günahtır."* ***(Hucurât, 12)***

Kötü zannın haram olmasının sebebi şudur: Kalbin esrarını ancak allâm'ul-guyûb olan Allah bilir. Bu bakımdan başkası hakkında kötü zanda bulunamazsın. Ancak te'vil kabul etmeyecek şekilde sana âyan beyan olursa, o zaman bildiğine ve gördüğüne inanmaktan başka seçeneğin yoktur.

Gözünle görmediğin, kulağınla işitmediğin birşeyin kalbine düşmesine gelince, o şeyi senin kalbine şeytan atmıştır. Bu bakımdan şeytanı yalanlaman gerekir. Çünkü şeytan, fâsıkların en katmerlisidir, Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur:

"Ey iman edenler! Eğer bir fâsık size bir haber getirirse, onun doğruluğunu araştırın. Yoksa bilmeyerek bir topluluğa kötülük edersiniz de sonra yaptığınıza pişman olursunuz." ***(Hucurât, 6)***

Bu bakımdan İblis'i doğrulamak caiz değildir. Eğer orada fesâda delâlet eden bir hayal ve bir karine varsa, onu tasdik etmen caiz değildir. Çünkü fâsığın doğru söylemesi tasavvur edilebilir. Fakat onu tasdik etmek senin için caiz değildir. Hatta ağzını koklayıp içkinin kokusunu duyduğun bir insan için ceza tatbik etmek caiz değildir; zira bu adamın ağzını içki ile çalkalayıp içkiyi dökmesi ve içmemesi veya cebren içmeye zorlanması mümkün ve muhtemeldir denilebilir. Bütün bunlar şüphesiz ki muhtemel delillerdir. Kalben onları tasdik etmek ve o delillerden ötürü müslüman hakkında kötü zanda bulunmak caiz değildir. Nitekim Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurmuşur:

"Allah, müslümanın, kanını, malını ve hakkında kötü zanda bulunmayı haram kılmıştır."[159]

Bu bakımdan su-i zan ancak malın helâl olmasını gerektiren sebeplerle helâl olabilir. O da görme veya âdil bir delildir. Durum böyle değilse, kalbine su-i zannın vesvesesi gelirse, onu nefisten uzaklaştırmak gerekir ve nefsine 'Adamın -daha önce olduğu gibi- hali senin yanında kapalıdır.

159 Beyhâki, Şuabu'l İman, 6280.

Senin ondan gördüğün şeyi hayra da, şerre de yorumlama ihtimâli vardır' demek gerekir.

Eğer dersen; kalbine gelenin zan olduğu ne ile bilinir? Oysa insanın içinde şüpheler oynamakta, nefis daima kendi kendine bir şeyler fısıldamaktadır?

Derim ki; kötü zan olmasının alâmeti, onunla beraber kalbin daha önceki durumundan değişmesidir. Bu bakımdan kalp, az da olsa ondan nefret ederek bir ağırlık hisseder. Onu gözetmen, araman, ikramda bulunman ve ondan dolayı üzülmen gevşer. İşte bütün bunlar, kötü zan olmasının alâmetleridir. Oysa Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurmuştur: *"Mü'minde üç şey vardır ki onlardan kurtulması için bir yol vardır. Kötü zandan kurtulmanın yolu ise şüphelendiği şeyin üzerine düşmemesidir."*[160]

Yani ne fiilen ne de kalben onu araştırmamak ve üzerinde durmamaktır. Mü'min, kalbinde ve âzalarında ona yer vermemelidir. Kalpte yer vermesi, sevginin nefrete dönüşmesidir. Azalarda yer vermek ise, onun gereğince amel etmek demektir. Şeytan az bir hayalle bazı kere halk hakkındaki kötü zannı kalbe yerleştirir ve adama 'bu senin zeki oluşundan, zihninin süratle intikal edişinden dolayı kalbinde meydana gelmiştir' vesvesesini ilka eder ve devamla şu vesveseyi verir: Muhakkak mü'min Allah'ın nûruyla bakar! Oysa böyle bir insan hakikatte şeytanın gururu ve meydana getirdiği karanlıkla bakıyordur.

Âdil bir kimsenin haber verip, senin zannının da o adil kimseyi tasdik etmesine gelince, sen burada mazur sayılırsın. Çünkü sen o âdil insanı yalanlarsan bu yalanlaman adalete karşı bir cinayettir; zira adaleti yalan zannetmiş olursun, bu

160 Taberânî, el-Kebîr, 3/228.

da su-i zandır. Bu bakımdan herhangi birisine -yani ne haber veren âdil kimseye, ne de hakkında su-i zan yapılması gereken şahsa- su-i zan etmemeli ve ikisi hakkında da eşit bir şekilde düşünmelisin. İkisinin arasında düşmanlık, çekememezlik ve kindarlığın olup olmadığını araştırmak gerekir. Çünkü bunlardan dolayı da itham etmiş olabilir! Allah'ın nizâmı, âdil bir babanın evladı için şahitliğini itham edilmek sözkonusu olduğu için reddetmiştir. Düşman aleyhindeki şahitliği de reddetmiştir. Bu bakımdan sen böyle bir durumda duraklamasın. Her ne kadar söyleyen adam adil olsa da onu ne yalanlamalı, ne de doğrulamalısın. Fakat nefsine 'Bahsi edilen kişinin hali, benim yanımda, Allah'ın örtüsü altında bulunuyor. Onun işi benden örtülü ve olduğu gibi kaldı ve onun işinden bana hiçbir şey keşfolunmuş değildir' demelidir. Kişi bazen zahirde adaletli olur. Onunla gıybeti yapılanın arasında herhangi bir kin de sözkonusu olmayabilir. Fakat halkın gıybetini yapmak, kötülüklerini belirtmek, bu zahirde adil görünen kişinin âdetinden olabilir. Dinleyen de onu âdil zanneder. Oysa o âdil değildir; zira başkasının gıybetini yapan bir kimse fâsıktır. Eğer gıybet onun âdetinden ise şahidliği reddedilir. Ancak halk arasında gıybet yapmak âdet olduğundan dolayı gıybet hususunda gevşeklik gösteriyorlar. Halkın aleyhinde bulunmaya pek aldırış etmiyorlar.

Ne zaman bir müslüman hakkında kalbine bir kötülük gelirse, o müslümanı daha fazla gözetmen ve durumunu sorman uygun olur. Ona hayırla dua etmen daha münâsib olur. Çünkü böyle yapman şeytanı kızdırır ve senden uzaklaştırır. Bir daha da şeytan senin kalbine kötü zannı ilka edemez. Çünkü senin dua etmekle ve hakkında kötü zan yapılmak istenen adamın hakkına daha fazla riayet etmekle meşgul olmandan korkar.

Müslümanın hatasını açık bir delille bildiğinde, gizlice kendisine nasihatta bulun. Sakın şeytan seni aldatıp o adamın gıybetini yapmaya sürüklemesin. O adama nasihat yaptığında, onun o eksikliğini bildiğine sevinerek nasihat yapma! Çünkü böyle bir sevinç, onun sana tâzim gözüyle, senin de ona hakaret gözüyle bakmandan ve kendini ondan üstün tutmandan kaynaklanır. Senin bu nasihattan maksadın onu günahtan kurtarmak olmalıdır. Bunu yaparken, dinin hakkında bir eksikliğin olduğunda nefsin için üzüldüğün gibi onun için de üzülerek yapmalısın ve yine adamcağızın o günahı nasihatinin tesiri olmaksızın bırakması, nasihatinin tesiriyle bırakmasından sence daha sevimli olmalıdır. Sen bunları yaptığın takdirde nasihat, musibetten dolayı üzülmek ve müslüman kardeşine din hususunda yardım etmek ecirlerini bir arada toplamış olursun. Su-i zannın semerelerinden biri de merakla araştırmaktır; zira kalp, su-i zanla kanaat getirmeyerek tedkik ve tahkik ister. Bu bakımdan hakkında su-i zan yapılan adamın durumunu araştırmakla meşgul olur. Bu da yasaklanmıştır. Nitekim Allah Teâlâ *"Birbirinizin gizli taraflarını araştırmayın"* ***(Hucurât, 12)*** buyurmuştur. Bu bakımdan gıybet, su-i zan ve araştırmak aynı ayette yasaklanmışlardır.

Tecessüss'ün mânâsı, Allah'ın kullarını Allah'ın örtüsü altında bırakmamak, onların gizli taraflarını öğrenmeye çalışmak ve üzerlerine gerilen örtüyü yırtmaktır (eğer kendisinde gizli olsaydı kalbi ve dini için daha selâmetli olurdu), böylece gizli olan birşeyi bilmek ister.

Biz Emr-i bi'l-Ma'ruf kitabında tecessüss'ün hüküm ve hakikatini belirtmiştik.

Gıybet Etmeye Ruhsat Veren Özürler

Başkasının kötü taraflarını belirtmeyi ruhsatlı kılan şey, şer'an sıhhatli ve doğru bir hedeftir ki ona ancak gıybet yapmak sûretiyle varmak mümkün olur. Bu bakımdan bu durum, gıybetin günahını ortadan kaldırır. Gıybeti ruhsatlı kılan özürler altı tanedir:

Birincisi: Zulme uğramaktan şikayet etmektir; zira bir kadıya zulmü haber veren, hıyâneti söyleyen, hasmının rüşvet aldığını haber veren bir kimse -eğer mazlum değilse- gıybet yapmış ve isyan etmiş bir kimse olur. Kadı tarafından zulme uğrayan bir kimse ise, kadı'nın üstünde bulunan sultana gidip şikayet eder ve kadı'nın zulmettiğini söyler; zira bu kimsenin hakkının alınması ancak bu gıybeti yapmak sûretiyle mümkün olur. Nitekim Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurmuştur: *"Muhakkak ki hak sahibi olan alacaklı için söz söyleme yetkisi vardır."*[161]

Yine şöyle buyurdu: *"Zengin bir kimsenin borcunu geciktirmesi zulümdür."*[162]

Yine buyurdu: *"Durumu olanın borcunu geciktirmesi, hem cezalandırılmasını, hem de gıybetinin yapılmasını helâl kılar."*[163]

İkincisi: Dinen münker ve yasak olanı engellemek, âsî bir kimseyi doğru yola çevirmektir. Nitekim rivayet ediliyor ki, Ömer *(radıyallâhu anhu)*, Osman *(radıyallâhu anhu)*'nun yanından geçti. (Bazıları da 'Hz. Talha'nın yanından geçti' demişlerdir). Osman'a' selâm verdi. Hz. Osman (veya Hz. Talha) Hz. Ömer'in selâmına karşılık vermedi.

161 Buhârî, 2306.
162 Buhârî, 2287.
163 Ebû Davud, 3628.

Bunun üzerine Ömer, Hz. Ebubekir'e giderek durumu anlattı. Hz. Ebubekir, durumu düzeltmek için Hz. Osman'a geldi ve Hz. Ömer'in bu sözünü gıybet saymadılar. Yine bunun gibi Hz. Ömer'in kulağına Ebu Cendel'in Şam'da içki içtiği haberi geldiğinde Ebu Cendel'e şu mektubu yazdı:

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın ismiyle başlarım! *"Hâ, Mim! Bu kitabın indirilişi, azîz, alîm olan Allah'tandır. O, günahı bağışlayan, tevbeleri kabul eden, azabı şiddetli olan, ihsan sahibi Allah'tandır ki, Ondan başka hiçbir ilâh yoktur. Dönüş ancak O'nadır."* ***(Mü'min, 1-2)***

Hz. Ömer'in bu mektubu üzerine Ebu Cendel tevbe etti ve Hz. Ömer, bu haberi kendisine ulaştıranı gıybet yapmış kabul etmedi. Çünkü bu haberi Hz. Ömer'e ulaştıranın maksadı, Hz. Ömer'in Ebu Cendel'in bu yaptığını ortadan kaldırması içindir. Hz.Ömer'in Ebu Cendere yapacağı nasihatin, başkası tarafından yapılan nasihattan daha tesirli ve faydalı olacağını umdu. Bunun mübah olması, sıhhatli ve doğru bir maksadla olmasındandır. Eğer bu sıhhatli maksad ortada mevcud değilse, böyle söylemek haram olur.

Üçüncüsü: Fetva istemektir. Nitekim müftüye der ki: ‹Babam veya hanımım veya kardeşim bana zulmetti! Bu zulümden kurtulmak için çare ve yol nedir?› Bu hususta en sağlamı, târiz yoluyla sormaktır. Meselâ şöyle demelidir: ‹Babası veya kardeşi veya hanımı kendisine zulmeden bir adam hakkında ne dersiniz?› Fakat bu miktarın tayini mübahtır. Çünkü Utbe›nin kızı Hind›den rivayet edildiğine göre, Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'e şöyle demiştir: 'Kocam Ebu Süfyan çok cimri bir kimsedir. Bana ve çocuğuma yetecek kadar nafaka vermiyor. Acaba onun haberi olmaksızın onun malından alabilir miyim?'

Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* cevap olarak şöyle buyurmuştur: *"Normal olarak sana ve çocuğuna yetecek kadarını al"*.[164] İşte Hind, Ebu Süfyân›ın cimriliğini, kendisine ve çocuğuna zulmettiğini belirtti. Buna rağmen Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*, onu bu gıybeti yapmaktan menetmedi. Çünkü onun maksadı fetva istemekti.

Dördüncüsü: Müslümanı şerden korumaktır. Bu bakımdan bid'atçı veya fâsığın bid'atının ona sirayet edeceğinden korktuğun zaman, o fâsık ve bid'atçı kimsenin fısk ve bid'atını bir fakîh'e açıklayabilirsin. Eğer seni, bunu açıklamaya teşvik eden, bid'at ve fıskın sirayet etme korkusundan başka bir hedef değilse, açıklayabilirsin; zira burası,, aldanma yeridir. Çünkü bazen o adama kızmak, insanoğlunu bu açıklamaya teşvik edebilir. Şeytan halka şefkat göstermekle bu durumu örterek onu aldatabilir. Bir köle satın alana -eğer kölenin hırsızlık, fâsıldık veya başka bir ayıbı biliniyorsa- kölenin bu kusurlarını söyleyebilirsin. Çünkü senin sükût etmende alıcının, söylemende de kölenin zararı vardır. Oysa alıcının tarafını gözetmek daha evlâdır. Böylece şahidleri temize çıkaran bir kimseye de şahidin halinden sorulduğu zaman, eğer şahidin kusurunu biliyorsa, onun kusurunu söylemek suretiyle aleyhinde bulunabilir. Evlenmek hususunda kendisiyle istişare edilen veya emaneti bırakmak hususunda kendisine danışılan bir kimse de böyledir. Müsteşar, istişare yapana gıybet maksadıyla değil, nasihat maksadıyla bildiklerini söyleyebilir. Eğer istişare eden, kişinin sadece 'Bu sana yararlı değildir' sözüyle o evlenmeyi bırakacağını biliyorsa, öyle söylemek, tafsilâta geçmemek farzdır ve bu kadar söylemek yeterlidir. Eğer ancak açıkça ayıbını söylemek sûretiyle evlenmeyi bırakacağını

164 Buhârî, 2211.

biliyorsa, o vakit açıkça söylemek yetkisine sahiptir; zira Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurmuştur: *"Siz fâcir kimseyi belirtmekten korkar mısınız, çekinir misiniz? Halk kendisini tanısın diye maskesini yırtınız. Halk ondan sakınsın diye onda bulunan kusurları söyleyin."*[165]

Derler ki: Üç sınıf vardır, onların gıybeti yoktur, onların gıybetinden günah gelmez:

1.Zâlim idareci 2.Bid'atçı kimse 3.Fıskını açıklayan fâsık

Beşincisi: İnsanın, ayıbını belirten bir lâkab ile maruf olmasıdır. topal (A'rec), kör (A'meş) gibi. Bu bakımdan 'Ebu Zennat, el-A'rec'den, Selman, el-A'meş'ten rivayet etti' demende ve buna bezer ibareleri kullanmakta günah yoktur. Âlimler, bunu tarif etmenin zaruri olması sebebiyle böyle yapmışlardır. Bir de bu öyle bir hâl almış ki hakkında kullanılan adam bunu bilse dahi tiksinmez. Çünkü bununla şöhret bulmuştur. Evet! Eğer bundan sakınmak ve başka bir ibâre ile tarif etmek imkânı varsa, onu kullanmak daha evlâdır ve bunun için de âma bir kimseye noksanlık isminden kaçmak için gözlü denir.

Altıncısı: Gıybeti yapılanın, fâsıklığını açıkça yapmasıdır. Kadınımsı giyinen, kadın gibi hareket eden, meyhane açan, açıkça içki içen ve halkın malını çalann bir kimse gibi.. Aynı zamanda bu kimse böyle şeyleri kendisine bu lâkabların takılacağından çekinmeksizin açıktan açığa yapıyor, kendisini bu sıfatlarla anmaktan iğrenmiyorsa, açıktan işlemiş olduğu bir sıfatı kendisine atfettiğin zaman günahkâr olmazsın. Nitekim Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurmuştur: *"Kim hayâ perdesini yüzünden atmışsa, onun gıybeti yoktur."*[166]

165 İbn Ebi'd Dünya, 221.
166 İbn Adiyy, el-Kâmil, 1/386.

Ömer *(radıyallâhu anhu)* şöyle demiştir: "Fâcir bir kimsenin hürmet ve ikrâmı yoktur". Hz. Ömer bu sözüyle, gizli bir fâsığı değil, fâsıklığını açıkça yapan bir kimseyi kastediyor; zira fıskı gizli olan bir kimsenin hürmetini gözetmek gerekir.

Said b. Tarif şöyle demiştir: Ben Hasan-ı Basrî'ye 'Fıskını açıkça yapan bir kişinin, kötülüklerini söylersem gıybetini yapmış sayılır mıyım?' diye sordum. Cevap olarak 'Hayır! Böyle bir kimsenin hürmeti sözkonusu değildir' dedi.

Hasan-ı Basrî şöyle demiştir: Üç sınıf vardır. Onların gıybeti haram değildir:

1.Hevâ ve hevesine tâbi olan 2.Fıskını açıktan yapan fâsık 3.Zâlim bir idareci.

Bu üç sınıfın arasındaki ortak nokta, üçünün de günahı açıktan işlemesidir. Çoğu zaman işledikleriyle iftihar ederler. İşlediklerini açıkça yaptıkları halde yaptıklarını söylemekten neden tiksinsinler! Eğer kişi, o üç sınıftan birinin açıkça yapmadığı başka bir günahı söylerse günahkâr olur.

Avf b. Ebî Cemil şöyle anlatıyor: Ebubekir Muhammed b. Sîrin'in huzuruna girdim ve onun yanında Haccac-ı Zâlim'in aleyhinde atıp tuttum. Dedi ki: 'Allah âdil bir hâkimdir. Haccac'ın gıybetini yapandan intikamını alır. Yarın Allah'ın huzuruna vardığında senin yapmış olduğun en küçük günahın, senin için Haccac'ın yapmış olduğu en büyük günahtan daha şiddetlidir›.

Gıybet'in Keffareti

Gıybet'i yapana farz olan, pişman olmak, tevbe etmek ve yaptıklarından dolayı üzülmektir ki böyle yapmakla Al-

lah'ın hakkını ödemiş olsun! Sonra gidip gıybetini yaptığı kimseye kendisini helâl ettirmelidir ki o da helâl ederse, ona yapmış olduğu zulmün cezasından kurtulur. Gıybetini yaptığı adamdan helâllik istediği zaman mahzun, üzgün ve yaptığından dolayı pişman olmalıdır. Çünkü riyâkâr bir kimse bazen gıybetini yaptığı kimseden, muttakî olduğunu göstermek için helâllik ister. Oysa içinde gıybetten dolayı pişmanlık diye birşey yoktur. Böylece ikinci bir günah işlemiş olur! Hasan Basrî şöyle demiştir: 'Gıybetçiye, helâllik istemek değil Allah'tan günahının affını istemek kâfi gelir. Bunun yeterli olduğuna Enes b. Mâlik'ten rivayet edilen hadîsle istidlâl edilir: Enes Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in şöyle buyurduğunu rivayet eder: *"Gıybetini yapmış olduğun kimsenin gıybetinin kefareti, onun için istiğfar edip, af talep etmendir."*

Mücahid şöyle demiştir: "Kardeşinin etini yemenin kefareti, onu övmen, hayırla kendisine dua etmendir".

Atâ b. Ebî Rebah'a 'gıybetten tevbe etmek' hakkında soruldu. Dedi ki: "Gıybetten tevbe etmek, gıybetini yapmış olduğun arkadaşına gitmen ve ona 'Ben söylediğimde yalan söyledim. Sana zulmettim ve edepsizlik ettim. İstersen hakkını benden alabilirsin ve istersen beni affedersin' demendir.

Atâ'nın bu fetvası daha sağlamdır, İtirazcının 'Gıybetin karşılığı yoktur. Bu bakımdan gıybetten dolayı helâllik istemek farz değildir. Mal ise tam bunun hilâfınadır' demesine gelince, onun bu sözü zayıf bir sözdür; zira başkasının haysiyet ve mürüvvetine saldırana iftira cezasının tatbik edilmesi farzdır ve bu kimsenin yakasına yapışılır. Sahih bir hadîste, Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'den şöyle söylediği rivayet edilmiştir:

"Kimin yanında müslüman kardeşinin haysiyet ve şerefi veya malı hususunda bir zulüm varsa, o kimse, kendisinde dinar ve dirhem bulunmayan birgün gelmezden önce gidip o kardeşinden helâllik istemelidir. Çünkü o günde sadece onun hasenât ve sevabından alınır, gıybeti yapılana verilir. Eğer sevabı yoksa arkadaşının günahları alınır, kendisinin günahlarına eklenir."

Hz. Âişe başka bir kadına 'eteği uzundur' diyen bir kadına 'Sen onun gıybetini yaptın. Git kendisinden helâllik iste' demiştir. Bu bakımdan eğer gıybetçinin imkânı varsa, helâllik istemesi lâzımdır. Eğer gıybeti yapılan şahıs ortada yok veya ölü ise, en uygunu onun için af talep etmesi, duada bulunması ve onun nâmına hayırlar yapmasıdır. Eğer 'Acaba helâl etmek farz mıdır?' dersen, cevap olarak derim ki: Hayır! Farz değildir. Çünkü başkasına hakkını helâl etmek teberrudur. Teberru ise farz değil, fazilettir'. Fakat buna rağmen helâl etmek güzeldir. Özür dilemenin yolu, karşısındakini mübalâğalı bir şekilde övmek, ona kendisini sevdirmektir. Onun kalbini hoşnut edinceye kadar bu şekilde arkasını bırakmamaktır. Eğer buna rağmen kalbi hoş olmazsa özür dilemesi ve sevgi göstermesi, defterine yazılacak bir hasene olur. O hasene kıyamet gününde, gıybet kötülüğünün karşılığı olur. Seleften bazıları helâl etmezdi.

Said b. Müeseyyeb der ki: 'Bana zulmedene hakkımı helâl etmem!'

İbn Sirin der ki: ‹Ben, gıybetimi yapana gıybeti haram etmedim ki kendisine hakkımı helâl edeyim. Muhakkak Allah ona gıybeti haram etmiştir. Ben ise hiçbir zaman Allah›ın haram ettiğini helâl edemem'.

Eğer 'O halde Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in 'Helâllik istemesi uygundur' şeklindeki sözünün mânâsı -eğer Allah'ın haram kıldığının helâl edilmesi mümkün değilse- nedir?' dersen, cevap olarak deriz ki: 'Peygamber'in maksadı; zulmü affetmektir. Yoksa harâmı helâle çevirmek değildir. İbn Sîrin'in dediği ise, gıybetten önce gıybeti helâl etmek hususunda güzel ve geçerlidir. Çünkü herhangi bir şahsa, başkasına gıybetini yapmasını helâl etmesi caiz değildir'. Eğer dersen: O halde Hz. Peygamberin şu hadîs-i şerifinin mânâsı nedir ve o gıybetini nasıl sadaka olarak verirdi?

"Sizden biriniz, Ebu Demdem gibi olmaktan aciz midir? Ebu Demdem evinden çıktığı zaman şöyle derdi: 'Ey Allahım! Ben gıybetimi yapmayı halk için helâl ettim'." Yine gıybetini sadaka olarak veren bir kimsenin gıybeti helâl olur mu? Eğer o kişinin sadakasının kabul edilmemesi sözkonusu ise, o zaman Hz. Peygamberin bizi böyle yapmaya teşvik etmesinin mânâsı ne olabilir?

Deriz ki: Bu hadîsin mânâsı 'Ben kıyamet gününde, bana zulmedeni azarlamak istemem ve onunla davaya da girmem' demektir. Aksi takdirde gıybet, hiçbir zaman böyle söylemekle helâl olmaz ve gıybet eden bir kimse de günahtan kurtulamaz. Çünkü böyle demek, günahın olmadan önce affedilmesi demektir. Ancak bu kişi dava etmeme sözüne sadakat göstermek niyetindedir. Eğer bu sözünden dönüp davacı olursa, diğer hukuklarda olduğu gibi, burada da kıyas böyle bir davaya yetkili olmasıdır. Fâkihler açıkça dediler ki: 'Kim kendisine iftira atmayı mübah kılarsa, iftira atana tatbik edilen cezadan onun hakkı düşmez. Bu, ahiret cezası gibidir'.

Kısaca gıybetçiyi affetmek daha faziletlidir. Nitekim Hasan-ı Basrî şöyle demiştir: "Ümmetler kıyamet günün-

de, Allah'ın huzurunda diz çöktükleri zaman 'Kimin Allah nezdinde ecri varsa ayağa kalksın!' denir. O zaman sadece dünyada halkı affedenler ayağa kalkarlar". Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Affetmeyi şiar edin, iyiliği emret ve câhillerden yüz çevir!"* ***(A'raf, 199)***

Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* de şöyle buyurmuştur: *"Ey Cebrâil! Ayetteki af ne demektir? Cebrâil şöyle demiştir: 'Muhakkak Allah sana zulmedeni affetmeni emrediyor. Sıla-yı rahmi kesen akrabana sıla-yı rahim yapmanı ve seni mahrum edeni mahrum etmeyip vermeni emrediyor'.*

Bir şahıs Hasan-ı Basrî'ye 'Filân adam senin gıybetini yaptı!' dedi. Bunun üzerine Hasan, bir tabak yaş hurma doldurarak o adama gönderdi ve şöyle dedi: 'Kulağıma geldiğine göre sen hasenât ve sevabından bana hediye etmişsin. Ben de o hediyene karşılık sana bu hurmaları hediye etmek istedim. Beni mâzur gör! Çünkü senin hediyene tam olarak karşılık vermeye kudretim yok!'

On Altıncı Hastalık:

DEDİKODU

Allah Teâlâ buyurur: *"(Herkesi) kınayan, söz götürüp getiren, hayra engel olan, saldırgan, günahkâr, kaba, sonra da kötülükle damgalı (olanların hiçbirine itaat etme).»* ***(Kalem, 11-13)***

Abdullah b. Mübârek dedi ki: "Ayetteki 'zenim' sırrı gizleyemeyen veled-i zinadır. Allah Teâlâ, bununla işaret buyurmuştur ki konuşmayı gizlemeyen ve kovuculuk yapanın hareketi, veled-i zina olmasına delâlet eder. Bu keyfiyet, Allah Teâlâ'nın *'Zorbayı, bütün bunlarla beraber soysuz olan yardakçıyı tanıma...'* ***(Kalem, 13)*** cümlesinden çıkarılır. Çünkü ayette geçen ‹zenim› kelimesi, ‹başkasına nisbet edilen kimse' demektir".

"(İnsanları) diliyle çekiştiren, kaş ve gözüyle işaretler yapıp alay eden her fesat kişinin vay haline!" ***(Hümeze, 1)*** Denildi ki: 'Hümeze', 'nemmam ve kovucu kimse' demektir. *"Karısı da odun hamalı olarak (oraya girecek). Boynunda bükülmüş bir ip (zincir vardır)."* ***(Tebbet, 4-5)***

Bu ayetin tefsirinde denildi ki: 'Ebu Leheb'in karısı, çok dedikoducuydu, konuşmaları sırtlar, gezdirirdi'.

Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurmuştur:

*"Allah kâfirlere Nuh'un karısı ile Lût'un karısını da bir misâl yaptı. O iki kadın, kullarımızdan iki sâlih kulun (nikâhları) altında idiler. "Böyleyken (iman hususunda) kocalarına hainlik ettiler. Kocaları Allah'tan (gelen) hiçbir şeyi onlardan savamadı." **(Tahrîm, 10)***

Bu ayet-i celîlenin tefsirinde denildi ki: 'Lût'un karısı, gelen misafirleri kavmine haber veriyordu. Nuh'un karısı da Nuh'un mecnun olduğunu yayıyordu!'

Nitekim Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* de şöyle buyurmuştur: *"Cennete dedikoducu bir kimse giremez."*[167]

"*Cennete kovucu bir kimse girmez.*"[168] Kattad 'nemmam' demektir.

Ebu Hüreyre Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in şöyle söylediğini rivayet eder: «Allah nezdinde en sevimliniz, ahlâken en güzel olanlarınızdır. O kimseler ki kanatlarını gererler, severler ve sevilirler. Sizin Allah nezdinde en sevimsiz olanlarınız, söz gezdirenleriniz, kardeşlerin arasını ayıranlarınız, mâsum kimselerin hatalarını araştıranlarınızdır."[169]

Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurmuştur:

-Sizin en şerlilerinizi size haber vereyim mi?

-Evet!

-Onlar ki kovuculuk yaparlar, dostların arasını bozarlar, tertemiz insanlarda ayıplar arar, yakıştırmalar yaparlar.

167 Müslim, 105.
168 Buhari, 6056.
169 Taberânî, es-Sağîr, 2/25.

Ebu Zer Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in şöyle dediğini rivayet eder: *'Kim haksız yere bir sözü, bir müslümanı onunla lekelemek için yayarsa, Allah onu kıyamet gününde ateşle lekelendirir'.*

Ebu Derdâ Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in şöyle söylediğini rivayet eder: *"Bir kimse başkalarının bilmediği bir sözü onun aleyhinde yayar, onu o söz ile lekelemek isterse, aynı söz ile kıyamet gününde o iftiracıyı ateşte eritmek Allah'a haktır."*

Ebu Hüreyre Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in şöyle söylediğini rivayet eder: *"Kim bir müslümanın aleyhinde o müslümanın hak etmediği bir şahidlikte bulunursa, o kimse ateşte yerini hazırlasın."*

Deniliyor ki: "Kabir azabının üçte birisi dedikodu ve kovuculuktan ileri gelir".

İbn Ömer Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in şöyle söylediğini rivayet eder:

Allah Teâlâ cenneti yarattığı zaman ona 'konuş' diye emir verdi. Cennet de 'Bana giren bir insan saadete ermiştir' dedi. Bunun üzerine Allah Teâlâ, şöyle buyurdu: 'izzet ve celâlime yemin ediyorum, sende insanların sekiz grubu durmayacaktır: 1.İçkiye devam edenler. 2.Zinada ısrar edenler. 3.Kovucu olanlar. 4.Deyyus olanlar. 5.İnsanlara zulmeden görevli memurlar. 6.Kadın gibi giyinen, kadın gibi hareket eden muhannes kimseler. 7.Sıla-yı rahmi kesenler. 8.'Benim boynumda Allah'ın ahdi olsun, eğer ben şöyle yapmazsam' dediği halde dediğini yerine getirmeyenler.

Ka'bu'l-Ahbar'dan şöyle rivayet ediliyor: İsrâiloğulları'na kıtlık isabet etti. Hz. Musa birkaç defa yağmur duasına

çıktığı halde yağmur yağmadı. Bunun üzerine Allah, Musa'ya vahy göndererek 'Ben ne sana, ne de seninle beraber yağmur duasına çıkanlara müsbet bir cevap vermeyeceğim. Çünkü sizin içinizde bir nemmam (kovucu) vardır ve o kovucu, kovuculuğuna devam ediyor' dedi. Hz. Musa 'Yarab! O kovucu kimdir? Bana onu haber ver ki onu aramızdan çıkarayım!' dedi. Allah 'Ey Musa! Sizi kovuculuktan menettiğim halde kendim mi kovucu olayım?' dedi. Bunun üzerine İsrailoğulları'nm hepsi birden tevbe ettiler ve yağmura kavuştular.

Bir kişi yediyüz fersah öteden yedi kelime öğrenmek için bir hakîme geldi. Hakime vardığı zaman şöyle dedi: 'Ben Allah'ın sana vermiş olduğu ilim için sana gelmiş bulunuyorum. Bana gök ve göklerden daha ağır olanı, yer ve yerden daha geniş olanı, taş ve taştan daha katı olanı, ateş ve ateşten daha hararetli olanı, zemherir ve zemherirden daha soğuk olanı, deniz ve denizden daha zengin olanı, yetim ve yetimden daha zelil olanı haber ver!' Hakîm ona şöyle dedi:

1.Suçsuz bir kimseye iftira atmak göklerden daha ağırdır.

2.Hak ve hakîkat yerden daha geniştir.

3.Kanâatkâr bir kimsenin kalbi denizden daha zengindir.

4.Harislik ve hased ateşten daha hararetlidir.

5.Yakın akrabaya olan ihtiyaç -eğer yerine getirilmez isezemherirden daha soğuktur.

6.Kâfirin kalbi taştan daha katıdır.

7.Kovucu bir kimse kovuculuğu ortaya çıktığı zaman, yetimden daha zelîl ve sefil olur.

Nemime'nin Tarifi ve Reddedilmesi İcab Eden Tarafı

Nemime ismi, en çok başkasının sözünü, aleyhinde konuşulan kişiye haber veren kimse için kullanılır. Nitekim 'Filân adam senin hakkında şöyle dedi› dersin. Nemime'nin tarifi şudur: Açıklanması hoş görülmeyen şeyi açıklamak. Bu açıklama ister söyleyenin hoşuna gitmesin, ister hakkında söylenenin hoşuna gitmesin, isterse üçüncü bir şahsın hoşuna gitmesin farketmez. Bu açıklama ister sözle, ister yazıyla, isterse işaret veya îma ile olsun, nakledilen ister amellerden, ister sözlerden, ister kendisinde olan bir eksiklik veya bir ayıp olsun veya olmasın.

Nemime'nin hakikati, sırrı ifşa etmek, açıklanmasından hoşlanılmayan birşeyin yüzünden perdeyi yırtıp kaldırmaktır. İnsanoğlunun görüp hoşuna gitmediği durumlarda susması uygundur. Ancak söylemesinde bir müslümanın faydası veya bir günahın ortadan kaldırılması sözkonusu olan bir hâl bu söylediğimizin dışındadır. Meselâ başkasının malını aşıran bir kimseyi görmek gibi... Bu takdirde bu hususta şahidlik yapması, müslümanın hakkını gözetmek bakımından kendisine gereklidir. Fakat kişinin kendi nefsine ait olan bir malı gizlediğini gördüğü zaman, bunu söylerse nemime ve sırrı ifşa etmek olur. Eğer başkasına söylediği şey, kendisinden hikâye ettiği insanda o bir ayıp ve eksiklik ise, bu takdirde gıybet ile nemimeyi bir araya getirmiş olur. Yani hem gıybetçi, hem de kovucu olur. Bu bakımdan, insanoğlunu kovuculuğa teşvik eden, ya kovuculuğu yapılan insana karşı bir kötülüktür veya kendisine haber götürülenin sevgisini açıklamak veya bâtıl ve fuzulî konuşmalara dalmaktır. Kime kovucu tarafından bir söz getirilirse 'filan adam senin hakkında şöyle dedi' veya 'şöyle

yaptı' veya 'filân adam senin işini bozmak için şu tedbiri aldı' veya 'düşmanına şu yardımda bulundu' veya 'halini şu şekilde çirkin gösterdi' veya benzeri bir tabir söylendiği zaman kendisine altı vazife düşer:

Birincisi, kovuculuğu doğrulamamasıdır. Çünkü kovucu fâsıktır. Fâsığın ise şahidliği kabul edilmez. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Ey iman edenler! Eğer bir fâsık size bir haber getirirse onun doğruluğunu araştırın. Yoksa bilmeyerek bir topluluğa kötülük edersiniz de sonra yaptığınıza pişman olursunuz."* ***(Hucurât, 6)***

İkincisi, kovucuyu kovuculuktan menetmesi, nasihat yapması ve fiilinin çirkin olduğunu kendisine söylemesidir. Nitekim Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"İyiliği emret! Kötülükten vazgeçir!"* ***(Lokman, 17)***

Üçüncüsü, Allah için kovucudan nefret etmesidir. Çünkü kovucu, Allah nezdinde nefret edilen bir kimsedir. Bu bakımdan Allah›ın buğzettiği bir kimseye buğzetmesi lâzımdır.

Dördüncüsü, ortada olmayan kardeşi hakkında su-i zan etmemesidir. Çünkü Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: *"Ey inananlar, zandan çok sakının! Zira zarının bir kısmı günahtır!"* ***(Hucurât, 12)***

Beşincisi, kovucunun sana söylediği sözler seni bir müslüman hakkında casusluk yapmaya, onun gizli taraflarını -kovucu acaba doğru mu söylüyor, yalan mı söylüyor diye- araştırmaya sevketmemelidir. Çünkü Allah Teâlâ *"Birbirinizin gizli şeylerini araştırmayın!"* ***(Hucurât, 12)*** buyurmaktadır.

Altıncısı, kovucuya yasakladığın şeye kendi nefsin için de razı olmamalısın. Onun kovuculuğunu hikaye etmemeli,

'filân adam bana şöyle dedi' deyip kovucu ve gıybetçi olmamalısın. Oysa sen kovucuyu böyle yapmaktan daha önce menetmiştin.

Rivayet ediliyor ki, bir adam Ömer b. Abdülaziz'in huzuruna girdi ve başka bir kişiden Ömer'e birşeyler nakletti. Bunun üzerine Ömer kendisine "Eğer dilersen senin durumunu tedkik ederiz. Tedkik neticesinde yalancı çıkarsan şu âyetin mefhumuna dahil olmuş olursun: *"Eğer bir fâsık size bir haber getirirse tedkik ediniz". **(Hucurât, 6)*** Eğer doğru isen, o zaman *'Kınayan, söz götürüp getiren'* ayetinin kapsamına girmiş olursun. Eğer dilersen tedkik etmezden önce seni affedelim!› dedi. Kişi ‹Ey mü'minlerin emiri! Beni affet! Bir daha böyle bir hata işlemeyeceğime söz veriyorum' dedi.

Bir hikmet sahibi zatı, arkadaşlarından biri ziyaret etti ve ona, bazı dostlarından hoş olmayan haberler verdi. Bunun üzerine o zat, ziyaretçiye dedi ki: Sen ziyareti geciktirdin ve üç suçu birden işledin:

1.Kardeşimi bana hor gösterdin.

2.Böyle şeylerden boş olan kalbimi meşgul ettin.

3.Emin olan nefsini, benim yanımda şüpheli kıldın!

Süleyman b. Abdulmelik oturuyordu. Zeherî de yanındaydı. Bu esnada bir kişi geldi. Süleyman ona 'Kulağıma geldiğine göre sen benim aleyhimde şöyle demişsin' dedi. Kişi 'Ben ne aleyhinde konuştum, ne de birşey söyledim' dedi. Süleyman 'Ama bana bu haberi söyleyen kimse sâdık ve doğru bir kimsedir' dedi. Zeherî 'Kovucu, doğru ve sadık olamaz!' dedi. Süleyman 'Doğru söyledin!' dedi ve adama 'Haydi selâmetle git' dedi.

Hasan-ı Basrî şöyle demiştir: "Sana başkasının sözünü nakletmek sûretiyle kovuculuk yapan, mutlaka seni de başkasına ihbar eder."

Hasan-ı Basrî'nin bu sözü işaret eder ki kovucudan nefret etmek, onun sözüne güvenmemek, doğruluğuna bel bağlamamak uygundur. Kovucuya nasıl buğzedilmesin! Halbuki kovuculuk, yalan ve gıybetten, hile ve hıyânetten, dalâvere, hased, münâfıklık, halkın arasını açmak ve kaypaklık göstermekten hiçbir zaman geri kalmamaktadır. Kovucu, Allah'ın devam etmesini istediğini kesmek isteyenlerden ve yeryüzünde fesad çıkaranlardandır.

"Ancak şunlar aleyhine yol vardır ki insanlara zulmederler ve yeryüzünde haksız yere saldırırlar. Böylelerine acıklı bir azap vardır." ***(Şura, 42)***

Kovucu da bunlardandır. Nitekim Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurmuştur: *"Muhakkak ki şerrinden dolayı halkın kendisinden sakındığı bir insan, insanların şerirlerindendir."*[170]

Kovucu da bunlardandır. Yine Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurmuştur: *"Kesici cennete giremez!"*[171] Denildi ki "Halkın arasını kesendir".

Bu kimse kovucudur ve bu kimsenin sılayı rahmi kesen bir kimse olduğu da söylenmiştir.

Hz. Ali'den şöyle rivayet ediliyor: Bir kişi, diğer bir kişiyi Hz. Ali›ye ihbar etti. Ali, jurnalcıya: «Biz senin dediklerini soracağız. Eğer haklı çıkarsan, senden nefret edeceğiz. Eğer yalancı çıkarsan, seni cezalandıracağız. Eğer dilersen, tedkik yapmaksızın seni affedeceğiz."

170 Buhârî, 6032.
171 Buhârî, 5984.

Adam: "Ey emîr'el-mü'minîn! Beni affedin!" dedi.

Muhammed b. Ka'b el-Kurazî'ye denildi ki: 'Mü'minin hangi hasleti mü'mini daha fazla düşürür?' Cevap olarak şöyle dedi: 'Fazla konuşmak, sırrı ifşa etmek ve herkesin sözünü kabul etmek'.

Bir kişi Basra valisi ve emiri bulunan Abdullah b. Amr'a dedi ki: 'Benim kulağıma geldiğine göre, filan adam sana, benim senin aleyhinde konuştuğumu söylemiş'. Emir Abdullah 'Evet, öyle' dedi. Kişi 'O halde onun söylediğini bana söyle ki ben onun yalancı olduğunu senin yanında ispat edeyim' dedi. Abdullah 'Kendi dilimle kendime küfretmeyi istemiyorum. Onun söylediğini de tasdik etmemen bana kâfidir ve senden de dostluğumu kesmem' dedi. Kovuculuk, sâlihlerden birisinin yanında belirtildi. O zat şöyle dedi: 'Her grup hakkında doğruluk övüldüğü halde kendilerinin doğruluğu övülmeyen bir grup hakkında ne dersiniz!'

Mus'ab b. Zübeyr şöyle demiştir: ‹Biz kovuculuğu kabul etmenin kovuculuktan daha zararlı olduğunu görmekteyiz. Çünkü kovuculuk bir kötülükten haberdar etmektir. Onu kabul etmek ise onu geçerli saymaktır. Bu bakımdan bir şeye muttali olup da o şeyden haber veren bir kimse, hiçbir zaman o şeyi kabul edip caiz gören bir kimse gibi olmaz. O halde kovucudan korununuz. Eğer o sözünde doğru ise başkasının hürmetini korumadığı ve ayıbını örtmediği için doğruluğundan dolayı alçak ve kötülenmiş bir kimsedir. Jurnalcilik, kovuculuğun ta kendisidir. Ancak jurnalcilik, kendisinden korkulan bir kimseye yapıldığı zaman jurnalcilik denir. Nitekim Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurmuştur: *"İnsanları insanlara ispiyonlayan bir*

kimse, muhakkak reşid olmayan bir kimsedir yani gayr-i meşrû bir çocuktur."[172]

Bir kişi, Süleyman b. Abdulmelik'in huzuruna girdi ve kendisinden konuşmak için izin istedi ve dedi ki: 'Ey mü'minlerin emiri! Seninle konuşmak istiyorum. Hoşuna gitmese dahi ona tahammül göstermeni istiyorum. Çünkü kabul ettiğin takdirde, o konuşmanın sonunda seni sevindirecek bir netice vardır'. Süleyman ona 'konuş!' diye izin verdi. O 'Ey mü'minlerin emiri! Senin etrafını, dinlerini senin dünyana feda eden, rablerini kızdırmak sûretiyle senin rızanı satın alan, Allah yolunda senden korkan, senin yolunda Allah'tan korkmayan bir grup çevirmiştir. Bu bakımdan Allah'ın korumasını sana vermiş olduğu hususta onlardan emin olma! Allah Teâlâ'nın sana korumayı emrettiği hususlarda onlara kulak verme. Çünkü onlar, milletin gerilemesinde ellerinden geleni esirgememiş, emaneti zayi etmek hususunda var kuvvetleriyle çalışmış kişilerdir. Namusları param-parça etmekte de kusur etmemişlerdir. Onların en büyük amaçları zulüm ve kovuculuktur, vesilelerinin en yücesi gıybet ve başkasının aleyhinde konuşmaktır. Oysa sen onların işlemiş olduğu cinayetlerden sorumlusun. Ama onlar senin işlediğin cinayetlerden sorumlu değildirler. Bu bakımdan âhiretini fesada uğratarak onların dünyalarını ıslah etme! Zira zarar etmek bakımından en büyük insan, âhiretini başkasının dünyasına feda eden kimsedir'.

Bir kişi Ziyad el-A'cem adlı kişiyi, Süleyman b. Abdulmelik'e jurnal etti. Bunun üzerine Süleyman, ikisini bir araya getirdi. Bu esnada Ziyad, kişiye dönerek şu şiiri okudu: *Sen öyle bir kişisin ki ya tenha bir yerde seni bir sırrıma emin kılmışımdır ki sen hainlik yaptın veya bilgisiz bir söz söyle-*

172 Hâkim, Müstedrek, 4/103.

din. Sen aramızda olan işte de hainlik ile günah arasında bir derecede bulunuyorsun.

Bir kişi Amr b, Ubeyd'e 'Esvârî, durmadan hikâyelerinde seni şerirlikle yâd etmektedir' dedi. Bunun üzerine Amr kendisine şöyle dedi: 'Sen onun arkadaşlık hakkını gözetmedin. Çünkü konuşmasını bize naklettin. Hoşuma gitmeyen bir haberi kardeşimden bana getirdiğin için de benim hakkımı gözetmedin. Fakat git ona söyle ki, ölüm hepimizi, kasıp kavuracaktır. Kabir hepimizi kucaklayacak, kıyamet hepimizi bir araya getirecektir. Allah aramızda hükmedecektir ve O hakimlerin en hayırlısıdır!'

Jurnalcilerden biri Sahib b. Ubbad'a bir mektup getirdi. O mektupta bir yetimin malını haber veriyor ve Sahib'i, o malın çokluğundan dolayı müsadere etmeye teşvik ediyordu. Bunun üzerine Sahib, mektubun arkasına şunları yazdı: 'Doğru da olsa jurnalcılık çirkindir! Eğer sen bu mektubunu nasihat maksadıyla yazmışsan burada zarar etmen, kar etmenden daha üstün ve faziletlidir. Örtülü bulunanın aleyhinde rezil olanı kabul etmekten Allah'a sığmıyorum-. Eğer sen, gençliğinin vermiş olduğu heyecan içerisinde bulunmasaydın senin gibiler hakkında bu yaptığının gerektirdiği ceza ile mukabele edecektim. Ey mel'un! Ayıptan geri dön! Zira Allah gaybı herkesten daha iyi bilir. Ölü ise, Allah ona rahmet eylesin. Yetim ise Allah onun acısını hafifletsin. Mal ise Allah onu artırsın. Jurnal ise Allah ona lânet etsin!

Lokman Hakîm oğluna dedi ki: 'Sana birkaç haslet tavsiye edeceğim! Eğer onları tutarsan daima baş olacaksın: Yakın ve uzak kimselere ahlâkını yumuşat! İyi ve kötü insanlardan cehaletini tut. Arkadaşlarını koru! Akrabalarına sılayı rahim yap! Onları jurnalcinin sözünü kabul etmekten

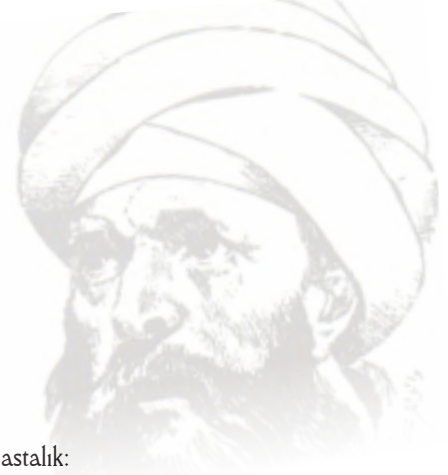
veya seni fesada uğratmak isteyen bir zâlimi dinlemekten emin kıl! Çünkü bu zâlim seni aldatmak istiyor. Senin arkadaşların o kimseler olsun sen onlardan, onlar da senden ayrıldıkları zaman ne sen onların aleyhinde, ne de onlar senin aleyhinde konuşsunlar'.

Biri şöyle demiştir: 'Kovuculuk; yalan, hased ve nifak üzerine kurulmuş bir binadır. Bunlar ise zulmün sacayaklarıdır.

Biri şöyle dedi: 'Eğer kovucunun sana getirmiş olduğu haber doğruysa, muhakkak sana küfretmeye cüret etmiştir. Kendisinden haber naklettiği kimsenin senin hilmine mazhar olması, kovucunun affedilmesinden daha evlâdır. Çünkü o senin yüzüne karşı sana sövmüş değildir'.

Kısacası kovuculuğun şerri çok büyüktür. Ondan korunmak gerekir. Nitekim Hammad b. Seleme şöyle anlatıyor: 'Bir kimse kölesini satılığa çıkardı. Alıcıya dedi ki: 'Kölemde kovuculuktan başka bir ayıp yoktur! Alıcı 'Ben bu ayıba razı oldum' dedi ve köleyi satın aldı. Köle birkaç gün yeni efendisinin yanında kaldıktan sonra efendisinin hanımına dedi ki: 'Efendim seni sevmiyor ve senin üzerine câriye getirmek istiyor. Bu bakımdan usturayı al da uyuduğu zaman ensesinden birkaç kıl kes ki o kıllar üzerine sihir yapayım da sana bağlı kalıp seni sevsin'. Sonra gidip efendisine dedi ki: 'Senin hanımın dost tutmuştur ve seni öldürmek istiyor. Kendini uyumuş gibi göster ve bunu gözünle gör!' Adam kendisini uyur gibi gösterdi. Kadın ustura ile kılları kesmek için geldi. Adam, karısı gerçekten kendisini öldürmek istiyor zannetti. Kalkıp kadını öldürdü. Sonra kadının ailesi geldi adamı öldürdüler. Böylece iki kabile arasına savaş girdi.

Biz Allah Teâlâ'dan en güzel şekilde muvaffakiyet dileriz!

On Yedinci Hastalık:

İKİ HASIMIN ARASINA GİRİP, İKİ YÜZLÜLÜKLE HERKESİN ARZUSUNA GÖRE KONUŞMAK

Düşmanlık güdenleri gören bir kimse, bu felâketten az zaman kurtulabilir. Bu ise münafıklığın ta kendisidir.

Ammar b. Yasir Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in şöyle buyurduğunu rivayet eder: *"Kimin dünyada iki yüzü varsa, kıyamet gününde o kimse için ateşten iki dil olur."*[173]

Ebu Hüreyre, Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in şöyle dediğini rivayet eder:

"Kıyamet gününde Allah'ın kullarından şerli olarak iki yüzlü bir kimse göreceksiniz. O şu gruba öbür grubun konuşmasını, öbür gruba da bunların konuşmasını getirip götürür."[174]

Başka bir lâfızda "Bu gruba bir yüzle, öbür gruba başka bir yüzle gelir" şeklinde vârid olmuştur.

173 Ebû Davud, 4873.
174 Müslim, 2526.

Ebu Hüreyre şöyle demiştir: İki yüzlüye Allah nezdinde emin olmak uygun değildir'.

Mâlik b. Dinar şöyle demiştir: ''Tevrat'ta okudum: 'Kişi arkadaşına karşı iki değişik ağız kullanırsa, emanet iptal olunmuştur demektir. Allah Teâlâ kıyamet gününde iki değişik ağız kullanan kimseyi helâk eder!' yazılıydı".

Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurmuştur: *"Kıyamet günü Allah nezdinde en çok nefret edilenler, yalancılar ve kibirlilerdir. O kimseler ki göğüslerinde arkadaşlarına nefret vardır. Arkadaşlarıyla bir araya geldikleri zaman onlara yağcılık yaparlar. O kimseler ki Allah'a ve Peygambere itaate davet edildikleri zaman ağırlaşır, şeytana ve onun emirlerine davet edildikleri zaman duraksamadan icabet ederler!"*[175]

İbn Mes›ud şöyle demiştir: ‹Sakın hiçbiriniz immea olmasın!› Dediler ki: ‹İmmea ne demektir?› Cevap olarak şöyle dedi: 'Her rüzgara kapılan kimse demektir!' Selef, iki ayrı kişi ile iki ayrı yüzle görüşmenin münafıklık olduğunda ittifak etmişlerdir. Münafıklığın birçok alâmetleri vardır. İşte bu da o alâmetlerden biridir.

Rivayet edildi ki, Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in ashâbından bir kişi vefat etti. Huzeyfe b. Yeman onun cenaze namazını kılmadı. Bunun üzerine Hz. Ömer, Huzeyfe'ye 'Peygamberin ashâbından biri ölür de sen onun cenaze namazına katılmazsın ha!' deyince, Huzeyfe 'Ey mü'minlerin emiri! O münafıklardandı' dedi. Hz. Ömer 'Seni yemine davet ediyorum, ben onlardan mıyım, değil miyim?' diye sordu. Huzeyfe 'Ey Allahım! Beni muâhaze etme! Hayır, sen onlardan değilsin. Fakat senden sonra nifak hakkında hiç kimseden de emin değilim' diye ilave etti.

175 Harâitî, Müsâvii'l Ahlâk, 291.

Eğer 'Kişi ne ile iki dilli olur ve bunun sınırı ve tarifi nedir?' diyecek olursan derim ki iki düşmanın huzuruna girip her birinin isteğine göre hareket ettiği zaman eğer yapmış olduğu hareket doğru ise münafıklık değildir, iki dilli sayılmaz. Çünkü herhangi bir kimse iki düşmanla da aynı zamanda dostluk yapabilir. Fakat arkadaşlık hududuna varmayacak kadar zayıf bir dostluk... Zira eğer kişinin onlarla dostlukları tahakkuk etseydi, bu dostluk, düşmanın düşmanın olmasını gerektirirdi. Nitekim biz Sohbet Adabı bölümünde bunu söylemiştik.

Eğer onların herbirinin konuşmasını diğerine naklederse, o vakit iki yüzlüdür. Bu ise, kovuculuktan daha şerli olur; zira insan bir tek tarafın konuşmasını nakletmek sûretiyle kovucu olur. Bu bakımdan iki tarafın konuşmasını da birbirine naklederse, o zaman kovuculuktan daha şerir olur. Eğer söz nakletmez, her birinin diğerine karşı güttüğü düşmanlığı güzel görüp tasvip ederse iki yüzlü sayılır. Yine ikisine de 'sana yardım edeceğim' va'dinde bulunursa, hüküm böyle olur. Düşmanlardan birini övüp huzurundan çıktıktan sonra kötülerse bu hareketi de iki yüzlülük olur. En uygunu susmak ve düşmanların hak sahibi olanını övmektir ve onu gıyabında, huzurunda ve düşmanının karşısında da medhetmektir.

İbn Ömer›e şöyle denildi: ‹Biz yöneticilerimizin huzuruna giriyoruz. Orada konuşuyoruz. Çıktığımız zaman konuştuklarımızın aksini konuşuyoruz'. İbn Ömer 'Biz Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in zamanında bunu münafıklık sayardık' dedi.

Kişi, emîrin huzuruna girip, onu övmeye ihtiyacı olmadığı zaman böyle yaparsa münafıklık etmiş sayılır. Eğer

emîrin huzuruna girmekten müstağni ise, fakat girdiği takdirde de onu medhetmediğinde başına geleceklerden korkuyorsa bu da münafıklıktır. Çünkü nefsini, emîri övmeye mecbur eden kendisidir. Eğer aza kanaat edip mal ve rütbeyi terkederse, emîrin huzuruna girmekten müstağni olacaktır. Buna rağmen, mertebe ve zenginlik arzusundan dolayı emîrin huzuruna girip onu medhederse, böyle bir kimse münafıktır ve Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in şu hadîsinin mânâsı da budur: *"Mal ve rütbe sevgisi, suyun sebzeleri bitirdiği gibi kalpte nifak bitirir!"* Çünkü mal ve mertebe sevgisi, insanları emirlere, onları gözetmeye, onlara karşı riyakarlık ve dalkavukluk yapmaya muhtaç eder! Ama kişi, bir zaruretten dolayı, böyle bir felâkete mâruz kalırsa, medh u senâ yapmadığı takdirde de başına geleceklerden korkuyorsa mâzurdur. Çünkü şerden sakınmak caizdir. Nitekim Ebu Derdâ şöyle demiştir: 'Bizler birtakım kavimlerin yüzüne gülüyoruz. Oysa kalbimiz onlara lânet ediyor!'

Hz. Âişe şöyle anlatır: Bir kişi Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'den, içeri girmek için izin istedi. Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle dedi: «Ona izin verin! Aşiretin en kötü elçisidir o!"

Adam içeri geldiği zaman, Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* kendisiyle yumuşak konuştu. Çıkıp gittiği zaman Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'e 'Sen daha önce onun hakkında söylediğini söyledin. Sonra kendisiyle yumuşak konuştun. Bu nasıl olur?' dedim. Cevap olarak şöyle buyurdu: *"Ey Aişe! İnsanların en şeriri o kimsedir ki şerrinden korunmak için kendisine ikram edilir!"*[176]

176 Buhârî, 6054.

Fakat bu hadîs-i şerîf, karşılamak, yüze gülmek ve tebessüm etmek hakkında vârid olmuştur. Zâlimi övmek ise açık bir yalandır. Bu yalanı söylemek ancak bir zaruretten dolayı caiz olur veya zorlanıldığı zaman yalan söylemek mübah olur. Nitekim biz bunu 'Yalan Hastalığı' bahsinde belirttik. Emirleri övmek, onların dediklerini tasdik etmek, bâtıl konuşmalarını tasdik bakımından baş sallamak caiz değildir. Eğer kişi bunu yaparsa münafıklık yapmış olur. Aksine reddetmesi gerekir, eğer kuvveti yoksa, kalbiyle inkâr etmesi gerekir.

On Sekizinci Hastalık:

MEDHETMEK

Bazı yerlerde medh yasaklanmıştır. Kötüleme ise gıybet ve başkasının aleyhinde bulunmaktır. Biz onun hükmünü daha önce belirtmiştik. Övmede altı âfet vardır. Dördü övende, ikisi övülendedir.

Övendeki âfetler:

Birincisi: Bazen ifrata kaçar ve ifrat onu yalana sürükler! Nitekim Hâlid b. Mikdad şöyle demiştir: 'Kim bir sultanı veya herhangi bir kimseyi, kendisinde bulunmayan sıfatlarla şahidler huzurunda medhederse, Allah Teâlâ kıyamet gününde bu kimseyi dehşetten sarkmış diline basıp düştüğü halde haşreder!'

İkincisi: Bazen medhediciye riya galip gelir. Çünkü meddah, medihle sevgi gösterisinde bulunur. Oysa kalbinde sevgi yoktur ve söylediklerine inanmamaktadır. Bu bakımdan söyledikleriyle hem riyakâr, hem münafık olur.

Üçüncüsü: Meddah, bazen olmayan şeyleri söyler. Hem de o şeylerden haberdar olma imkânı olmadığı halde söyler. Rivayet ediliyor ki, bir kişi Hz. Peygamber›in yanında başka bir kişiyi medh u senâ etti. Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* kendisine şöyle dedi:

"Sana yazıklar olsun! Sen arkadaşının boynunu kopardın. Eğer arkadaşın bu dediklerini işitseydi hiçbir zaman felaha kavuşamazdı! Eğer biriniz, arkadaşını medhetmek mecburiyetinde ise, bari 'ben filan adamı şöyle sanıyorum ve Allah nezdinde hiç kimseyi temize çıkarmıyorum, çünkü o kimsenin kontrol edeni Allah'tır. Eğer onun öyle olduğunu görüyorsa öyledir' desin."[177]

Bu âfet, mutlak vasıflarla medhetmekten meydana gelir. O vasıflar ancak delillerle bilinir. Adamın 'O muttakîdir!', 'Verâ sahibidir', 'Zâhiddir', 'Hayırlıdır' ve benzeri vasıfları söylemesi gibi... Ama kişi 'Ben onu geceleyin namaz kılarken, sadaka verirken, haccederken gördüm' dediği zaman, bunlar kesin şeyler olduğu için sakınca yoktur.

Kişinin 'o âdildir, râzıdır' demesi de o kabildendir; zira adil ve rızâ gizlidirler. Bu bakımdan burada kesin konuşmak uygun değildir. Ancak gizli bir denemeden sonra konuşabilir.

Hz. Ömer, bir kişiyi öven birini dinledi ve 'Sen onunla yolculuğa çıktın mı?' diye sordu. Öven 'Hayır!' dedi. Ömer 'Sen onunla alışveriş ettin mi?' dedi. Öven 'Hayır!' dedi. Ömer 'Sen onun komşusu musun? Sabah ve akşamını biliyor musun?' dedi. Öven 'Hayır!' dedi. Ömer 'Kendisinden başka ilah olmayan Allah'a yemin ederim ki sen o adamı tanımıyorsun' dedi.

177 Buhârî, 6061.

Dördüncüsü: Övülen adam zâlim veya fâsık olduğu halde bazen övülmekten ötürü sevilir. Oysa böyle bir sevgiye meydan vermek caiz değildir. Nitekim Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurmuştur: *"Fâsık bir kimse övüldüğü zaman Allah Teâlâ öfkelenir."*[178]

Hasan-ı Basrî şöyle demiştir: 'Kim uzun yaşaması için zâlime dua ederse, o kimse Allah'a, yaratmış olduğu arzda isyan etmeyi sevmiş olur!'

Fâsık bir zâlimin üzülmesi için aleyhinde bulunmak, sevinmesin diye kendisini övmemek en uygun harekettir.

Övülendeki Âfetler:

Övgü kişiye iki yönden zarar verir:

Birincisi: Övgü onda kibir ve gurur meydana getirir, kibir ve gurur ise helâk edicidirler. Hasan Basrî şöyle anlatır: Hz. Ömer, etrafında ashâb-ı kirâm ve elinde kamçısı olduğu halde oturuyordu. O arada Cârut b. Münzir çıkageldi. Oturanlardan biri Hz. Ömer›e ‹Bu Rabia kabilesinin başıdır› dedi. Hz. Ömer de, etrafında oturanlar da, gelen Cârut da bu sözü işitti. Cârut, Hz. Ömer›e yaklaştığı zaman, Hz. Ömer onu kamçılamaya başladı. Bu manzara karşısında kalan Cârut, Hz. Ömer›e ‹Ey mü›minlerin emîri! Benimle ne alıp veremediğin var?› diye sordu. Hz. Ömer ‹Seninle aramızda geçen birşey yok! Fakat sen söylenilen sözü işitmedin mi?› dedi. Cârut ‹Evet, işittim!› dedi. Hz. Ömer ‹İşte o söylenilen sözden senin kalbine kibir ve gurur gelmesinden korktum. Bundan dolayı seni alçaltacak bir harekette bulunmayı istedim' dedi.

178 İbn Ebi'd Dünya, 229.

İkincisi: Övüleni hayırla övdüğü zaman, bu övmeden sevinir, hayır yönünden gevşer ve nefsinden razı olur. Oysa nefsinden razı olan bir kimsenin çalışması azalır; zira nefsini kusurlu gören bir kimse ciddiyetle çalışmaya koyulur. Ama diller, adamın lehinde övgüler düzdükleri zaman, adam da hedefe vardığını zanneder. Bu sırra binaen Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurmuştur: *"Eğer arkadaşın senin yapmış olduğun övgüyü işitmiş olsaydı, sen onun boynunu kesmiş olurdun. Arkadaşını yüzüne karşı övdüğün zaman sanki sen onun gırtlağının üzerinde pırıl pırıl parlayan keskin bir usturayı gezdirmiş olursun."*[179]

Başka bir kişiyi öven bir zata da şöyle buyurmuştur: *"Allah seni kessin. Sen adamı kestin!"*

Mutarref diyor ki: 'Ben lehimde yapılan bir övgüyü işittiğim zaman, mutlaka nefsim bana zelil görünmüştür'.

Yezid b. Ebî Müslim şöyle demiştir: ‹Herhangi bir kimse lehinde bir övgü işitirse, muhakkak şeytan ona görünür. Fakat müslüman bir kimse derhal hatırlar, kendine gelir›. İbn Mübarek şöyle demiştir: 'Bahsi geçen bu iki zat da doğru söylemişlerdir. Ziyad'ın sözüne gelince, onun bahsettiği kalp, halk tabakasının kalbidir. Mutarref in bahsettiğine gelince, onun söylediği kalp, havassın kalbidir'.

Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurmuştur: *"Bir kişinin başka bir kişiye bilenmiş bir bıçakla saldırması, onu yüzüne karşı övmesinden daha hayırlıdır.»*

Hz. Ömer şöyle demiştir: 'Medhetmek, kesmek demektir'. Bunun hikmeti şudur. Çünkü kesilen bir kimse çalışmaktan gevşer ve çalışamaz hale gelir. Bir insan övüldüğü zaman da gevşer veya ucûb ve gurura meyleder.

179 İbnü'l Mübarek, Zühd, 52.

Ucûb ve gurur da, kesmek gibi helâk edici sıfatlardır. İşte bunun için de Hz. Ömer, medhetmeyi kesmeye benzetmiştir. Eğer medh, medheden ile medhi yapılanın hakkında bu âfetlerden uzak olursa, o vakit medihte herhangi bir sakınca yoktur. Hatta böyle olduğundan övmek çoğu zaman iyi olur ve bunun için de Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*, ashâb-ı kirâmı överek şöyle buyurmuştur: *"Eğer Ebubekir Sıddîk'ın imanı -peygamberler hariç- bütün insanların imanıyla tartılsa muhakkak Ebubekir'in imanı ağır basar."*

Hz. Ömer hakkında da şöyle demiştir: *"Eğer ben peygamber olarak gönderilmeseydim, Ömer peygamber olarak gönderilirdi."* Acaba bundan daha büyük bir övgü var mıdır? Fakat Hz. Peygamber, bu övgüyü sadakat ve basiret sebebiyle söylemiştir. Ashâb-ı kirâm da övgünün onlarda gurur, ucûb ve gevşeklik meydana getirmesinden uzak ve yücedirler. Hatta kişinin kendi nefsini medhetmesi, içinde kibir ve gurur olduğu için çirkindir; zira Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurmuştur: *"Ben âdemoğullarının efendisiyim ve bu sözde övünme yoktur!"*

Yani 'Ben bu sözü söylemekle, halkın kendi nefsini övdüğü gibi bir övgüyü kasdetmiyorum' demek istemiştir.

Bunun hikmeti şudur: Çünkü Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* Allah'a yakınlığıyla övünüyordu, Âdem'in evladı olmakla ve onların önderi bulunmakla değil! Nitekim padişahın yanında büyük bir sevgi ile kabul edilen bir kimsenin, padişahın birtakım hizmetçilerinden daha önde ve gözde olmasıyla değil, nimetle sevindiği gibi. Bütün bu anlattıklarımızdan, övmenin zenımi ile övmeye teşvik etmenin arasını telif edebilirsin. Nitekim Peygamber *(sallallâ-*

hu aleyhi ve sellem) ashâb-ı kirâmın bir kimseyi övdüklerini işittiğinde şöyle demiştir: *"Cennet vâcib oldu!"*

Mücahid diyor ki: "Âdemoğulları için meleklerden arkadaşlar vardır. Onların meclislerinde otururlar. Müslüman kişi müslüman kardeşini hayırla andığı zaman, melekler 'sana da bunun benzeri olsun' diye dua ederler. Onu kötülükle andığında, melekler 'Ey ayıbı örtülü olan Âdemoğlu! Nefsine kolaylık yap! Senin ayıbını örten Allah'a hamd ve senâda bulun!' derler.

İşte bunlar övmenin âfetleridir.

Övülenin Vazifeleri

Övülen bir kimseye, kibir ve ucûbun âfetinden şiddetle sakınmak, övgüden dolayı ibadetlerde gevşeklik göstermekten şiddetle kaçınmak düşer. Övülen, ancak kendi nefsini tanıdığı takdirde bu vazifeyi yerine getirebilir. Sonucun tehlikesini düşündüğünde, riyanın inceliklerini, amellerin âfetlerini bildiğinde gerekeni yapabilir. Çünkü övülen zat, nefsi hakkında övenin bilmediklerini bilir. Eğer övene, övülenin bütün sırları belirseydi, onun kalbinden geçenler görünseydi, öven onu övmekten çekinecekti. Övülen bir kimseye, öveni tahkir etmek sûretiyle övgüden hoşlanmadığını belirtmek vazifesi düşer. Nitekim Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurmuştur: *"Meddahların yüzüne toprak atın."*[180]

Enes şöyle anlatır: Ashâbın yanından bir cenaze geçti. Onu övdüler. Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* de 'Vâcib oldu' dedi. Biraz sonra başka bir cenaze geçti, onun

180 Müslim, 3002.

hakkında da kötü konuştular. Peygamber 'Vâcib oldu' buyurdu. Ashâb "Bu nasıl olur, ikisi için de Vâcib oldu' dediniz" dediler. Peygamber 'Övdüğünüze cennet, kötülediğinize de cehennem vâcib oldu. Çünkü sizler yeryüzünde Allah'ın şahidlerisiniz' diyerek, bu sözü üç defa tekrar etti.

Süfyan b. Uyeyne şöyle demiştir: ‹Övülen bir kimse, nefsini bildiği takdirde övgü kendisine zarar vermez›. Sâlih kullardan birisi övüldü ve bu sâlih kul dedi ki: ‹Ey Allahım! Senin şu kulların beni tanımıyorlar. Oysa sen beni tanıyorsun!'

Başka bir sâlih kul övüldüğü zaman şöyle dedi: 'Ey Allahım! Senin şu kulun seni kızdırmak sûretiyle bana yaklaştı ve ben seni ondan nefret ettiğime şahid tutuyorum'.

Hz. Ali, övüldüğü zaman şöyle demiştir: 'Ey Allahım! Onların bilmediklerini benim için affet ve söylediklerinden dolayı beni sorumlu tutma! Beni onların zannettiğinden daha hayırlı kıl!'

Bir zat Hz. Ömer'i övdü, karşılık olarak Hz. Ömer ona şöyle dedi: ‹Sen hem beni, hem de kendi nefsini helâk etmek mi istiyorsun?!'

Bir kimse Hz. Ali'yi yüzüne karşı övdü ve aynı zamanda Hz. Ali'nin kulağına, bu adamın aleyhinde konuştuğu haberi gelmişti. Cevap olarak Hz. Ali ona şöyle dedi: 'Senin dediğinin altında, nefsindekinin de üstündeyim!'

On Dokuzuncu Hastalık:

KONUŞURKEN HATALARIN İNCELİKLERİNDEN GAFİL OLMAK

Allah ve onun sıfatlarıyla, dinî emirlerle ilgili olan hususlarda, lâfızları doğru kullanmaya, ancak fasih ve beliğ âlimler muktedir olurlar. O halde ilim ve fesahatta kusurlu olan bir kimsenin kelâmı hatalardan uzak değildir! Fakat Allah Teâlâ, onun cehaletinden dolayı kendisini affeder. Huzeyfe b. Yeman Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in şöyle buyurduğunu rivayet eder: *"Sakın sizden bir kimse şöyle demesin: 'Allah'ın dilediği ve senin dilediğin,..' Fakat şöyle desin: 'Allah'ın dilediği, sonra senin dilediğin.."*[181]

Bunun yasaklanma hikmeti şudur: Mutlak bir şekilde atıf yapmakta, ortaklık ve eşitlik vardır. Bu ise hürmete zıt düşer.

İbn Abbas şöyle anlatır: ‹Bir kişi Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'e geldi. Bir iş için kendileriyle konuşarak dedi ki: 'Allah'ın ve senin dilediğin...' Bunun üzerine Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurmuştur:

181 İbn Ebi'd Dünya, 344.

"Sen beni Allah ile eşit mi kılıyorsun? Yalnız Allah'ın dilediği de!"

Bir kişi Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in yanında hutbe okuyarak dedi ki: 'Kim Allah'a ve O'nun Peygamber'ine itaat ederse o hidayete ermiştir. Kim onlara isyan ederse o dalâlete düşmüştür'. Bunun üzerine Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* o adama şöyle demesini emretti: Kim Allah'a ve Peygamber'e isyan ederse o dalâlete düşmüştür.

Görüldüğü gibi, Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* kişinin 'onlara' tabirini, eşitlik mânâsını ifade ettiği için çirkin görmüştür.

İbrahim Nehâî, ‹Allah›a ve sana sığınıyorum› sözünü çirkin görürdü.

'Allah'a ve sonra sana sığınıyorum' demek ise caizdir. Şöyle demekte de mahzur yoktur: 'Eğer Allah, sonra filan olmasaydı... (şöyle olacaktı)'. Fakat 'Eğer Allah ve filan olmasaydı' demek caiz değildir.

Seleften biri şöyle demeyi çirkin görmüştür: 'Ey Allahım! Bizi ateşten azad eyle!' Bu sözü çirkin gören zat derdi ki: 'Azad etmek, ateşe girdikten sonra olur!' Oysa selef, ateşten korunurlar, 'Bizi ateşten koru ve ateşten senin rahmetine sığınıyoruz' derlerdi.

Bir zat şöyle dedi: 'Ey Allahım! Beni kendilerine Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in şefaati isabet edenlerden eyle!' Bunun üzerine Huzeyfe b. Yeman şöyle demiştir: 'Allah Teâlâ, mü'min kullarını Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in şefaatinden müstağni kılmıştır. Onun şefaati ancak müslümanların günahkârlarınadır'.

İbrahim Nehâî şöyle demiştir: Kişi, başka bir kişiye ‹Ey eşek, ey domuz!› dediği zaman, kıyamet gününde böyle diyene ‹Benim bir eşeği veya bir domuzu yarattığımı gördün mü?› denilir.

İbn Abbas›tan şöyle rivayet edilir: «Muhakkak içinizden biri şirk koşar, hatta köpeği ile dahi şirke girer ve ‹Eğer köpek olmasaydı bu gece malımız çalınacaktı' der".

Hz. Ömer Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in şöyle buyurduğunu rivayet eder:

"Allah Teâlâ, sizi baba ve dedelerinizle yemin etmekten meneder. Bu şekilde yemin etmeyi yasaklar, Kim yemin etmek istiyorsa, Allah ile yemin etsin veya sussun!"[182]

Hz. Ömer der ki: 'Peygamberin bu hadîs-i şerifini işittiğimden beri, Allah'a yemin ederim ki bir daha ecdadımla yemin etmedim'.

Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurmuştur:

"Sakın üzümlere kerm demeyiniz; zira kerm kelimesi, müslüman kişi demektir."[183]

Bu lâfız, isim olduğu şeyde hayır ve fayda olduğuna delâlet eder. Bu vasfa da üzüm değil, müslüman kişi müstehaktır.

Ebu Hüreyre, Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in şöyle buyurduğunu rivayet eder:

"Sakın sizden bir kimse 'benim abdim (kölem), benim emetim (câriyem)' demesin. Çünkü hepiniz Allah'ın köleleri ve kadınlarımızın hepsi de Allah'ın câriyeleridir. Aksine 'be-

182 Buhârî, 6647.
183 Buhârî, 6183.

nim hizmetçim, benim oğlum, benim kızım' desin. Köle de 'benim rabbim (sahibim), benim rabbiyem (sahibem)' demesin. 'Benim efendim, benim hizmet ettiğim hanımım!'desin. Çünkü hepiniz Allah'ın kölelerisiniz. Rab ancak Allah Teâlâ'dır."[184]

Yine şöyle buyurdu: *"Sakın münafık birine efendimiz demeyiniz. Çünkü o sizin efendiniz olduğu takdirde siz rabbinizi kızdırmış olursunuz."* [185]

Yine şöyle buyurdu: *"Kim 'Ben İslâm'dan beriyim' derse -eğer doğru söylüyorsa- söylediği gibidir. Eğer yalancı ise, İslâm'a sağlam olarak dönmemiş demektir."*[186]

Bu söz ve benzeri sözler, konuşmaya dahil olanlardandır. Bunları saymakla bitirmek mümkün değildir. Kim bizim dil hastalıklarından söylediklerimizin tamamını düşünürse kişi dilini serbest bıraktığı takdirde hatadan selim kalmaz ve bunu böyle düşündüğü anda Peygamber Yine şöyle buyurdu: 'in *'Susan kurtulmuştur'* hadîs-i şerifinin sırrını anlamış olur. Çünkü şu âfetlerin hepsi, tehlike ve felâketlerdir ve hepsi de konuşanın yolunda beklemektedirler. Eğer konuşan susarsa, selâmet bulur. Eğer konuşursa, nefsini tehlikeye atmış olur. Ancak fasih bir dil, geniş bir ilim, koruyucu bir takvâ ve daimi bir murakabe kendisine refakat ederse ve kendisi de mümkün olduğu kadar konuşmayı azaltırsa selâmette kalması umulur. Kişi bütün bunlarla beraber yine de tehlikeden tamamen kurtulmuş sayılmaz. Eğer konuşmayı becerememeyen kimselerden isen bunu ganimet ve fırsat sayarak sükût edip selâmete kavuşanlardan olmaya çalış! Çünkü selâmet, bu ganimetlerden birisidir.

184 Buhârî, 2552.
185 Ebû Davud, 4977.
186 Ebû Davud, 3258.

Yirminci Hastalık:

AVÂMIN ALLAH'IN SIFATLARINDAN, KELÂMINDAN VE HARFLERDEN SORMALARI

Halk bunların kadîm mi, yoksa sonradan mı varolmuş olduğunu sorup durur. Oysa halk tabakasının vazifesi, Kur'an'da olan ibadet ve taatlarla meşgul olmaktır. Ancak bu ibadet ve taatlarla meşgul olmak nefislere ağır gelir. Fuzulî hareketler ise, kalbe hafif geldiğinden avâm tabakasından olan bir kimse ilme dalmaktan hoşlanır; zira şeytan kendisine 'sen âlimlerden ve fazilet ehlindensin' vesvesesini verir ve bu hayali kalbinde yerleştirmek için var kuvvetiyle çalışır. Onu kaydırıp küfrünü gerektiren bir sözü ağzından çıkarıncaya kadar yakasını bırakmaz. Oysa kendisi küfrünü gerektiren bir söz söylediğinden habersizdir. Halk tabakasından birinin büyük bir günah işlemesi, o kimsenin ilim hakkında konuşmasından daha selâmetli ve tehlikesizdir. Hele Allah'ın zat ve sıfatlarıyla ilgili konularda konuşması daha da tehlikelidir. Halk tabakası ibadetlerle meşgul olup, Kur'an'da vârid olan hakikatleri sorgusuz sualsiz iman etmek ve Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in getirdiğine teslim olmak durumundadır. Avâm tabakasının ibadet-

lerle ilgili olan hususların dışındaki meselelerden sormaları edebe aykırıdır. Bununla Allah'ın azabına müstehak olurlar ve böyle konulara girmekle küfür tehlikesiyle karşı karşıya kalırlar.

Avam tabakasının bu tür soruları, tıpkı çobanların padişahların sırlarından sormalarına benzer. Bu ise cezayı gerektiren bir durumdur. Kim ilmî bir meseleden sorarsa ve o meseleyi kavrayacak idrakte değilse, o kimsenin durumu kötüdür. Çünkü böyle bir kimse, bu meseleye nisbeten halk tabakasından sayılır. Bu sırra binaen Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurmuştur: *"Ben sizi terkettiğim sürece, siz de benim yakamı bırakıp soru sormayın; zira sizden önceki ümmetler, peygamberlerine fazla sorduklarından dolayı ve peygamberleriyle bu sebeple ihtilâfa düştüklerinden ötürü helâk olmuşlardır. Ben sizi herhangi bir şeyden sakındırdığım zaman, siz de ondan sakının ve size emrettiğim bir şeyi ise, gücünüz yettiği kadar yapın."*[187]

Enes şöyle anlatır: Halk birgün Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'e sorular sordu. Hem de Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'i kızdıracak derecede fazla sordular. Bunun üzerine Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* minbere çıkarak şöyle dedi:

"Benden sorun! Fakat siz benden bir şeyi sorarsanız aleyhinizde olsa bile o şey hakkında size haber veririm!"

Bu esnada ashâb-ı kirâmdan bir zat ayağa kalkarak dedi ki: 'Ey Allah'ın Rasûlü! Benim babam kimdir?' Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* cevap olarak 'Senin baban Huzafe'dir' dedi.

187 Buhârî, 7288.

Bunun akabinde hemen kardeş olan iki genç ayağa kalktılar ve dediler ki: 'Ey Allah'ın Rasûlü! Bizim babamız kimdir?› Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* 'Sizin babanız o kimsedir ki siz ona nisbet ediliyorsunuz!' Sonra üçüncü şahıs ayağa kalkarak şöyle dedi: 'Ey Allah'ın Rasûlü! Ben cennetlik miyim cehennemlik mi?' Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* 'Belki sen cehennemliksin' dedi.

Halk, Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)*'in öfkelendiğini görünce, soru sormaktan vazgeçtiler. Bu esnada Hz. Ömer, ayağa kalkarak şöyle dedi: Biz rab olarak Allah'a, din olarak İslâm'a, peygamber olarak Muhammed'e razı olduk›. Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* Hz. Ömer'e hitaben *'Ya Ömer! Allah sana rahmet etsin! Otur! Muhakkak senin söylediğin hakikatin ta kendisidir'* dedi.[188]

Hadîste Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* dedikodu, malı zâyi etmek ve fazla sual sormaktan nehyetmiştir' diye vârid olmuştur.

Peygamber *(sallallâhu aleyhi ve sellem)* şöyle buyurmuştur: *"İnsanlar sual sora sora şöyle demeye başlamışlardır: 'Muhakkak mahlukâtı Allah yarattı. O halde Allah'ı kim yarattı?' İnsanlar bunu söyledikleri zaman, siz onlara cevap olarak deyin ki: 'O bir olan Allah'tır. Tektir. O herkesin ihtiyacını gören ve herkesin her ihtiyacı için başvurduğu Allah'tır. O, doğurmamıştır ve doğrulmamıştır ve O'na denk olacak hiç kimse yoktur. Bunu söyledikten sonra sizden bir kimse sol tarafına üç defa tükürüp kovulmuş şeytanın şerrinden Allah'a sığınsın".*[189]

188 Buhârî, 93.
189 Ebû Davud, 4722.

Cabir şöyle demiştir: ‹Lânetleşenlerin hükmünü belirten ayet, insanların fazla sual sormalarından dolayı nâzil olmuştur.›

Musa ve Hızır kıssasında, yeri gelmeden önce soru sormanın çirkin olduğuna işaret vardır; zira Hızır Hz. Musa›ya *"O halde bana tâbi olacaksın. Ben bir söz açmadıkça bana hiçbir şeyden sorma"* ***(Kehf, 70)*** demiştir. Hz. Musa delinen gemiden dolayı Hızır'a sorduğu zaman Hızır, vaadine riayet etmediğinden dolayı Hz. Musa'nın sualini kınadı. Bu bakımdan Hz. Musa özür dileyerek şöyle dedi: *"Onu unutmuşum! Unuttuğum şeyle beni muâhaze etme ve işimde bana güçlük teklif etme."* ***(Kehf, 73)***. Hz. Musa sabredemeyerek Hızır'a üçüncü defa sual sordu. Hızır kendisine *"İşte bu itiraz, benimle senin ayrılmamıza sebep olmuştur"* ***(Kehf, 78)*** deyip, ondan ayrıldı.

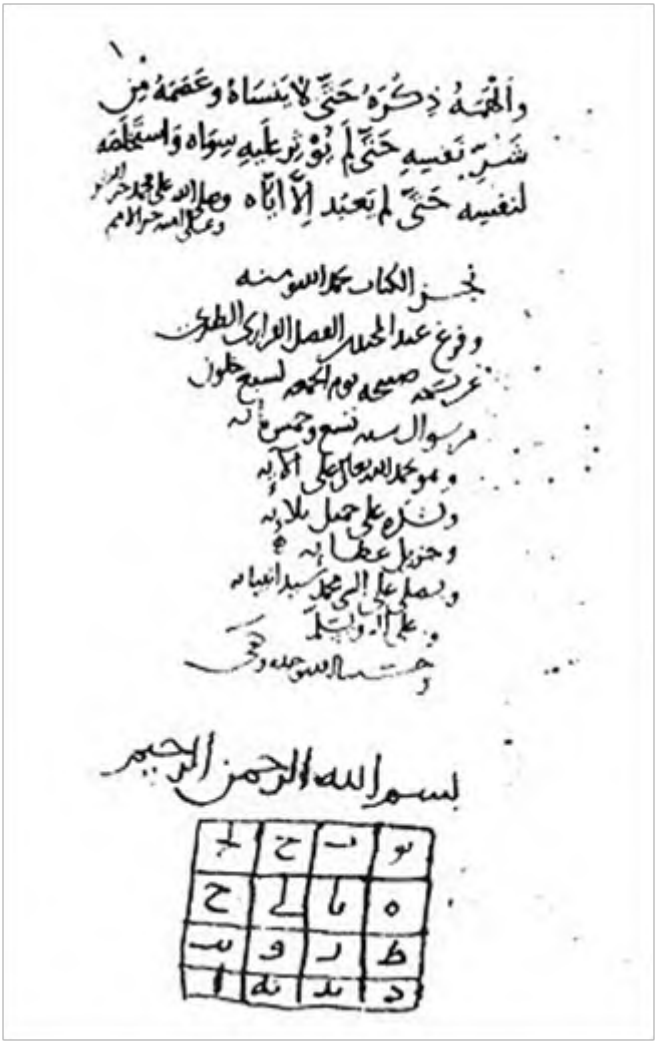
Bu bakımdan avam tabakasının dinin derin meselelerini sormaları, âfetlerin en büyüklerindendir ve böyle bir sual, fitnelerin kopmasına vesiledir. O halde, avam tabakasını böyle sual sormaktan menetmek ve şiddetle azarlamak gerekir. Avam tabakasının Kur'an'ın harflerine dalmaları, tıpkı melikin kendisine mektup yazdığı ve o mektubunda birtakım emirler verdiği ve buna rağmen melikin mektubunda belirtilen emirlerle değil de mektubun kağıdıyla; eski bir kağıt mı, yoksa yeni mi diye uğraşan bir kimsenin haline benzer! Böyle bir kimse, elbette bu hareketiyle cezaya müstehak olur. İşte avam tabakasından olan bir kimsenin Kur'an'ın tayin ettiği sınırları aşarak, Kur'an'ın harflerinin kadîm mi, hâdis mi olduğunu merak etmesi, tıpkı buna benzer. Allah Teâlâ'nın diğer sıfatları için de durum böyledir. Allah en doğrusunu bilir!

GAZALİ'NİN HAYATI

Gazzâlî	
Tam adı	Hüccetü'l-İslâm Ebû Hâmid Muhammed bin Muhammed bin Muhammed bin Ahmed el-Gazzâlî et-Tûsî
Doğumu	1058 Tus, Büyük Selçuklu Devleti
Ölümü	18 Aralık 1111 Tus, Büyük Selçuklu Devleti
Çağı	İslam'ın Altın Çağı
Bölgesi	Bağdat, Kudüs, Nişabur, Şam
Okulu	Eş'ariyye, Sünnî, Sufizm, Şafiî
İlgi alanları	Edebiyat, Fıkıh, Kelam, Mantık, İslam Şeriati, Tasavvuf

Gazzâlî (Farsça: الغزّالي) ya da tam adıyla **Hüccetü'l-İslâm Ebû Hâmid Muhammed bin Muhammed bin Muhammed bin Ahmed el-Gazzâlî et-Tûsî** (d. 1058, Tus - ö. 18 Aralık 1111, Tus), Büyük Selçuklu

Devleti devrinin İslam âlimi, filozofu, mutasavvıfı vemüderrisi. Fars asıllı olduğu sanılan Gazzâlî'nin lakapları Hüccetü'l-İslâm ve Zeynüddin'dir. Genel olarak Gazzâlî ve İmam-ı Gazzâlî isimleriyle tanınmaktadır.

Hayatı ve Yaşadığı Dönem

Gazzâlî'nin Otobiyografisi

Gazzâlî Hicri 450 (Miladi 1058) yılında Horasan'ın Tus şehrinde doğmuştur. İlk öğrenimini Tus'ta Ahmed bin Muhammed er-Razikânî'den almış, daha sonra Cürcan şehrine giderek Ebû Nasr el-İsmailî'den eğitim görmüş daha sonra 28 yaşına kadar NişaburNizamiye Medresesi'nde öğrenim görmüş, itikadi düşünce olarak Ebü'l Hasan Eş'arî'den ve ameli görüş olarak ise Şafiî'den etkilenmiştir. Hocası İmam-ı Harameyn lakaplı Abdülmelik el-Cüveynî 1085 yılında ölünce Nişabur'dan Büyük Selçuklu Devleti'nin veziri Nizamülmülk'ün yanına gider. Nizamülmülk'ün huzurunda olan bir toplantıda verdiği cevaplarla diğer bilginlerden üstünlüğünü kanıtlayarak 1091 yılında Bağdat'taki Nizamiye Medresesi'nin Baş Müderrisliği'ne tayin edilir. Burada bilgisi ve edindiği öğrenci topluluğuyla kısa sürede ün ve saygınlık kazandı. Sûfizm'e yöneldi ve Ebu Ali Farmedi'nin etkisiyle bu alanda yoğunlaştı. Bu ilgi vehac arzusuyla medresedeki görevini bırakarak 1095 yılında Bağdat'tan ayrıldı ve Şam'a gitti. Şam da iki yıl kaldıktan sonra 1097 yılında Hac'a gitti.

Hac sonrası Şam'a döndü ve buradan Bağdat yoluyla Tus'a geçti. Şam ve Tus'ta bulunduğu sürede uzlet yaşamı sürdü ve tasavvufalanında ilerledi. Bağdat'tan ayrılışından on bir yıl sonra 1106 yılında Nizamülmülk'ün oğlu Fahrülmülk'ün ricası üzerine Nişabur Nizamiye Medresesinde tekrar eğitim vermeye başladı. Buradan kısa süre sonra Tus'a dönerek yaptırdığı Tekke'de müritleriyle birlikteSûfi yaşamı sürdü. Gazzâlî 1111 (Hicri 505) yılında doğum yeri olan İran'ın Tus şehrinde vefat etti.

Gazzâlî'nin anıtının giriş kapısı

Gazzâlî'nin yaşadığı dönemde İslam âleminde siyasî ve fikrî büyük bir karmaşa hakimdi. Bağdat'ta Abbasi halifelerinin gücü zayıflamasına karşın Büyük Selçuklu Devleti'nin sınırları genişliyor ve nüfuzu artıyordu. Melikşah'ın veziri Nizamülmülk savaş meydanlarında zaferler kazanıyor, ilim meclisleri denilen tartışma ortamlarını ve medreseleri açıyordu. Bu dönemde Mısır tahtında Şiî-

Fâtımî hanedanı vardı. Avrupa'da ise Endülüs Emevi Devleti gerilemekte idi.

İlk Haçlı Seferi de Gazzâlî döneminde yapılmış, Gazzâlî 40 yaşında iken Antakya haçlılarca kuşatılmış bir yıl sonra da Kudüs ele geçirilmiştir. Hasan Sabbah ve Ömer Hayyam da Gazzâlî ile aynı çağda yaşayan tanınmış kişilerdir. İslam âlemindeki bu karışıklığı fikrî bir çöküntü tamamlıyordu.

Fikir Hayatı ve Etkileri

Gazzâlî'nin öğrenme merakı onun çok sayıda dini ve fikrî akımları araştırmasına neden oldu. Yaşadığı dönemde hakikati bulmak isteyen insanların dört kısıma ayrıldığını ve her birinin hakikati kendi yolunda aradığını gördü. Bunlar; felsefeciler, kelâmcılar, sûfiler,bâtınîlerdi. Hepsinin görüşlerini inceleyerek; kelâm, felsefe ve Bâtınîlik yolunu kitaplarında ayrıntılarıyla tenkit etti ve sûfilerin yolu olantasavvufa yönelerek hakikati bu yolda aradı. Gazzâlî bu geçirdiği süreci *El-Münkız Mine'd Dalal* adlı kitabında şöyle anlatır;

> Gençliğimden itibaren 50 yaşımı aştığım bu ana gelinceye kadar, bu engin denizlerin derinliklerine dalmaktan hiç geri durmadım. Coşkulu denizlere çekingen korkaklar gibi değil, cesur kimselerin dalışı gibi daldım, gördüğüm her meselenin üzerine atladım. Her zorluğun içine apansız girdim. Her fırkanın inanış ve fikirlerini inceliyor, her grubun tuttuğu yolun incelik-

lerini ortaya çıkarmaya çalışıyordum. Araştırdığım fırkaların hak veya batıl, sünnete uygun veya bidat sahibi olmaları konusunda ayrım yapmıyordum. Bâtınîlik yolunu tutmuş her fırkanın, bu düşünceyle ne hedeflediklerini öğrenmeye çalıştım. Zâhirîlik yolunu tutmuş olanların, bununla neler elde ettiklerini ortaya çıkarmaya gayret ettim. Felsefe yolunu tutmuş olanların, sahip oldukları felsefeyi bütün esaslarıyla öğrenmeye özen gösterdim. Hiçbir kelâm âlimini dışarıda bırakmadan kelamdaki yöntemini ve mücadelesini öğrenmeye çaba gösterdim. Bütün gücümle ne kadar sufi var ise onun sufiliğindeki sırları öğrenmeye, ne kadar abid var ise bu ibadetleriyle neler kazandığını araştırmaya çalıştım. Bütün zındıkların, Allah'ın varlığını ve sıfatlarını kabul etmeyenlerin, bu inanış veya inkarlarının arkasında yatan sebepleri titizlikle araştırdım. Her şeyin hakikatini öğrenmeye karşı duyduğum susamışlık; baştan ve gençliğimden beri tuttuğum yol ve benim bir hasletim olmuştur. Bu hasletler, Allah tarafından benim yaratılışıma ve hamuruma katılmış özelliklerdir; benim seçimim ve tercihim değildir. Bunun sonucunda çocukluğumun coşkulu çağlarından itibaren taklit bağlarından sıyrıldım ve büyüklerimizden miras kalan sırf taklide dayalı inanç esaslarından koptum. Çünkü Hristiyan çocuklarının hepsi bu din üzere yetiştiklerini, Yahudi çocuklarının sürekli bu dinin esaslarına göre büyüdüklerini, Müslüman çocuklarında istisnasız İslam dini üzere yetişmekte olduklarını görmekteydim.

Yaratılıştan gelen asli hakikati ve ana baba ile hocalar aracılığıyla kazanılan sonraki inanç esasları ve taklit unsurlarının hakikatini öğrenme konusunda içimde büyük bir istek oluştu. Taklit, başlangıçta birtakım telkinlere dayanmaktaydı. Bunların da hangilerinin hak ve batıl olduğu konusunda görüş ayrılıkları bulunmaktaydı. Kendime şöyle dedim: Benim istediğim, her şeyin gerçek yüzünü öğrenmektir. Öyleyse önce bilginin gerçek yüzünün ne olduğunu öğrenmekle işe başlamam gerekir.

Gazzâlî'nin kalem kutusu

Gazzâlî'ye göre O dönemde İslamiyet'in birliğine kötü anlamda doğrudan etki edecek fikirler hızla yayılıyor, bir taraftan Yunan felsefesi ile İslam inancını yeniden yazmaya çalışan filozoflar, diğer yandan Kuran'ın apaçık ayetlerini karanlık ve gizemli tefsirlerekonu yapan Bâtınîler, İslam dinine ve Ehl-i sünnet itikadının bütünlüğüne büyük zarar veriyordu.

Bâtınîlik, Gazzâlî'nin döneminde ortaya çıkmış ve Büyük Selçuklu veziri Nizamülmülk bu görüşün üyeleri tarafından öldürülmüştür. Gazzâlî bu dönemde Ehl-i Sünnet dışı grupların görüşlerine karşı reddiyeler yazarak mücadele etmiş, Mu'tezile ve Bâtınîlik'e karşı altı tane eser yazmıştır.

Felsefeye karşı verdiği mücadele ile İslam dünyasında felsefi düşüncenin gelişmesini önlediği düşünülmektedir. Yunan felsefesine karşı yazdığı reddiyeler sonucunda İbn-i Rüşd, İbn-i Tufeyl ve İbn-i Bacce gibi düşünürler felsefeyi ona karşı savunmak ihtiyacı duydular. Gazzâlî felsefe öğrenerek ve felsefi yöntemler kullanarak felsefecilerle tartışmış, sert eleştirilerini reddiyeler şeklinde yazarak Aristoteles, İbni Sina ve Farabi'nin üzerine yöneltmiştir.

Gazzâlî'nin felsefeye yönelik olumsuz tutumuna karşın mantığın birçok yanını İslam din bilimlerine sokmada önemli katkısı olmuştur.

Kimya-i Saadet adlı kitabının 1308 tarihli kopyası

Gazzâlî İslam inanç felsefesi olan Kelâm'ın daha çok akaid kısmına önem vermiş ve akıl yerine sezgiyi ön planda tutmuştur. Mantık vemünazara ilkelerini kullanmıştır.

Bununla beraber Kelam ile tatmin olmayan Gazzâlî tasavvufa yönelerek aklın yerine mükaşefeyi koymuştur. Sûfizm ve Şeriat alanında büyük rol oynamış, Sûfizm kavramını şeriat yasaları ile birleştirmiş, eserlerinde tasavvufu ilk olarak teorik anlamda açıklamıştır. Çalışmalarında Ehl-i Sünnet görüşünü benimsediği ve diğer görüşlere karşıt olduğu da söylenebilir. Katkılarıyla tasavvufun uzun süre yaşayabilmesini sağladı.

Gazzâlî Ortaçağ Müslüman ve Hristiyan filozoflarını büyük ölçüde etkilemiş, çalışmaları İslam dünyasında Avrupalı bilginlerin dikkatini çeken ilk şey olmuştur. Aziz Thomas Aquinas (1225-1274) bunlardan biridir. Gazzâlî'nin etkisi Aziz Thomas Aquinas'ın Hıristiyanteolojisi ile ilgili çalışmalarıyla karşılaştırılsa da ikisi arasında metot ve inanç bakımından bazı büyük farklılıklar vardır. GazzâlîMüslüman inancına sahip olmayan (Aristoteles ve Sokrates gibi Antik Yunan filozofları) düşünürleri ve onların fikirlerini reddeder. Thomas Aquinas ise Yunan ve Latin etkilerini çalışmalarında göstermiş ve bütün herkesi kucaklamıştır.

Gazzâlî'nin kitapları birçok Batı diline çevrilmiştir. Eyyühe'l Veled adlı kitabı Unesco tarafından 1951'de Fransızca'ya, İngilizce'ye veİspanyolca'ya tercüme edilmiş ve bunun gibi birçok kitabı da çeşitli dillere çevrilerek basılmıştır.

Gazzâlî ve tasavvuf

Gazzâlî'nin olduğu varsayılan mezar

Gazzâlî'nin doğduğu ve büyüdüğü yer olan Tus, o yüzyılda büyük bir tasavvuf merkezi olarak anılıyordu. Gazzâlînin öğrencilik hayatında tasavvuf geri planda kaldı. Geçirmiş olduğu ruhsal bunalım sonrasında tasavvufa yöneldi. Silsile-i saâdât'tan olan hocası Ebu Ali Farmedi'den dersler alarak, tasavvuf konusunda icazet aldı. Gazzâlî'ye göre tasavvuf, insanın manevi hastalıklarından kurtulmasında en önemli etkendir. Kimya-i Saadet adlı eserinde şöyle der:

Beden kalbin ülkesidir. Bu ülkede kalbin birçok askeri vardır. Kalb ahiret için yaratılmıştır. Allah'ı tanımak ise onun yarattıklarını bilmekten geçer. İnsanın bâtınında olan sıfatların genel hayvanlara, bazısı yırtıcı hayvanlara, bazısı şeytanlara ve meleklere ait olan sıfatlardır. İnsan bunların hangisinden olduğunun farkına varmalıdır. Çünkü insan bunları bilmezse doğru yolu bulamaz. Bu saydığımız sıfatların her birinin gıdası farklıdır. Hayvanın gıdası yemek, uyumak ve çiftleşmektir. Yırtıcı hayvanların gıdası mutluluğu da parçalamak, saldırmak ve öldürmektir. Şeytanların gıdası ise aldatmak, hile ve kötülük yapmaktır. Meleklerin gıdası ise Allah'ın cemalini müşahade etmektir. Hırs, hayvan ve yırtıcı hayvan sıfatları melekliğe çıkan yol değildir. Eğer sen aslında melek cevheri isen Allah'ı tanımaya uğraş ve kendini o cemali müşahade edecek hale getir. Kendini öfke ve şehvetin elinden kurtar ve bu hayvan sıfatlarının sende niçin yaratıldığını anlamaya çalış.

Âlimlerin sınıflandırılması

Gazzâlî hakikati araştıran âlimleri dört sınıfa ayırır

1. Bâtınîler: Hakikatin "imam"dan talim yolu ile öğrenileceğini kabûl ederler.

2. Filozoflar: Hakikatin bürhan, delil ve mantıkla öğrenileceğini kabûl ederler.

3. Kelâmcılar: Rey ve istidlâl sahibi olduklarını kabûl ederler.

4. Mutasavvıflar: Hakikatin keşf ve ilhamla öğrenileceğini kabûl ederler.

Eserleri

Gazzâlî'nin, risale ve reddiyeleri ile birlikte 500'e yakın kitap yazdığı hakkında bilgiler vardır. Mısır'lı bilim adamı Abdurrahman Bedevi yapmış olduğu araştırmalara göre, Gazzâlî'nin 457 adet kitap yazdığını belirtir. Ancak günümüze kadar ulaşan eserlerinin sayısı 75 tanedir.

• *İhya-u Ulumi'd-din* - Gazzâlî'nin en çok bilinen ve en büyük eseridir. Bu kitapta fıkıh ve tasavvuf konuları ele alınmıştır. Dört kısımdan oluşur. Kitap yazılışından bu yana İslam dünyasında çok okunan kitaplar arasındadır. Kitaba dair çeşitli şerhlerde yazılmıştır.

• *El münkız mine'd Dalal* - Bu kitabında, hakikate nasıl eriştiğini anlatmakta ve bazı fırkaları inceleyerek tenkit etmektedir.

• *Makaasidü'l Felasife* - Felsefeyi tenkit etmeden önceki incelemesidir.

• *El Mustafa* - Usul-i fıkıha ait konular içerir, 4 bölümden oluşmaktadır.

• *Tehafütü'l Felasife* - Aristo felsefesine tenkit amacıyla yazılmıştır.

• *El İktisad fi'l İtikad* - Kitap, itikad konuları içerir.

• *Kimya-i Saadet* - iman ve ahlaka ait konuları içerir. İhyau Ulumi'd Din kitabının kısa bir Farsça'ya çevrisi niteliğini taşır.

• *El Kıstasü'l Müstakim* ve *Fedâih-ul-Bâtınîyye* - Bâtınîler'e reddiye ve tenkit olarak yazılmıştır.

• *Bidayetü'l Hidaye* - Din ve ahlak bilgilerini öğreten bir kitaptır. Birinci kısmında zahiri ibadet ve ahlaktan ikinci

kısmında kalbin itaat ve isyanı konusunu ele alır. Daha sonra göz, kulak, dil, cinsiyet uzuvları, eller ve ayakların güzel kullanılmasından söz eder. Son bölümünde kalbin iki yüzlülük ve ve kibir gibi kötülüklerden temizlenmesi konularını anlatır.

- *Miyarül İlim*
- *Mihekkun Nazar*
- *Mişkatü'l Envar*
- *Tefsir u Yakuti't Te'vil*
- *Cevahir'ül Kur'an*
- *El Basıt*
- *El Vasit*
- *Maksaadü'l–Esna fi Şerhi'l-Esmaü'l Hüsna*
- *Makaasıd Maznun'ü Bih la Gayri Ehlih*
- *El Veciz*
- *Mizanü'l Amel*
- *Faysal ül-tefrika beyne'l –İslam ve'z-zendeka*
- *İlcam ül-avam an İlm-i Kelam*
- *El Mustazhiri*
- *Er-Redd ül-cemil Ala Sarih*
- *Kitab ül-erbain*
- *Minhac ül-abidin*
- *Eyyühe'l Veled*
- *Mükâşefetü'l-Kulûb*
- *Nasihatü'l Müluk*
- *Ed-Dürc*
- *Mafsalü'l Hilaf*
- *Hüccetü'l Hak*